

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmet SEYİT

BİR FİLOZOF KRAL İNCELEMESİ: MARCUS AURELIUS

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmet SEYİT

BİR FİLOZOF KRAL İNCELEMESİ: MARCUS AURELIUS

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İsmet SEYİT'in bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim ALKAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rezzan AYHAN TÜRK BAY (İmza)

Tez Başlığı: Bir Filozof Kral İncelemesi: Marcus Aurelius

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :

Mezuniyet Tarihi : 13/06/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bir Filozof Kral İncelemesi: Marcus Aurelius” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir, bunu şerefimle doğrularım.

İsmet SEYİT

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.... / / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İsmet SEYİT
Öğrenci Numarası	202052018005
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Bir Filozof Kral İncelemesi: Marcus Aurelius
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2393596647
Rapor Tarihi	02.06.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %.6 Alıntılar dahil: %.8
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 77 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK	

İ Ç İ N D E K İ L E R

AKADEMİK BEYAN.....	iii
İ Ç İ N D E K İ L E R	i
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
A PHILOSOPHER KING REVIEW: MARCUS AURELIUS	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ATİNA, PLATON VE FİLOZOF KRAL

1.1. Antik Atina Polisi: Felsefe ve Demokrasinin Beşiği	3
1.2. Platon'un Siyaset Felsefesi	6
1.3. Platon'a Göre Filozof Kralın Özellikleri	12
1.3.1 Filozof Kral'ın Eğitimi ve Seçimi	15
1.3.2. Filozof Kral'ın Adalet-Yasa Anlayışı	15
1.4. Platon'un Filozof Kral Tezine Yönelik Eleştiriler	16

İKİNCİ BÖLÜM

STOACILIK VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Eski Stoa	20
2.1.1. Eski Stoa Felsefesinin Filozofları ve Temel İlkeleri	20
2.1.1.1. Kıbrıslı Zenon (M.Ö. 334–262)	21
2.1.1.2. Kleanthes (M.Ö. 331–232).....	24
2.1.1.3. Hrisippos (M.Ö. 279–206)	25
2.2. Orta Stoa	26
2.2.1. Orta Stoa Döneminin Özellikleri.....	26
2.2.2. Orta Stoa Filozofları ve Temel İlkeleri.....	27
2.2.2.1. Panaetius (M.Ö. 185–110)	28
2.2.2.2. Posidonius (M.Ö. 135–51)	29

2.2.2.3.	Rodoslu Hekaton (M.Ö. 1. yüzyıl).....	30
2.3.	Roma Stoası Filozofları ve Temel İlkeleri.....	31
2.3.1.	Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106–43).....	32
2.3.2.	Lucius Annaeus Seneca (M.S. 4–65)	33
2.3.3.	Epiktetos (M.S. 55–135).....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARCUS AURELİUS: HAYATI, HÜKÜMDARLIĞI VE FELSEFESİ

3.1.	Marcus Aurelius'un Hayatı	38
3.1.1.	Marcus Aurelius'un Çocukluğu, Gençliği ve Veliahtlığı	38
3.1.2.	Marcus Aurelius'un Roma İmparatorluğu Dönemi.....	41
3.2.	Platon'un Filozof Kral Tezinin Marcus Aurelius Üzerindeki Etkisi.....	46
3.3.	Stoacılık Felsefesinin Marcus Aurelius Üzerindeki Etkisi	54
SONUÇ		62
KAYNAKÇA.....		64
ÖZGEÇMİŞ.....		68

ÖZET

Bir filozof, Platon'un yönetim idealinde hayal edildiği gibi en iyi devletin başında olmalıdır. Bu ideal gerçekleştirilemezse, yöneticilerin bizzat kendilerinin felsefeyi benimsemesi en iyi alternatiftir. Platon'un devleti bir ütopya olarak kalmış olsa da, geç Stoacı düşünce ekolünde önemli bir figür olan ve bilge kral olarak tanınan Roma imparatoru Marcus Aurelius'un ahlaki ve siyasi felsefesi büyük önem taşır, filozof kral imgelemine pratikteki tarihi bir yansıması olarak incelemeye değer bir örnek teşkil eder. Bu noktadan hareketle, bu tez çalışmasının cevap aradığı soru, Marcus Aurelius ne ölçüde bir filozof kral olarak nitelenebileceğidir. Bu kapsamda tezin amacı, Marcus Aurelius'un felsefi yaklaşımının ve kral olarak pratik uygulamalarının, hem Platon'un hem de Stoacılık felsefesinin temel ilkeleriyle ne kadar uyumluğunu incelemektir. Tezin ana argümanı, Platon'un filozof kralının; bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülüğü simgelerken; Stoacı felsefenin, benzer şekilde, öncelikle ahlaki öğretilere odaklandığı ve bu kapsamda Platon'un idealleriyle uyumlu olan erdemleri vurguladığıdır. Başka bir deyişle, Marcus Aurelius esasında Roma Stoası ile ilişkilendirilmiş olsa da Platon'un öğretilerinden etkilenmiştir. İki felsefi yaklaşım arasında karşılaştırma yapılarak bakıldığında, Marcus Aurelius'un hem bir kralın hem de bir filozofun özelliklerine uygun siyasi tutum ve yönetim pratikleri sergilediği söylenebilir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde Platon'un Filozof kral tezi ve bu tezi ortaya çıkaran koşullar; ikinci bölümünde Stoacılığın evrimi; üçüncü bölümde ise Marcus Aurelius'un Stoacı bir filozof ve Roma İmparatoru sıfatları ekseninde yaşamı, felsefesi ve yönetimi incelenmektedir. Metodolojik olarak bu çalışma; teorik ve analitik siyaset felsefesi odaklı, nitel ve betimleyici bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Marcus Aurelius, Platon, Stoacılık, Filozof Kral

SUMMARY

A PHILOSOPHER KING REVIEW: MARCUS AURELIUS

A philosopher should ideally be at the head of the best state, as envisioned in Plato's ideal of governance. If this ideal cannot be realized, the best alternative is for the rulers themselves to embrace philosophy. Although Plato's state remained a utopia, the moral and political philosophy of Marcus Aurelius, a significant figure in the late Stoic school and recognized as a wise king, holds great importance. He serves as a noteworthy example of the practical historical reflection of the philosopher-king image. From this perspective, the question this thesis seeks to answer is to what extent Marcus Aurelius can be characterized as a philosopher-king. The aim of this thesis is to examine how closely Marcus Aurelius's philosophical approach and practical applications as a king align with the fundamental principles of both Plato's and Stoic philosophy. The main argument of the thesis is that while Plato's philosopher-king symbolizes wisdom, courage, justice, and moderation, Stoic philosophy similarly focuses primarily on moral teachings and emphasizes virtues that are compatible with Plato's ideals. In other words, although Marcus Aurelius is essentially associated with Roman Stoicism, he was influenced by Plato's teachings. By comparing the two philosophical approaches, it can be argued that Marcus Aurelius exhibited political attitudes and governance practices suitable for both a king and a philosopher. In this context, the first section of the study examines Plato's philosopher-king thesis and the conditions that led to its emergence; the second section explores the evolution of Stoicism; and the third section delves into the life, philosophy, and governance of Marcus Aurelius as a Stoic philosopher and Roman Emperor. Methodologically, this study is a qualitative and descriptive work focused on theoretical and analytical political philosophy.

Keywords: Marcus Aurelius, Platon, Stoicism, Philosopher-King.

GİRİŞ

Antik Roma İmparatorluğu'nun zirvesinde, nevi şahsına münhasır bir hükümdar ve düşünür olarak oturan Marcus Aurelius, Roma İmparatorluğu'nun MS 161-180 yılları arasındaki imparatorluk döneminde hüküm sürmüştür; fakat onun mirası sadece politik liderliğiyle değil, aynı zamanda derin düşünce ve felsefi yaklaşımıyla da şekillenmiştir. Marcus Aurelius, Stoacılık felsefesinin öncü bir temsilcisi; siyaset ve felsefe ile siyasetçi ve felsefeci ilişkisinin tam da kesişimindeki tarihsel-pratikten bir figür olarak, hayatın zorluklarına, ahlaki değerlere ve içsel dengeye dair düşünceleriyle öne çıkmıştır.

Bu açıdan hem bir siyasetçi, hem bir lider, hem bir imparator hem de bir felsefeci olarak Marcus Aurelius'un hayatı, hükümdarlığı ve felsefesi; bu çalışmaya da yön veren şu sorunun formüle edilmesine yola açmaktadır: Marcus Aurelius, Platon'un ünlü önermesinden yola çıkarsak, ne ölçüde bir filozof kral olarak nitelenebilir? Bu kapsamda tezin amacı, Marcus Aurelius'un felsefi yaklaşımının ve kral olarak pratik uygulamalarının, hem Platon'un hem de kendisi de bu akımın temsilcisi olması hasebiyle Stoacılık felsefesinin temel ilkeleriyle ne kadar uyumunu incelemektir.

Bu araştırma sorusu ve amacı çerçevesinde yürütülen bu çalışma, metodolojik olarak teorik ve analitik siyaset felsefesi odaklı, nitel ve betimleyici bir çalışmadır. Başka bir deyişle, ilk olarak, filozof kral kavramını ortaya çıkaran Atina Polisi ve Platon'un felsefesi ele alınacak; sonrasında Stoacılık felsefesinin genel çerçevesi çizilecek ve son olarak da Marcus Aurelius'un hayatına ve düşünsel mirasına bir bakış sunulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda ana amaç, Platon'un filozof kral anlayışı ve Stoacılık felsefesinin temel ilkeleri üzerinden Marcus Aurelius'un özellikle Stoacılığı ne ölçüde benimsediği ve benimsemiş olduğu bu felsefenin iktidarı süresince onun hükümdarlık pratiklerinde nasıl bir etkisinin olduğu incelenecektir.

Görüldüğü üzere bu inceleme, Marcus Aurelius'u sadece bir Roma İmparatoru olarak değil, aynı zamanda bir düşünür olarak anlamak ve değerlendirmek amacı taşımaktadır. Marcus Aurelius, bilhassa Türkçe yazılmış akademik literatürde; felsefe, tarih ve ilahiyat gibi alanlarda sıkça çalışılmış bir düşünür olmasına rağmen, siyaset bilimi alanında, özellikle de bu çalışmada cevap aranana temel araştırma sorusu çerçevesinde, bilgimiz dahilinde, yeterince incelenmemiştir. Özellikle son yıllarda kaleme aldığı Kendime Düşünceler isimli kitabı çok okunan ve popülerleşen Marcus Aurelius'un gündelik ve siyasi alanlarda kendine vermiş olduğu nasihatler, kitlelerin yoğun ilgisini çekmiş ve Stoacı yaşam felsefesinin

popülerleşmesine yol açmıştır. Bu sebeple bu çalışma, “popülerleşen” Marcus Aurelius’u, siyaset bilimi perspektifinden ve Platon’un filozof kralı tezine uygunluğu bakımından inceleme çabasının bir ürünüdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ATİNA, PLATON VE FİLOZOF KRAL TEZİ

Marcus Aurelius'u Platon'un filozof kralı önermesine uygun bir hükümdar mıdır sorusuna cevap verebilmek için filozof kral kavramını anlamak gerekmektedir. Fakat bir önerme o önermeyi ortaya atandan bağımsız düşünülemez. Be sebeple filozof kral kavramının ne ifade ettiğini anlamak için Platon'u, Platon'u anlamak için de Antik Yunan Polisini anlamak önem arz etmektedir. Bu açıdan Atina'nın bir şehir devleti olarak nasıl ortaya çıktığı, batı felsefesinin temellerinin atıldığı bu polisin hangi evrelerden geçtiğini bilmek konuyu veya kavramı bağlamında değerlendirme ilkesi uyarınca, bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1. Antik Atina Polisi: Felsefe ve Demokrasinin Beşiği

Felsefenin ve demokrasinin doğduğu Atina, tatlı su kaynakları bir hayli kıt ve toprak veriminin son derece düşük olduğu Attika Yarımadası'nda küçük klanların birleşmesi ile bir polis görünümüne kavuşmuş bir şehir devletidir. Yarımada'da ki temel ekonomi başlangıçta tarım ekonomisiyken zamanla ticaretin canlanmasıyla para ekonomisine dönüşmüştür. Toprakların, topluluğun ortak malı olduğu dönemlerde bir şekilde paylaştırılan tarım arazileri zamanla küçük klanlarda ortaya çıkan şef ve reislerin aristokratik bir sınıf olarak örgütlemeleri ile kişisel mülkiyet ortaya çıkmıştır. Halihazırda çok da tarıma elverişli olmayan fakat deniz ticaretine uygun pozisyonda yer alan bu coğrafyanın toplulukları ve aristokratik örgütlenmeleri verimsiz ve yetersiz olan topraklar için savaşmak yerine bir araya gelmeyi ve ticarete yönelmeyi tercih etmiştir (Ağaoğulları, 2013: 25). Efsaneye göre bölgede yaşayan klanları Kral Theseus birleştirir ve klanlar döneminden kalma sınıflı yapının da mimarı olur. Her ne kadar mitolojik bir karakter olarak kabul edilen Theseus'un yaşayıp yaşamadığı bilinmese de, Atina Polisi'nin birden çok topluluğun birleşmesiyle oluştuğu bilinmektedir (Ağaoğulları, 2013: 36). Bir araya gelen bu farklı toplulukların üyeleri Atina Polisi'nde yurttaş olarak kabul edilmiş ve Politai (yurttaş) olarak isimlendirilmişlerdir. Politai olarak isimlendirilen yurttaşlar ise; Eupatrides (soylular), Geomores (çiftçiler), Demiorgos (zanaatkarlar) ve Thedes (topraksız işçi ve emekçiler) olmak üzere dört sınıfa ayrılmışlardır. Poliste, yurttaş statüsünde kabul edilmeyen yabancı metoikroslar ve hiçbir hakkı bulunmayan köleler de yer almaktadır (Yetiş, 2015: 3).

Atina, İÖ 8. ve 7. yüzyıllar arasında krallık kurumunun tasfiye etmesiyle, Eupatrides sınıfı arasından seçilen dokuz Arkhon tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Arkhonlar arası iş bölümüne dayalı bir yönetim olan bu uygulamada her Arkhon kendi sorumluluğuna giren konu

üzerinde yetkili kılınmıştır. Başlangıçta on yıl süre için seçilen Arkhonlar zaman içerisinde bir yıllığına seçilmeye başlamıştır. Görev süresi bitmesi ile Arkhonlar bir tür yaşlılar meclisi olan Areopagus'un doğal bir üyesi haline gelerek, yasamanın bir parçası haline gelmiştir (Ağaoğulları, 2013: 36). Kralların devrilmesinden sonra geçilen, seçilmiş Arkhonların süreli yönetimi uygulaması Atina'nın demokrasiye evrilmesin de bir ilk adım niteliğindedir. Özellikle Arkhonların görev sürelerinin zamanla azaltılması ve sayılarının dokuz kişi olması gibi özellikleriyle polis içerisinde kimsenin çok fazla öne çıkmamasını sağlamak amacı güdülmektedir. İktidarın her ne kadar tek bir kişide toplanmasını önlemeye yönelik adımlar atılmış olsa da Arkhonlar soylulara arasından seçilmekte ve soylular tarafından korunan ve yorumlanan kabileler döneminden kalma hukuk ile yönetilmekteydi (Ağaoğulları, 2013: 37). Atina gerek ekonomik gerekse de kültürel gelişimi neticesinde ticaretin de etkisiyle giderek büyümüş ve daha karmaşık bir toplumsal yapıya evrilmiştir. Kabileler döneminden kalan hukuk yeni toplumsal ihtiyaçları karşılayamamakta ve soyluların çıkarına yapılan yorumlamalar hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Bu hoşnutsuzluk ortamında yine bir soylu olan Kylon iktidarı ele geçirmeye yönelik bir girişimde bulunmuş fakat başarısız olmuştur. Kylon'un tiran (iktidarı mevcut hukuki yollar dışında ele geçiren kişi olma girişimi soylular için bir uyarı olmuş ve Arkhon Drakon'a yasa yapma görevi verilmiştir. Yazısız, kabile hukuku normlarının soyluların çıkarlarına göre yorumlanarak yazıya geçirildiği ve gerek uygulama gerekte yaptırım olarak katı bir içeriğe sahip olan Drakon Yasaları polisin içerisindeki karışıklıkları gidermekten ziyade daha fazla hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Artan ayaklanma girişimleri yeni bir yasa yapıcının görevlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Yeni yasa yapıcı olarak Solon'un görevlendirilmesi; borç köleliği uygulamasına son vermiş, yurttaşlar ödedikleri vergiler oranında siyasete katılabildiği yeni bir sınıf sistemini başlatmıştır. Drakon yasalarının düzenlediği soya dayalı sınıflı yapı Solon ile birlikte ödenen vergi kıstasına göre yeniden sınıflandırılması ile yeni bir sınıf sistemi oluşturulmuştur. Yine ekonomik gücüne göre yurttaşlar dört farklı sınıfa ayrılmıştır. Solon'un düzenlemeleri ile yurttaş olarak kabul edilen tüm sınıflar en üst sınıftan en alta doğru azalacak şekilde çeşitli yollar ile siyasete katılmalarına olanak verilmiştir. Borç köleliğinin kaldırılmasıyla köle ihtiyacı daha da artmıştır. Solon yasalarında siyasi eylemsizliği de cezalandırarak tüm yurttaşların siyasete katılımı sağlamaya çalışmıştır. Solon, soyluların bir tiranın ortaya çıkmasını dair endişelerini gidermeye yönelik düzenlemelere girişerek sınıfları yeniden tanzim etmiş ve uç sınıflar arası bir orta sınıf oluşturmuştur. Fakat yapmış olduğu yasa gerek soyluların yeniden tanzimden rahatsız olması gerekse de alt sınıfların arzuladığı toprak

reformunun gerçekleştirilmemesi gibi sebepler yüzünden her iki tarafında memnuniyetsizliği ile sonuçlanmıştır.

Solon'un düzenlemeleri sonrasında yurttaşlar üç farklı çıkar grubuna bölünmüştür. Bu gruplar verimli arazilere sahip soylular, ticaret ve zanaat ile uğraşan orta kesim ve son olarak dağlık bölgelere yerleşmiş yoksul yurttaşlardır. Çıkar grupları arasında çıkan anlaşmazlık soylu olmasına rağmen yoksul yurttaşların desteğini alan Peisistratos iktidara gelmiştir. Çatışmalara son veren Peisistratos, bir tiran olarak yönetimi ele geçirmesine rağmen halk adına hizmet etmiş, soyluların ayrıcalıklarını azaltmış ve topraklarının bir bölümüne halk adına el koymuştur. Halkın desteklediği bu tiran aristokrasiye karşı demokrasinin gelişimi için zemin hazırlamıştır (Oral, 2018: 114). Peisistratos ölümüyle tiran olarak yerine geçen oğlu ise babasının başarısını gösterememiş hem halkın desteğini kaybetmiş hem de zaten tiranlığa karşı öfkeli olan soylulara karşı koyamamıştır. Sparta'nın da desteklediği bir darbeye Atina'da yeniden aristokrasinin egemenliği tesis edilmiştir. Fakat bu yeniden tesis edilen aristokrasi gerek Sparta desteğinin çekilmesiyle gerekse de halk zümrelerinin muhalefetiyle çok uzun süre varlığını sürdürememiş ve arkhon seçilen Kleisthenes ile demokrasi yeniden tesis edilmiştir. Kleisthenes öncülü olan Solon'un başlatmış olduğu vergiye dayalı sınıf sistemi tanzimini yerine her yurttaşın bulunduğu mahal bağlamında yeniden inşa etmiştir (Ağaoğulları, 2013: 38). Soy sisteminin büyük ölçüde ortadan kaldıran bu yeni sistem yasalar önünde eşitliği ifade eden "isenomia" kavramıyla açıklanmıştır. Halk meclisi olarak kabul edilebilecek Bule Meclisi güçlendirilir, soyluların meclisi olan Areopagus Meclisinin ve arkhonların yetkileri sınırlandırılır ve polis içerisinde tiran olma eğilimi gösterebilecek kişilerin sürgün edilmesine yönelik "ostrakismos" uygulaması getirilir. Kleisthenes'in getirmiş olduğu düzenlemeler "demokratia" olarak adlandırılacak olan polis yönetiminin klasik modelini ortaya koyar (Oral, 2018: 116).

İÖ 492 yılına gelindiğinde Atina demokrasisi Pers istilasına tehdidiyle sınanmaya başlamıştır. Pers istilasına tepki olarak Yunan polisleri birleşmişler ve ortak düşmanı İÖ 449 yılında geri püskürtmüşlerdir. Savaş'ın askeri ve siyasi sonuçlarını bir kenara koyacak olursak demokrasiye ne getirmiş ya da ne götürmüştür? Halkın asker olarak ön plana çıkması ve özgür yurttaşların zaferiyle sonuçlanması demokrasiye olan güvenin artmasına ve Atina'nın başka polislerce de taklit edilmesine zemin hazırlamıştır. Demokrasinin iyice yerleştiği savaş sonrası dönemde demokrasinin altın çağı Perikles dönemine girilmiştir (Ağaoğulları, 2013: 52). Savaştan zaferle çıkan Atina'da demokrasi hem daha güçlenmiş hem de diğer polislere örnek olmaya başlamıştır. Atina demokrasisi zaferin ardından halk tabanına daha da yayılma imkanı bulmuş ve tüm vatandaşların bir şekilde siyasete katılmasını sağlamıştır. Pek tabi olarak bu

durum köle emeğine olan ihtiyacı arttırmıştır. Artan köle ihtiyacı diğer polis ve bölgelerden savaşlardan elde edilen esirlerin köleleştirilmesiyle veya denizaşırı ticaretlerle kolonilerden toplanan yerliler vasıtasıyla karşılanmıştır. Demokrasinin güç kazanmasıyla artan eşitliğin bedeli artan köle sayısı olmuştur. Atina demokrasisi zirvesini ise Perikles'in iktidara gelişiyle yaşamıştır. Perikles İÖ 444-429 yılları arasında demokratların desteğini alarak iktidarını tesis etmiştir. Perikles demokrasi üzerine baskı unsuru olan topraksız yurttaşlara kolonilerden toprak tesis ederek Atina demokrasisi üzerindeki baskıyı azaltmış fakat bu rahatlamamanın bedeli yayılmacı politikalar nedeniyle Sparta ile çatışmalar yaşamasıyla ödemiştir. Persler ile olan savaştan zaferle çıkan Yunan polisleri için iki lider polis olarak Sparta ve Atina ön plana çıkmışlardır. Sparta ve Atina arasında daha önceden yaşanan anlaşmazlıklar, farklı siyasi ve kültürel yapılanmalar ve diğer Yunan Polisleri üzerinde hakim olmaya yönelik çıkar çatışmaları iki polis arasında Peloponnesos Savaşına giden süreci başlatmıştır. Peloponnesos Savaşının başlarında avantaj elde etse de Perikles'in ölümüyle savaş kaybedilmiş. Kaybedilen savaşla demokrasi yıkılmış yerine 'Otuzlar Tiranlı' olarak bilinen kısa süreli bir tiranlık rejimi kurulmuştur. Tiranlık rejimi sonrası her ne kadar demokrasi yeniden inşa edilmeye çalışılsa da önce Makedon istilası ardından Roma egemenliğine girilmesiyle demokrasi süreci son bulmuştur. Her ne kadar kısa süren bir dönem olsa da Sokrates, Platon ve Aristoteles'in yaşadığı ve felsefelerini ortaya koydukları dönem olması sebebiyle bu demokrasi dönemi önem arz etmektedir.

1.2. Platon'un Siyaset Felsefesi

Platon'u filozof kral önermesi ile hem bir filozof hem de bir imparator olan Marcus Aurelius'un ne ölçüde paralel olduğunu incelediğimiz bu çalışmada; filozof kral önermesini ortaya atan Platon ve Platon'uu felsefesi önem arz etmektedir. Bu bölümde Platon ve Platon'un siyaset felsefesi incelenerek "filozof kral" kavramının daha derinlikli olarak araştırılması amaçlanmaktadır.

Asıl adı Aristokles olan ve ülkemizde Eflatun olarak da bilinen Platon M.Ö. 427- 347 yılları arasında yaşamış ve yaşadığı çağdan günümüze kadar felsefeyi ve siyaseti etkilemiş ve de etkilemekte olan bir isimdir. Soylu bir aileye mensup olan Platon çağının soyluları için normal sayılabilecek spor, sanat, edebiyat gibi birçok alandan eğitim almış ve genç yaşlarında Sokrates'in yanında felsefeden etkilenmiştir. Platon gerek Sokrates'ten almış olduğu dersler neticesinde demokrasiye getirmiş olduğu eleştirilerden etkilenmiş olması, gerekse de hocası Sokrates'in demokrasi rejimi altında haksız sebepler ile öldürülmesine duyduğu tepkiler ile

demokrasiye karşı bir tutum takınmıştır. Özellikle Sokrates'in öldürülmesiyle demokrasilerin zorbaları meydana getirdiğini ve bununda aklın değil de isteklerin ön planda olmasının bir sonucu olduğunu düşünmüştür (Yıldız, 2006: 10). Her ne kadar Atina siyasasında yer edinmemiş olsa da bir filozof olarak edinmiş olduğu teorik bilgileri pratikte uygulamaya çalışması yönüyle dikkat çeken Platon Sirakuza'da faal olarak siyasete karışmaktan çekinmemiştir. Sirakuza kralı ile anlaşamaması nedeniyle Atina'ya dönerek Akademia'yı kurmuştur. Akademia'nın kuruluş amacı devlet adamı yetiştirmek olmasına rağmen felsefe, siyasetin yanında birçok bilimde ders konusu olmuş bir kurum haline gelmiştir. Diyaloglar halinde kaleme aldığı eserlerinde devlet ve siyasete dair görüşlerini tartışarak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (Ağaoğulları, 2013: 92).

Platon yönetim biçimlerini bir döngü olarak ele almıştır. Bir yönetim biçiminin erdemlerinin bozulmasıyla başka bir yönetim biçimine dönüşeceğini iddia etmiştir (Yıldızdöken, 2015: 65). Tarih içerisinde toplumlar ihtiyaçlar ve iş bölümü sonucu meydana gelmektedir. Bu ortaya çıkan toplumun aile liderleri ya da klan liderlerinin bir araya gelmesiyle ilk yönetim şekli olan "patriarşi" ortaya çıkmaktadır. Her ailenin veya klanın reisinin yönetimde eşit söz hakkı olduğu reislerinin ortak kararlar alarak yönettiği bir model olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci yönetim şekli olan "monarşi" klan liderleri arasından birinin gücü tekelleştirerek iktidarı ele geçirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Monarşi devamlılığı ancak monarkın yasalara olan bağlılığı süresince geçerli olur, eğer monark yasalara uymazsa toplum içerisindeki soyluların tepkisiyle monarşi yıkılarak yerine üçüncü yönetim şekli olan "aristokrasi" kurulur. Seçkin bir azınlığın yönetimi anlamına gelen aristokrasi, iyi bir monarkın yönetiminden sonra en iyi ikinci yönetim şekli anlamına gelir. Aristokrasi yasalara uymayı bırakması ile erdemsizleşmesiyle dördüncü yönetim şekli olarak "timokrasi" ortaya çıkar. Timokrasiler militarist kökenli bir yönetim şekli olarak aristokrasinin kanunsuzluklarına tepki olarak ortaya çıkar. Şeref ve onur gibi erdemlerin yüceltildiği bu yönetim şeklinde erdemsizleşme ile zenginliğin önem kazanmasıyla yerine beşinci yönetim şekli olan "oligarşi" gelmektedir. Zenginliğe önem veren ve zenginlerin yönetimde söz sahibi olduğu bu modelde yoksul halkın isyanları ile yıkılarak yerine altıncı yönetim şekli olan "demokrasi" kurulmaktadır. Demokrasiler ise vaat etmiş olduğu eşitlik ve özgürlük söylemleri ile toplumun tüm katmanları arasında çatışmalar çıkmasına sebebiyet vererek yerine son yönetim şekli olan "tiranlık" sistemine geçmektedir. Tiranlık ile yasaların ayaklar altına alındığı bir zorbalık rejimi doğar (Topakkaya- Özyürek Şahin, 2015: 194). Platonun sınıflandırmasına göre monarşiden başlayarak giderek daha kötü hale gelen yönetim modellerini sıralamış ve özellikle oligarşi,

demokrasi ve tiranlığı en kötü modeller olarak saymıştır. Platon hayatının farklı dönemlerinde farklı ideal devlet modellerinden bahsetmiş olsa da yaşadığı dönemin mevcut modeli olan demokrasiye daima karşı çıkmıştır. Devlet isimli kitabında demokrasiyi: “*Bu düzen görünüşte düzenlerin en güzelidir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlette her şey göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi, birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilir.*” şeklinde sözler ile yaftalamıştır (Platon, 2018: 285).

Platon’a göre demokrasi özgürlük ve eşitlik vaatleri demokrasiyi güzel gösterse de tanımış olduğu aşırı özgürlükler yüzünden toplumun içerisinde doğal olarak var olan eşitsizliklerin giderilmesiyle toplumsa düzen aslında bozulmaktadır. Atina toplumu köleler, kadınlar, zenginler, soylular, yabancılar, aile reisi olanlar, ailede reise bağımlı olanlar gibi toplumu oluşturan birtakım ayrımlara tabidir. Demokrasinin getirmiş olduğu özgürlük ve eşitlik ile gerek ekonomik anlamda kölelik düzeninin bozulmasına gerekse de aile içinde aile reisinin otoritesinin sorgulanarak aile düzeninin bozulmasına, gerekse de toplumda kadın erkek eşitliğinin evlilik dinamiklerini dönüştürecek olması nedeniyle toplumsal düzeni tehdit eden bir yönetim şeklidir. Özellikle fakir halkın eşitlik adı altında zengin zümrelerin mallarına el koymalarıyla başlayan yasadızlık durumuyla demokrasi kötü bir yönetim şekli olarak kabul edilir. Platon demokrasinin eşitlik söylemine alternatif olarak orantılı bir eşitlik anlayışını öne sürmektedir. Orantılı eşitlik anlayışına göre toplum yöneticiler, koruyucular ve üreticiler olarak üç sınıfa ayrılmalıdır ve insanlar ancak içinde bulunduğu sınıfın diğer üyeleriyle eşit olmalıdır. Çünkü platon’a göre bu üç grubun ihtiyaç duyduğu özellikler ve topluma olan faydaları birbirinden farklı ve bu farklar neticesinde yüklenmiş oldukları sorumluluk ve imtiyazlarda farklı olmalıdır. Bu doğrultuda Platon toplumun tüm üyelerinin (hür vatandaşlar için geçerli) eğitimden geçirilmesi, eğitim esnasında hangi sınıfa ait olduğunun tespiti ve yapılan tespit doğrultusunda uygun olduğu sınıfın ihtiyacına göre eğitilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Demokrasilerde ise insanların özgür ve eşit olmaları neticesinde hem eğitim almalarının zorlanamayacak hem de kendilerine uygun meslek yerine tercihlerinin önüne geçilemeyecek olması sebebiyle sakıncalı bulmaktadır (Topakkaya-Özyürek Şahin, 2015: 196). Platon’un demokrasiye yönelik bir diğer eleştirisi de yöneticilerin yeterliliği üzerinedir. Demokrasilerde uzmanlaşma ve eğitimleri göz önüne alınmaksızın kura gibi şansa dayalı ya da seçim gibi seçilen kişinin popülaritesine dayalı görevlendirmeler ile yetersiz kişilerin yönetime gelmesinden yakınmaktadır. Platon’a göre her mesleğin bir erbabı vardır hastaysan doktor, odun işçiliği gerekiyorsa marangoz, testi için çömlekçinin uzmanlığına güveniliyorken polis

kaderinin siyaset ehli kimseler yerine bilgisiz kimselerin yönetime getirilmesine nasıl rıza gösterilebileceğini yadsımaktadır (Topakkaya-Özyürek Şahin, 2015: 197).

Demokrasinin akıldan ziyade kalabalıkların arzularıyla kararlar alınmasına imkan tanıyan bir yönetim şekli olduğunu ifade eden Platon Devlet isimli kitapta adeta bir toplum mühendisliği kaygısı gütmüştür. Devlet ihtiva ettiği; erdem, ahlak, eğlence, yas, tiyatro, meslek uzmanlıklar, yöneten, yönetilen, koruyucu, kadının toplumdaki yeri, ailenin nasıl dizayn edilmesi gerektiği, eğitim, yasa, müzik, yönetim şekilleri ve daha da ileri giderek insan mutluluğunun nasıl sağlanacağı konularında bir mizan ortaya koymaktadır. Polis içerisinde yaşayanları bir bireyden ziyade toplumun bir parçası olarak gören Platon toplumsal faydayı bireyselliklerin önüne koymuştur. Ona göre, insanların bir araya gelip düzenli bir toplum oluşturmasını sağlayan şey, insanın kendi başına yeterli olmaması ve başkalarına olan gereksinimidir; yani iş bölümü ihtiyacıdır.

“Bence toplumu yapan, insanın tek başına, kendi kendine yetmemesi, başkalarını gerekmesidir. Yoksa toplumun kurulmasında başka sebep var mıdır?(...) Öyleyse bir insan bir eksiği için, bir başkasına başvurur, bir başka eksiği için de bir başkasına. Böylece birçok eksiklikler birçok insanların bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum dizeni deriz, değil mi?” (Platon, 2008, 369b-c).

İşbölümü ihtiyacıyla birlikte, farklı faaliyetleri yerine getiren meslekler ve sınıflar ortaya çıkmıştır. Bireyin her şeyi tek başına yapmaya çalışması, zaman ve emeğin israf edilmesine yol açar. Bu nedenle, toplumda işbölümü yaparak, her bireyin yeteneklerine uygun görevleri üstlenmesi sağlanır. Bu sayede herkes, yapacağı işe tamamen odaklanabilir ve daha başarılı olabilir (Çıvgın, 2018: 221). Platon'a göre, işbölümü sadece toplumun iyiliği ve yararı için değil, aynı zamanda adaletin ve doğruluğun haklılığını da sağlar. Bu bağlamda, işbölümüne dayalı toplumsal tabakalaşma, toplumu parçalamak yerine, aralarındaki bağımlılık ilişkileri sayesinde organik bir dayanışma oluşturarak toplumsal birliğin daha sağlam bir şekilde kurulmasını sağlar. Platon toplumu bir canlı varlık, bir organizma olarak görür. Ona göre, Platon'un "organizmacı toplum görüşü", eşitsizlikçi çıkarımlara uygun bir görüştür çünkü toplumun farklı parçaları, bir organizmadaki gibi kendilerine özgü işlevleri ve görevleri vardır ve bunlar eşit değildir. Dolayısıyla, her birey doğası gereği kendisine uygun olan görevi yerine getirmeli, ancak bu görevleri birlikte ve uyum içinde gerçekleştirmelidir, bu da bir organizmanın bütünlüğünü ve sağlığını korumakla aynıdır. (Şenel, 1970: 388). Platon'a göre, devlet insanların kendi iradeleriyle kurdukları bir kurum değil, bir organizmadır ve bir bütündür. Devlet, geniş anlamda bir insan gibidir; insan ise küçük çapta bir devlettir. Örneğin, şan ve şerefi en üstün değer olarak kabul eden bir devlette yaşayan bireylerin ruhunda, şan ve

şeref endişesi diğer erdemleri ve değerleri ikinci plana iter. Platon, bu düşünceleriyle bireylerin kendilerini bir canlı organizmanın organları olarak hissetmelerini istemiştir. Bir zarar devlete geldiğinde, bu tüm organları aynı şekilde etkiler.

Devleti de bir insan gibi organik sınıflara ayıran Platon politik teorisinde, polisin sınıflarının ve bu sınıfların işlevlerinin detaylı bir şekilde incelendiği görülür. İlk sınıf, polisin temel gereksinimlerini karşılayan üretici sınıftır. Bu sınıf, tarım, ticaret ve zanaat gibi faaliyetlerle uğraşarak polisin temel ihtiyaçlarını karşılar. Ancak, toplumun büyümesi ve gelişmesiyle birlikte, temel gereksinimlerin yanı sıra diğer ihtiyaçlar da ortaya çıkar ve bu da kentler arasında savaşların çıkmasına yol açabilir. Bu nedenle, polisin varlığını sürdürebilmesi ve yeni topraklar edinebilmesi için askerlere ihtiyaç duyulabilir. İkinci sınıf, polisin varlığını ve güvenliğini sağlayan askerlerden oluşur. Bu sınıf, polisin iç ve dış tehditlere karşı korunmasını sağlar ve polisin güvenliğini temin eder (Platon, 2018: 61). Üçüncü sınıf ise, polisin yönetimine ilişkin işlerden sorumlu olan yöneticilerden oluşur. Bu sınıf, polisin iç işleyişi ve dış ilişkileri gibi konularda kararlar alır ve uygular. Platon'a göre, koruyucu sınıf cesur olmalıdır çünkü cesaret, kanunlara uygun olarak beslenen bir inanç olarak tanımlanır (Platon, 2018: 128). Yönetici sınıf ise bilge olmalıdır çünkü bilgelik, polisin doğru ve etkili bir şekilde yönetilmesi için gereklidir. Üretici sınıf ise ölçülü olmalıdır çünkü ölçülülük, toplumdaki düzen ve uyumun sağlanmasında önemli bir rol oynar. Ölçülülük, isteklerin ve tutkuların kontrol altında tutulması, aşırılıklardan kaçınılması ve akılcı bir şekilde hareket edilmesi anlamına gelir. Platon'a göre, ölçülülük bütün yurttaşlar arasında tam bir düzen kurar ve herkesin kendi yerini bilmesini sağlar. Bu da toplumun dengeli bir şekilde işlemlerini sağlar (Platon, 2018: 130). Platon'a göre, yönetici sınıf, aslında askerler veya koruyucular arasından en tecrübeli, en iyi eğitimi almış ve bilge olanların seçilmesiyle oluşur. Platon, askerleri, yaradılış bakımından iyi bir cins köpeğe benzeterek açıklar. Onlara göre, askerlerin dostu düşmanı ayırt edebilecek bilgiye sahip olmaları, bilme merakı ve sevgisi olan filozof niteliklere sahip olmaları ve bu doğrultuda eğitilmeleri gerekmektedir (Platon, 2018: 62). Bu nedenle, Platon devletin yönetiminde söz sahibi olacak kişileri "filozof krallar" olarak tanımlar. Filozof krallar sadece bilgi sahibi olmakla kalmaz, aynı zamanda asker sınıfından seçildikleri için doğal olarak cesur kişilerdir. Onlar, bilgiye dayalı olarak devletin güvenliğini sağlamak için her türlü iç ve dış tehdide karşı hazırlıklı ve öngörülü olmalıdırlar. Üstelik, devleti yönetecek filozof kralın bilgelik, cesaret ve ölçülülük gibi erdemlere sahip olması gerekir. Filozof krallar, istek, arzu ve tutkularına akıl ve bilgiyle hükmedebilen, onların gerektiği kadar ve yeterince olmasını sağlayabilen kişilerdir. Ayrıca, devletin önderi olacak filozof krallar, şan, şöhret, mal-mülk gibi

hırslara ve tutkulara sahip olmayan, bu tür değerlere önem vermeyen kişilerdir (Çıvgın, 2018: 222).

Platon'un devletinde, her sınıf belirli bir ihtiyaca yanıt olarak ortaya çıkar ve her bir sınıf, bu ihtiyacı karşılamak için kendine özgü bir faaliyeti yerine getirir. Ancak, her sınıfın yerine getirdiği faaliyetler farklı olsa da, her bir sınıf polisın farklı bir yönüne denk gelir. Her sınıfın kendi işini yapması, diğer sınıfların alanına veya işine müdahale etmesini engeller. Bu düzenleme sayesinde, sınıflar arasında olası çatışmaların ve ayrışmaların önüne geçilir. Ayrıca, sınıfların bir araya gelerek dengeli ve uyumlu bir şekilde çalışmaları sağlanır. Bu sistemin temel amacı, toplumun birlik içinde işbirliği yapmasını ve herkesin kendi yeteneklerine ve işlevlerine uygun olarak katkıda bulunmasını sağlamaktır. Bu da toplumun daha sağlam ve istikrarlı bir yapıya sahip olmasını sağlar (Yılmaz, 2022: 43).

Platon'un düşüncesine göre adalet, her sınıfın kendi işini yapması ve başka bir sınıfın işine karışmamasıyla ortaya çıkan birlik ve bütünlüktür (Platon, 2018: 134). Bu kavramın zıttı ise her sınıfın birbirinin işine müdahale etmesi ve bir diğer sınıfın işini yapmasıdır. Platon'a göre bu durum adaletsizliktir çünkü sınıflar arasında çatışma ve ayrışma yaratır ve bir devlete karşı işlenebilecek en büyük suçtur. Adalet, Platon'a göre, polisın kendi yapısı gereği sahip olduğu sınıfları, bir yığın veya kitle olmanın ötesine taşıyarak bir araya gelen ve birlikte çalışan, örgütlü yapılar haline getirir. Platon adaleti, sonradan eklenen unsurlar olarak değil, polisın kendi doğasında bulunan unsurların birliği ve ortaklığı olarak görür. Bu nedenle, üretim, güvenlik ve yönetim faaliyetleri ile bu faaliyetleri yerine getiren sınıflar, polisın içinde doğal olarak var olan unsurlardır. Platon'a göre devletin adil bir şekilde yönetilmesi, her sınıfın kendi işini yapması ve bir diğerine karışmamasıyla mümkündür. Bu nedenle, herkesin kendi görevini layıkıyla yapabilmesini sağlamak için kararlar alınmalı ve kanunlar ortaya konmalıdır. Bu şekilde devlet, tüm iç ve dış tehditlere karşı direnebilir ve birlik ve uyum sağlanabilir. Bu sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirecek olanlar ise filozof krallardır (Çıvgın, 2018: 223). Filozof krallar, devletin adil bir şekilde yönetilmesinin garantisidir çünkü bilgelik ve hakikat arayışında olan, sürekli olarak bilgi edinmeye meraklı ve arzulu kişilerdir. Bu nedenle, devletin yönetiminde akıl ve bilgiye dayalı kararlar alacaklardır. Platon'a göre, filozoflar özel bir karaktere sahiptir. Onlar doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt etmekte zorlanmayan, güçlü bir hafızaya ve öğrendiklerini unutmama yeteneğine sahiptirler (Platon, 2018: 195). Ayrıca, geçici şeylere önem vermek yerine kalıcı ve daimi değerlere odaklanırlar. Şöhret, mal-mülk gibi maddi varlıklara ilgi duymazlar; bunun yerine bilgelik arayışında ve erdemli bir yaşam sürme gayretindedirler. Filozof krallar, adaletin temsilcileridir. Onlar aşırılıklardan kaçınır ve

ölçülülüğü benimserler. Cesaretli olmaları, askeri eğitim almış olmalarından kaynaklanır ve devletlerini cesaretle yönetirler. Ancak sadece cesaretleri değil, aynı zamanda hikmetleri de önemlidir. Bilge ve ölçülü bir filozof kralın liderliğindeki bir devlette, adalet ve düzen hakim olur. Platon'a göre, devletin adil bir şekilde yönetilebilmesi, öncelikle liderinin adil olmasına bağlıdır. Filozof kral, yönetici olarak devletin yönünü belirleyen kişidir ve doğası gereği adaleti benimsemiş biridir. Onun liderliğinde, polis içinde adaletin tesis edilmesi ve korunması mümkün olur. Dolayısıyla, filozof kralların liderliğindeki bir devlette adaletin hakim olması sağlanır (Haşlakoğlu, 2016: 101).

1.3. Platon'a Göre Filozof Kralın Özellikleri

Filozof kral kavramı nasıl ortaya çıkmıştır, filozof kral kimdir ve özellikleri nedir gibi sorulara cevap aradığımız bu bölümde; filozof kralın temel özelliklerini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu sayede ilerleyen bölümlerde işlenecek olan Marcus Aurelius hayatı ve yönetimi örnekleri üzerinden filozof kral özellikleri ile Marcus Aurelius'un eylemleri arasında bir paralellik kurmak mümkün olabilecektir.

Platon'un "Devlet" adlı eserinde ortaya attığı Filozof Kral kavramı, antik Yunan düşüncesinde önemli bir yer tutar. Platon, ideal bir toplum modeli oluştururken ve felsefi ideallerini tartışırken, bu kavramı detaylı bir şekilde ele almıştır (Platon, 2018: 237-238). Platon'a göre, filozof kral, bilgiye ve bilgelikle donanmıştır. Bu lider, İdealar ve formların bilgisine sahip olup, yönetiminde akılcılığı esas alır ve kararlarını alırken doğru olanı seçme yeteneğine sahiptir. Ona göre, yolsuzluğun olmadığı bir İdeal Devleti kuracak olan kişi filozof kraldır. Platon'un ifadesiyle, bir toplum ideal olamaz; çünkü filozoflar kral olmadıkça veya krallar filozof olmadıkça. Hukukun egemenliği yerine felsefenin egemenliğini tercih eder ve bilgidен daha üstün bir yasa olmadığını savunur. Filozof kral, halkın talep ve arzuları ile değişmeyecek mutlak ve nihai bir bilgiye sahiptir. Bu lider, anayasanın dışında kalan tek istisna olarak mutlak bir güç ile donatılmıştır. Platon'a göre, filozof kralın temel özellikleri arasında hakikate ulaşma ve bilgiyi anlama yeteneği, adalet ve erdem, ruhsal ahenk, kapsamlı eğitim, fedakârlık ve yönetsel bilgelik yer alır. Gerçek bilgiye ulaşmak, sadece filozofların başarabileceği bir durumdur; çünkü onlar ideaları (formları) kavrayabilirler. Bu bilgi, sadece teorik değil, aynı zamanda pratik bir bilgidir ve devletin yönetiminde uygulanabilir olmalıdır. Filozof kral, bilgelik yoluyla, devleti doğru ve adil bir şekilde yönetebilir. Platon'un devlet anlayışında adalet merkezi bir öneme sahiptir. Filozof kral, bireysel ve toplumsal düzeyde adaleti sağlayabilecek bir karaktere sahip olmalıdır. Bu lider, adaleti sadece yasalar ve kurallar

aracılığıyla değil, kişisel erdemleriyle de temsil eder. Filozof kral, yaşamının her alanında adil olmalı ve bu adalet anlayışını devlet yönetimine yansıtmalıdır. İnsan ruhu üç parçadan oluşur: akıl (nous), istek (epithumia) ve cesaret (thumos). Filozof kralın ruhunda bu üç parçanın uyum içinde olması gerekmektedir (Arslan, 2023: 440-442). Akıl, ruhun en üst düzey parçası olarak diğer iki parçayı yönetmeli ve dengelemelidir. Filozof kral, aklıyla hareket eden, isteklerini ve cesaretini kontrol altında tutabilen ve böylece ruhunda ahengi sağlamış bir bireydir. Bu uyum, liderin kararlarında tutarlı ve adil olmasını sağlar. Platon'un düşüncesinde, filozof kralın liderliğindeki bir devlette, tüm bireylerin barış içinde ve refah içinde tam bir mutluluk içinde yaşayacağı öngörülür. Platon'a göre, bu ideal toplumda, filozof kralın bilgeliği, cesareti ve ölçülülüğü sayesinde adalet hâkim olur. Filozof kral, adaleti sağlayarak toplumun her kesiminin gereksinimlerini dengeleyebilir ve toplumun bütünlüğünü koruyabilir. Platon'un amacı sadece bireylerin veya belirli sınıfların mutluluğu değil, tüm toplumun mutluluğudur. Ona göre, bu mutluluk, adaletin egemenliği altında gerçekleşir. Adalet, herkesin doğru ve adil bir şekilde yerine getirdiği görevlerinin ve sorumluluklarının sonucunda ortaya çıkar ve toplumun genel refahına hizmet eder. Bu nedenle, Platon'un Devlet'indeki filozof kral toplumsal adaletin ete kemiğe bürünmüş bir örneğini temsil eder.

Platon'un düşüncesine göre, adalet kavramı bireyin iç dünyasında temellendirilir ve adil bir toplumun oluşumu, adil bireylerin varlığına bağlıdır. Dolayısıyla, bireyin içsel denge ve erdemlerle donanması, dışsal davranışlarında adil olmasını sağlar. Platon, ölçülülük, cesaret ve bilgelik gibi erdemlerin bireyin ruhunda yerleşik olmasıyla, adil bir kişiliğin tezahür ettiğini savunur. Bu erdemlere sahip olan biri, içsel denge ve uyum içinde bir ruha sahip olur ve dolayısıyla dış dünyaya yansıyan davranışlarında da adil olur. Filozof kral kavramı, Platon'un ideal yönetici figürüdür, çünkü içsel olarak adaleti temsil eder. Filozof krallar, kendi ruhlarında adaleti tesis etmiş, ölçülülük, cesaret ve bilgelik gibi erdemleri barındıran bireylerdir. Bu nedenle, filozof kralların liderliğindeki bir devlette, adalet ve uyum sağlanır. Onlar, sadece devlet gücünü değil, aynı zamanda akıl gücünü de temsil ederler. Akıl ve devletin birliği, adaletin sağlanması ve devletin iyi yönetilmesi için hayati öneme sahiptir. Sonuç olarak, Platon'un düşüncesine göre, adaletli bir toplumun oluşumu, adaletli bireylerin varlığına dayanır. Bu nedenle, devleti yönetecek kişilerin öncelikle içsel olarak adaletli olmaları gerekmektedir. Filozof krallar, bu gereksinimi en iyi şekilde karşılayan liderlerdir, çünkü onlar adaleti kendi ruhlarında tesis etmiş ve dışa yansıtmışlardır. Bu yüzden devleti filozof krallar yönetmelidir. Platon:

“Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe... bence bu devletin başı dertten kurtulmaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına.” (Platon, 2018: 182).

sözleri ile krallar filozof ya da filozoflar kral olması gerektiğini dile getirmiş ve polisin yönetiminin ancak bu sayede iyi olabileceğini ve bunun idea olmasa da, mümkün en iyi devlet olduğunu savunmuştur. Platon’a göre en iyi idare güç ve aklın birleşimi ile gerçekleşebilecektir. Çünkü krallar güce sahipken, filozoflar bilgiye sahiptir. Bu iki erkin uyum içinde çalışması ve çatışmaması için bu iki özelliğin tek bir kişide toplanması gerekmektedir ve bu kişide filozof kral olarak adlandırılan yöneticidir. Filozof kral önermesi Platon’a göre tüm yönetim modellerinden ayrılır çünkü bu önerme akla dayanmaktadır. Filozof kral tutkularını bir kenara koymuş, şahsi çıkarlardan arınmış, ortak faydayı ve toplumun mutluluğunu düşünen bir devletin mümkün olmasını sağlayacak kişidir (Ağaoğulları, 2013: 108). Filozof kral yönetimin başına geçtiğinde toplumu yeniden tasarlaması gerekmektedir çünkü iyunin bilgisine sahip olan filozof kral toplum için toplum mühendisliği yapmaktan da geri durmamalıdır. Filozof kral gerek toplumu, gerekse de yasaları yeniden düzenlemeli ve toplumun sınıfsal düzenini de yeniden inşa etmesi gerekmektedir. Bu açıdan filozof kral halkın mutluluğunu halka rağmen gerçekleştirmesi gereken bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Platon’a göre filozof kral kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak toplumun iyiliği için çalışmalıdır. Gerçek bir filozof kral, iktidarı bir güç veya servet aracı olarak değil, toplumun iyiliği ve adaletin tesisi için bir araç olarak görür. Kendi mutluluğunu halkının mutluluğuyla bir tutar ve gerektiğinde kendi çıkarlarından fedakârlık eder. Bu fedakârlık anlayışı, liderin halk tarafından sevilen ve saygı duyulan biri olmasını sağlar (Platon, 2018: 207). Filozof kral, sadece teorik bilgiye sahip değil, aynı zamanda bu bilgiyi pratikte uygulayabilme yeteneğine de sahip olmalıdır. Yönetimsel bilgelik, devletin yönetiminde stratejik ve etkin kararlar alabilmeyi gerektirir. Filozof kral, karşılaştığı sorunları çözmek için bilgeliğini ve zekasını kullanmalı ve ideal devlet düzenini koruyabilmelidir. Platon’un ifadesiyle, bu durum, fırtınalı bir havada geminin dümenine geçen kaptanın manevralarını yolcuların isteğine göre belirlemesine benzer; çünkü kaptan, geminin şartlarını, bulunduğu denizin özelliklerini ve fırtınanın doğasını değerlendirerek tehlikeden en uzak seçimleri yapmak zorundadır. Bu nitelik, liderin yönetiminde başarı ve süreklilik sağlar (Platon, 2018: 198,199).

Platon’un filozof kralı, bilgeliği, adaleti, eğitilmiş oluşu ve fedakârlığı ile ideal bir lider prototipidir. Bu lider, sadece bilgeliğiyle değil, aynı zamanda erdemleriyle de toplumu yönlendirebilecek kapasitededir. Filozof kral, kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarıyla

bütünleştirerek, hakikati ve adaleti temel alan bir yönetim anlayışı sergilemelidir. Bu özellikler, Platon'un ideal devletinin temel taşlarını oluşturur ve toplumun huzur ve düzen içinde yaşamasını sağlar.

1.3.1 Filozof Kral'ın Eğitimi ve Seçimi

Platon'un ideal devletinde Filozof Kralın eğitimi ve seçimi oldukça titiz bir süreç izler. Bu süreç, erken çocukluk döneminden başlayarak, genç bireyin felsefi yetkinlik kazanmasına odaklanır. Eğitim süreci altı yaşından itibaren başlar ve her çocuk bu sürece dahil edilir. İlk aşamada, öğrencilere zihinsel, ahlaki ve askeri eğitim gibi temel alanlarda eğitim verilir. Bu süreç, öğrencilerin yeteneklerini geliştirmelerine ve ileri seviye eğitim için temel oluşturmalarına yardımcı olur. Yirmi yaşına geldiklerinde, öğrenciler ilk sınavlarına girerler. Bu sınavı başarıyla geçenler, ileri seviye eğitim için uygun görülürken, başarısız olanlar diğer meslek dallarına yönlendirilirler. İleri seviye eğitimde, öğrenciler fiziksel, ahlaki ve zihinsel eğitim gibi daha derinlemesine konularla ilgilenirler. Otuz yaşında, öğrenciler ikinci bir sınava tabi tutulurlar. Bu sınavı geçenler, felsefi eğitim almaya hak kazanırken, başarısız olanlar orduda hizmet etmek üzere görevlendirilirler. Felsefi eğitim süreci, öğrencilerin düşünsel yetkinliklerini geliştirerek, felsefi düşünceye derinlemesine bir bakış açısı kazanmalarını sağlar. Otuz beş yaşına geldiklerinde, öğrenciler dünya yaşamına pratik bir bakış açısı kazanmak üzere gönderilirler. Bu süre zarfında, gerçek dünya deneyimi edinerek, felsefi eğitimlerini pratiğe dökmeye başlarlar. Son aşamada, öğrenciler otuz beş yaşından itibaren on beş yıl boyunca süren son sınavlara tabi tutulurlar ve başarılı olanlar Filozof Kral unvanını alırlar (Ertürk, 2020: 420). Başarısız olanlar ise bakanlık gibi diğer görevlere atanabilirler. Bu süreç, Platon'un ideal devletinde Filozof Kralın seçimi ve eğitimi için belirlenen adımları içerir ve felsefi liderliğin önemini vurgular (Kaya, 2018: 519).

1.3.2. Filozof Kral'ın Adalet-Yasa Anlayışı

Platon'un düşüncesine göre, filozof kralın otoritesi, insan yapımı yasalardan ziyade, tümel bilgiye ve iyi ideaya sahip olmasından kaynaklanır. Filozof kral, bu nedenle, yasalara uyma zorunluluğu olmadığını savunur ve kendisini insan yapımı yasaların ötesinde bir otorite olarak görür. Onun otoritesi, neredeyse tanrısal bir varlık olarak nitelendirilen bilgi ve anlayış seviyesinden gelir (Şenel, 1995: 146). Platon'a göre, filozof kral, eski düzeni tamamen ortadan kaldırma yetkisine sahiptir ve bu nedenle yasalara bağlı değildir. Eski topluma ait her şeyi silip atma hakkına sahiptir ve yeni bir toplumsal düzen inşa etme görevini üstlenir. Bu süreçte,

filozof kralın kendi iradesi ve bilgisi, insan yapımı yasalardan üstündür ve onun meşruiyeti, metafiziksel bir üstünlükten kaynaklanır (Yalçınkaya, 2011: 108). Filozof kralın ideal devleti kurarken yasadışı bir süreç yaşandığı belirtilir. Eski yasalar ortadan kaldırılmış olsa da henüz yeni yasalar konulmamıştır. Ancak bu durum, ideal devlette yasaların olmayacağı anlamına gelmez. Filozof kral, ideal devleti ve toplumu oluştururken yasaları zaten içselleştirmiştir ve bu nedenle yasalardan üstündür (Ertürk, 2020: 424). Sonuç olarak, Platon'un düşüncesine göre, filozof kral, insan yapımı yasalara bağlı olmayan bir otoriteye sahiptir. Onun meşruiyeti, bilgi ve anlayış seviyesinden gelir ve ideal devleti oluştururken yasaları kendisinde toplar. Bu nedenle, filozof kral, ideal devleti kurarken yasadışı bir süreç yaşar ve yasaların üstünde bir varlık olarak görülür (Arslan, 140-142). Bu düzende, akıl ve iktidar bir araya gelerek devletin bütünlüğünü sağlar ve toplumun birliğini temin eder. Filozof krallar, sadece güçleriyle değil, aynı zamanda adaletle de yöneterek en yüce erdemlerden birini gerçekleştirirler. Bu sayede tüm polisteki yurttaşların güven içinde, huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmesi sağlanır (Çıvgın, 2018: 109). Platon'a göre, toplum ve devlet bir aile gibi düşünülmelidir ve toplumsal ailenin reisi olan yönetici, yani kral, sürünün iyiliğini düşünmekle yükümlüdür. Filozof kral, toplumun iyiliğini isteyen bir lider olarak kabul edilir ve bu nedenle her isteği yerine getirilir, ona uyulur. Filozof kralın otoritesi, akıl, güç, otorite ve yasa gibi bileşenlerin birleşimidir ve meşruluğu iyi ideaya sahip olmasından kaynaklanır. Bu nedenle onun sorgulanması, tanrısal bir varlığın sorgulanmasıyla eşdeğerdir (Yalçınkaya, 2011: 111). Platon'a göre, filozof kralın yasalarla ve yurttaşlarla ilişkisi tiranlığı çağrışırsa da aslında amacı, yaratısının meşruiyetini sağlamaktır (Ertürk, 2020: 424). Bu nedenle filozof kral, bozuk düzeni düzeltmek için yasaları çiğneme hakkına sahiptir. Ancak Platon, yasalara uymama hakkının sadece bilgeler için geçerli olduğunu düşünür. Diğer yurttaşlar, kötü de olsa yasalara uymalıdır. Filozof kralın amacı, ideal toplumu ve devleti kurmaktır ve bunun için yasalarla sınırlı kalmamalıdır. Sonuç olarak, Platon'un filozof kralı veya kral filozofu, bozuk düzeni düzelterek bir kurtarıcı olarak görülür. Onun liderliği sonsuza kadar devam edecek ve ideal toplumu ve devleti gerçekleştirecektir.

1.4. Platon'un Filozof Kral Tezine Yönelik Eleştiriler

Platon, Antik Yunan'ın en önemli filozoflarından biridir. MÖ 427-347 yılları arasında yaşamış olan Platon, Sokrates'in öğrencisi ve Aristoteles'in hocasıdır. Platon, felsefesinin büyük bir bölümünü ideal devlet üzerine yazdığı "Devlet" adlı eserinde ortaya koymuştur. "Devlet", Platon'un en önemli eseridir. Bu eserde Platon, ideal bir devletin nasıl olması gerektiğini anlatır. Platon'un "Devlet" eseri, Antik Yunan felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Bu eser, Batı siyaset

felsefesinin temelini oluşturmıştır. Platon'un "Devlet" eseri, aşağıdaki özellikleriyle dikkat çekmektedir. Buna göre Devlet; İlk olarak felsefi bir eserdir. Platon, eserde ideal devleti felsefi bir yaklaşımla ele alır. İkinci olarak ütöpik bir eserdir. Platon, ideal devletin nasıl olması gerektiğini anlatır, ancak bu devletin pratikte uygulanabilir olup olmadığı konusunu tartışmaz. Üçüncü olarak üretici, koruyucu ve yönetici olmak üzere üç sınıflı bir toplumu savunur. Bu anlamda ideal devletin üç sınıftan oluşması gerektiğini savunur. Dördüncü ve son olarak filozof kral fikrini ortaya koyar. Platon, ideal bir devletin yöneticisinin filozof olması gerektiğini savunur (Çıvgın, 2018: 214).

Platon'un "Devlet" eseri, zaman içinde birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, genellikle eserin teorik idealizminin pratik uygulanabilirliği, yönetimdeki gerçekçi zorluklar ve elitizm gibi konuları kapsar. Platon'un ideal devleti, teorik olarak mükemmel bir sistemdir. Ancak, bu sistemin pratikte uygulanabilir olup olmadığı tartışmalıdır. Eleştirilere göre, ideal devlet, gerçek dünyadaki karmaşıklığı ve çeşitliliği göz ardı eder. Bu nedenle, ideal devleti pratikte uygulamak zordur. Platon'un ideal devleti, üç sınıflı bir toplumu savunur. Bu sistemde, yöneticiler, askerler ve üreticiler olmak üzere üç sınıf vardır. Bu sınıflar arasında belirli bir hiyerarşi vardır. Eleştirilere göre, bu hiyerarşi, yönetimde gerçekçi zorluklar yaratır. Örneğin, yöneticiler ve askerler, üreticilerden daha üstün olduklarına inandıkları için, üreticiler ile çatışmaya girebilirler. Bu çatışmalar, devleti istikrarsızlaştırabilir. Platon'un ideal devleti, filozofların yönetici olması gerektiğini savunur. Bu görüş, elitizm olarak eleştirilmiştir. Eleştirilere göre, bu görüş, bazı insanları diğerlerinden daha üstün olarak görür. Bu görüş, demokrasi gibi eşitlikçi yönetim sistemleriyle çelişir. Platon'un "Devlet" adlı eserinde ortaya attığı "Filozof Kral" tezi, Antik Yunan felsefesinde önemli bir kavrayış olarak kabul edilir. Ancak, bu tez zaman içinde birçok eleştiriye maruz kalmıştır (Yılmaz, 2022: 43).

Platon'un filozof kral tezi, genellikle idealist bir yaklaşım olarak eleştirilir. Eleştirmenlere göre, gerçek hayatta böyle bir ideal liderin bulunması ve bu liderin devleti yönetmesi zor, hatta imkansızdır. filozof kralın pratikte ne kadar etkili olabileceği ve halkla gerçek bir bağ kurup kuramayacağı konuları sıkça gündeme getirilir. Bu bağlamda pratik olmadığı ve uygulanabilirliğinin mümkün olmadığı eleştirisi sıkça dile getirilir. Eleştiriler arasında, filozof kral tezinin halkın çeşitli kesimlerini yeterince temsil etme yeteneği olup olmadığına dair endişeler yer alır. Pratikte, bir filozofun halkın genel çıkarlarını anlaması ve temsil etmesi konusundaki zorluklar göz önüne alındığında, bu eleştiri daha da güçlenir. Bir diğer eleştiride filozof kral tezinin, bilgeliği ve yönetim becerilerini birleştiren ideal bir liderin gerekliliğini savunur. Ancak eleştirmenler, bir kişinin filozof olmasının otomatik olarak iyi bir

lider olacağı anlamına gelmediğini ve yönetimde etkin olmak için özel bir eğitime ihtiyaç duyulduğunu ileri sürerler. Bu eleştiri, bilgeliğin ve liderlik yeteneklerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Yapılan bir diğer eleştiri ise filozof kral tezinin elitist bir tez olduğudur. Bu açıdan toplumun belirli bir elit kesiminden bir liderin çıkması gerektiğini öne sürer. Bu durum, toplumsal adaletin sorgulanmasına ve halkın eşit temsilinin ihmal edildiği eleştirilerine yol açar (Arslan, 2023: 446). Filozof kral tezi, toplumdaki diğer yetenekli lider adaylarının potansiyelini göz ardı edebilir. Akla gelen bir diğer eleştiri noktasıda değişen koşullara adaptasyon zorluğudur. Eleştirmenler, Platon'un filozof kral tezinin, değişen toplumsal, ekonomik ve politik koşullara uyum sağlama konusunda yetersiz kaldığını savunur. Bir filozofun bu değişen dinamiklere etkili bir şekilde adapte olup olamayacağı konusu, eleştirilerin odak noktalarından biridir (Çıvgın, 2018: 215).

İKİNCİ BÖLÜM

STOACILIK VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Marcus Aurelius'u anlamak için Stoacılık felsefesini anlamak çok önemlidir çünkü onun düşünceleri ve eserleri bu felsefi akımın prensipleri üzerine inşa edilmiştir. Stoacılık, kişisel erdem, doğaya uygun yaşama ve duygu kontrolü gibi temel öğretilere dayanır. Marcus Aurelius, İmparator olduğu dönemde yazdığı "Kendime Düşünceler" adlı eserinde, günlük yaşamında bu felsefeyi nasıl uyguladığını ve karşılaştığı zorluklarla nasıl başa çıktığını anlatır. Stoacı öğretiler, onun içsel huzuru koruma, adaletli olma ve görev bilinciyle hareket etme gibi değerlerini şekillendirmiştir. Bu felsefeyi anlamadan, Marcus Aurelius'un iç dünyasını, ahlaki duruşunu ve liderlik tarzını tam olarak kavramak mümkün olmaz. Dolayısıyla, Stoacılık felsefesi, Marcus Aurelius'un yazılarını ve yaşamını anlamanın anahtarıdır. Bu amaçla bu bölümde Stoacılık düşüncesi üç temel döneme ayrılarak genel hatlarıyla incelenecek olup Stoacılık felsefesinin filozofları ve temel ilkeleri hakkında genel bir bilgi edinilmeye çalışılacaktır.

Tezin konusunu teşkil eden Marcus Aurelius'un içinde yer aldığı felsefe olması hasebiyle önem teşkil eden Stoacılık, Antik Yunan'da MÖ 3. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve Roma İmparatorluğu'nda da devam eden bir felsefi akımdır. Adını, kurucusu kabul edilen Kıbrıslı Zenon'un öğrencilerini topladığı yer olan sütunlu bir resim galerisinden alır. Bu galeriye "stoa" denmesiyle Stoacılık da "stoa okulu" olarak anılmıştır. Akım, Doğu ve Batı kültürlerinin sentezlendiği Helenistik dönemde, Büyük İskender'in imparatorluğunun çöküşü sonrasında Yunan dünyasında şekillenmiş; Makedonya ve Pers etkilerinin birleştiği bu dönemde gelişim göstermiştir (Arslan, 2001: 19-20).

Yunan polisleri, Helenizm öncesinde genellikle bir kent merkezi ve çevresindeki kırsal alanlardan oluşan bağımsız ve özerk siyasi topluluklardı. Yunan polislerinin ortak bir özelliği, vatandaşların siyasi haklara sahip olduğu ve doğrudan demokrasi uyguladığı bir politika (yönetim) kurumuna sahip olmalarıydı. Makedonyalı Büyük İskender'in istilası öncesinde Polis kutsal bir kavram olarak kabul edilip bireyin kimliği yurttaşı olduğu Polis üzerinden tanımlanmıştır. Tanrıların armağanı olarak kabul edilen polis düzeni dışında bir yaşam düşünülemediği gibi polis düzenine karşı gelmek ya da dışında kalmak tanrılara karşı gelmek ile eşdeğerde bir günah olarak kabul edilmiştir (Ağaoğulları, 2009: 16). Toplumsallığı sağlayan temel ilkenin polis olduğu insanın hücre, polisin ise organizma olarak kabul edildiği Yunan

Kent Devletlerinde bağımsızlık ve özgürlük kavramları çok önemliyken kutsal olarak görülen polis bağımsızlığını kaybetmesiyle büyük bir imparatorluğun sıradan bir unsuru haline gelmişlerdir. Helenizm ile polislerin kendine özgü siyasi sistemleri dağılmış, polisi bir arada tutan birlik ve beraberlik zayıflamış, özgünlüklerini ve özgürlüklerini kaybederek kent devletlerinin yerini, çok uluslu, tek merkezli imparatorluklar almıştır. Kent devletlerinin çöküşü ve birlikte yaşama fikrinin zayıflaması bağlamında ortaya çıkan Stoacılar daha geniş bir topluluğa, insanlığa bağlanma fikrini benimsemişlerdir. Bu dönemde Stoacılık, bireyin evrensel bağlarla insanlığa katılma düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Kendi kaderlerini tayin eden polisler artık imparatorluğa bağlı, merkezden yönetilen kentler haline gelmiştir. Felsefede mevcut siyasi iklime göre şekillenerek doğru eylemin kaderi anlama ve ona uymayı salık veren, toplumsal ve siyasal eşitsizlikleri kaderci bir anlayış ile meşrulaştıran, bilgeliği kişinin başına gelenleri soğukkanlılıkla karşılayıp kabullenmeyi mutlu ve erdemli bir yaşamın temeli olarak görüldüğü Stoacılığa evrilmiştir.

2.1. Eski Stoa

2.1.1. Eski Stoa Felsefesinin Filozofları ve Temel İlkeleri

Stoacılık, Antik Yunan felsefi geleneğinin önemli bir akımı olup, etik ve ahlaki değerlere vurgu yaparak bireyin içsel denge ve huzurunu sağlamayı amaçlayan bir felsefi okuldur. Bu öğretinin kökenleri, M.Ö. 3. yüzyılın başlarına, Hellenistik döneminin etkileyici düşünürlerinden Kıbrıslı Zenon'a kadar uzanmaktadır. Eski Stoa'nın temel ilkeleri, insanın özgür iradesi, akıl kullanımı ve doğanın düzeni ile uyumlu bir yaşam sürme arzusu etrafında şekillenmiştir. Stoacı düşünce, bireyin kendi kararlarına özgürce sahip olduğunu, akıl kullanımının yaşamın temel unsuru olduğunu ve doğanın düzeni ile uyum içinde bir yaşam sürmenin arzusunu savunur. Stoacılık, evrensel bir akıl ya da logosun varlığını kabul eder. Bu evrensel akıl, insanın ahlaki gelişimi ve bilgelik yolundaki ilerleyişi açıklamak için temel bir prensiptir. Stoacı düşünce, insanın bu evrensel akılla uyum içinde olması gerektiğini ve bu uyumun ahlaki bir yaşamın temelini oluşturduğunu öne sürer. Stoacılığın özünde, insanın dış dünya üzerindeki kontrolü sınırlı olsa da içsel dünyasında tam bir özgürlüğe ve iradeye sahip olduğu fikri yatar. Stoacı düşünce, yaşamın kaçınılmaz zorluklarına karşı direnç geliştirmeyi, kabullenmeyi ve içsel huzuru korumayı öğretir. Bu, bireyin kendi içsel denge ve huzurunu bulma sürecinde önemli bir rehberlik sağlar (Brun, 2006: 22).

Stoacılar, evrende bir düzen ve akıl olduğuna inanarak bu evrensel düzenin Logos adı verilen bir akıl tarafından kontrol edildiğine inanırlar. Logos, tüm varlığı düzenleyen ve kontrol

eden evrensel bir akıldır. Stoacılar, insanın bu evrensel düzenle uyum içinde yaşamasının, içsel huzur ve ahlaki bütünlük sağlayacağına inanırlar. Eski Stoa, bu evrensel düzenin bir parçası olarak insanın içsel özgürlüğüne vurgu yapar. Stoacılar, dışsal koşulların insanın içsel durumunu etkileyemeyeceğini savunarak, gerçek özgürlüğünün içsel iradesini kontrol etme yeteneğine bağlı olduğuna inanırlar. Birey, bu içsel iradeyi doğanın düzeniyle uyumlu hale getirerek içsel özgürlüğünü elde edebilir. Stoacı etik, en yüksek iyi olarak adlandırdıkları "eudaimonia"ya ulaşmayı hedefler. Eudaimonia, içsel huzur ve mutluluğu ifade eder ve bu duruma erdemli bir yaşam sürerek ulaşılabilmesine inanılır. Erdem, Stoacılar için önemli bir kavramdır ve bilgelik, cesaret, adil olma ve ölçülü olma gibi değerleri içerir. Stoacılar, diğer insanlara karşı hoşgörülü olmayı ve affetmeyi vurgularlar. Empati kurma ve herkesin içsel zorluklarını anlama gerekliliğine inanırlar. Onlara göre, affetme, içsel huzurun bir parçasıdır ve Stoacılar, olumsuz duyguların kişinin içsel denge ve ahlaki bütünlüğünü bozabileceğine inanarak bu erdemi önemserler (Brun, 2006: 23).

Stoacılık, evrensel düzenle uyum içinde yaşamayı ve içsel huzurun yanı sıra ahlaki bütünlüğe ulaşmayı hedefleyen bir felsefi okuldur. Temelinde erdemli bir yaşam süren bireyin en yüksek iyiye ulaşacağına inanarak, Stoacılar insan ilişkilerinde hoşgörü, affetme ve empati gibi değerlere vurgu yaparlar. Eski Stoa felsefesinin ilkeleri, Stoacılık okulunu oluşturan düşünürlerin eserlerinde derinlemesine incelenir ve bu prensipler, Stoacılık akımının temel dayanak noktalarını oluşturur. Bu temel ilkeler, Stoacılığın sadece antik dönemde değil, günümüzde de etkileyici bir felsefi yaklaşım olarak varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur (Saç, 2023:56-57).

Antik Yunan felsefi geleneğinde, Stoacılık, MÖ 3. yüzyılda Kıbrıslı Zenon tarafından kurulan ve MS 3. yüzyıla kadar varlığını sürdüren etkili bir akımdı. Stoacılık, evren ve insan doğası hakkındaki düşünceleri ile yüzyıllar boyunca filozofları ve düşünürleri etkilemeye devam etmiştir. Bu filozoflar, Stoacılık okulunun evrimini ve bu felsefi akımın temel ilkelerini belirlemede kilit bir rol oynamışlardır.

2.1.1.1.Kıbrıslı Zenon (M.Ö. 334–262)

Zenon, MÖ 334 yılında Kıbrıs'ın Citium kentinde doğmuştur. Zengin bir aileden gelen Zenon, bir deniz kazasında gemisinin batmasıyla servetini kaybetmesi ile bunalıma girmiş ve genç yaşta ilgilenmeye başladığı felsefe ile iç huzurunu geri kazanmıştır (Arslan, 2023: 192). Atina'ya gelerek Platon Akademisi'nde eğitim görmüştür. "Sokrates'in Anıları" ve "Sokrates'in Savunması" isimli eserleri okuyan Zenon, inşa ettiği Stoa felsefesinde Sokrates izleri

görülmektedir. Zenon'un etkilendiği bir diğer isim ise Kinik Okulu'ndan Sinoplu Diogenes olmuştur. Diogenes'in yaşama karşı takındığı sarkastik duruştan etkilenen Zenon, Kinik düşüncenin dünyevi zevklerden azade yaşamak suretiyle erdemli yaşamı öğütleyişini Stoa felsefesine sirayet ettirmiştir. Ancak ne Sokrates'ten ne de Diogenes'ten tam olarak tatmin olmayan Zenon, kendi felsefe okulunu kurmaya karar vermiştir. Zenon, Atina'daki Stoa Poikile (Resimli Stoa) adlı sütunlu ve resimli bir galeride dersler vermeye başlamıştır. Bu nedenle onun takipçileri ve öğrencileri, "Stoacı" olarak adlandırılmışlardır (Arslan, 2023: 194). Zenon'un öğretisi, etik ve ahlaki değerlere vurgu yaparak, insanın içsel denge ve huzurunu sağlama amacını taşır. Onun felsefi doktrini, Stoacılık olarak bilinen bir akımın temellerini atmıştır. Zenon, Stoacılık felsefesinin öncüsü olarak kabul edilir ve Stoa felsefesinin temelini atan önemli bir figürdür. Onun öğretileri, öğrencileri ve ardılı olan Stoacı filozoflar tarafından geniş bir şekilde benimsenmiş ve Stoacılık, Antik Yunan felsefi geleneğinde önemli bir yer edinmiştir. Zenon'un etkisi, sadece kendi döneminde değil, sonraki nesiller boyunca da devam etmiş ve Stoacılık felsefesini kalıcı kılmıştır.

Zenon, metafizik anlamda büyük ölçüde Herakleitos'tan etkilenmiştir bu yüzden evrenin birliği ve Logos gibi kavramlar Stoa felsefesinde de yer almıştır. Bu bağlamda Stoa felsefesini ortaya koyarken Logos'tan söz ederek doğal düzen, doğa yasası kavramlarını ele almıştır. Zenon'a göre evrende sürekli bir değişim hakimdir ve bu değişim doğal düzene yani logosa uygun bir değişimdir. Evrende logostan pay alabilen tek varlık insandır zira logos evrenin akıllı iken dünyada akıl yürütebilme yetisi yalnızca insanda bulunmaktadır. Bu yüzden insanın evrene hakim olma düşüncesinin temelinde logos yer almaktadır çünkü insan da logos gibi evrene hakim yasa kurmak istemektedir. Bu açıdan insanın yasaları, doğa yasaları ile uyumlu olması önem arz etmektedir (Elmalı, 2015: 337).

Zenon kinik felsefeden etkilenmesine rağmen toplumdan soyutlanma konusunda onlardan farklı bir yol izlemiştir bu yüzden uyum içinde yaşamak ve erdem kavramları Stoa felsefesi açısından önemli kavramlar olmuştur. Zenon'a göre gerçek bilgelik insanın toplum ile sosyalleşmesinde yattığını ifade etmiştir. Ona göre doğaya uygun yaşamak gerekir ve insan doğası gereği sosyal bir varlıktır (Özgan, 2022: 345). Zenon'un öğretilerine göre, erdem, bütünlüğe ve dinginliğe erişmiş bir zihin durumudur ve daima faydalıdır. Erdemsizlik ise anlam ilişkisinden yoksun parçalı bir yapıdır, dolayısıyla huzursuz bir zihin durumu olması sebebiyle zararlıdır. Bu anlamda kesin olarak iyi ve kötü olarak adlandırılabilcek tek şey erdemlilik ve erdemsizliktir (Çapak, 2015:11).

Zenon'a göre, dışsal etmenler insanın mutluluğunu belirleyemez. Yani maddi zenginlik, statü veya dışsal koşullar insanın içsel huzurunu etkileyemez. Mutluluk, içsel denge ve erdeme dayanmalıdır. Bu anlamda yaşamımızda meydana gelen olaylar bizden bağımsız olarak var olurlar, bu bir gerçek olarak kabul edilmelidir. Çünkü ancak bu kabullenme ile insan mutlu olabilir. İyi ve kötü olarak tanımlanan şeyler kişinin kendi yorumudur (Özgan, 2022: 346).

Zenon, ölümü doğal bir süreç olarak görmüş ve korkulmaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, ölüm evrensel düzenin bir parçasıdır ve insanın içsel huzurunu bozmamalıdır. Ölüm tüm canlılar için kaçınılmazdır nasıl ki doğuyor, büyüyor ve yaşıyorsak bir gün ölmekte doğal düzenin bir parçasıdır. Kendi yaşamında ölümü kafasına takmamayı öğütleyen Zenon, ölümünü de kendi seçmiştir. Yaşlanan vücudu artık kendi kendine bakmasına müsaade etmeyecek kadar halsizleştğinde kendini aç bırakarak hayatına son vermiştir (Çapak, 2015: 15)

Zenon'un evren ve insan anlayışı, tanrı-evren birliği, doğa yasaları, evrensel adalet, erdem, içsel huzur ve ölüm gibi temel kavramlar etrafında şekillenmiştir. Bu ilkelere dayanan felsefi düşünce, Stoacılık ekolünün özünü oluşturur. Zenon'a göre, insan ve evren arasındaki uyum, erdemli bir yaşam süren bireyin tanrısal akılla uyum içinde olmasından kaynaklanır. Bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük gibi erdemler, Stoacılık düşüncesinde temel değerleri ifade eder. Zenon'un öğretilerine göre, insanın mutluluğu tamamen kendi iradesine ve eylemlerine bağlıdır. Bu bağlamda, dışsal etkenlere bağlı olmamak ve içsel huzuru sağlamak önemli bir prensiptir. Zenon'a göre, ölüm doğal bir süreçtir ve korkulmamalıdır. Ölüm, sadece ruhun bedenle olan ilişkisinin sona ermesini ifade eder. Zenon'un felsefesi, Batı düşüncesinde önemli bir etki bırakmıştır, dil ile düşünce arasındaki bağlılığa dikkat çeken ilk filozoftur (Çapak, 2015: 368). Zenon; Sokrates ve Platon'dan etkilenmesinin bir sonucu olarak yöneticiliğin bilgelere özgü oluşunu dile getirmiştir (Ağaoğulları, 2004: 431-432). Bu anlamda stoacılık ve Platon'un filozof kral önermesi paralellik göstermektedir.

Stoacı düşünce, günümüzde hala ahlak, felsefe ve din alanlarında tartışılmaktadır. İlk ortaya çıktığında Zenonculuk olarak tanımlanan bu düşünce zamanla Stoacılık olarak anılmaya başlamıştır. Zenon'un Stoacılık'a katkıları, öğrencileri tarafından devralınarak geliştirilmiş ve Stoacılık, antik dünyada ve sonrasında etkili bir felsefi okul olarak varlığını sürdürmüştür. Zenon'un öğretileri, sadece Eski Stoa'nın değil, aynı zamanda Stoacılık felsefesinin genel karakterini belirlemiştir (Arslan, 2001:22-23). Bu anlamda Stoacılığın kurucusu olarak kabul edilen Zenon günümüzde bile etkisini sürdüren felsefi bir akımın mimarı olarak hatırlanmakta ve saygı görmektedir.

2.1.1.2.Kleanthes (M.Ö. 331–232)

Kleanthes, MÖ 331 yılında Çanakkale'nin Assos kentinde doğmuş Anadolu kökenli stoacı bir filozoftur. Aslen başarılı bir boksör olan Kleantes, Atina'ya giderek Zenon'un öğrencisi olmuştur. Gece su taşıyıcı olarak çalışırken gündüz Zenon'un derslerini dinleyen Kleanthes; ömrü boyunca yoksul bir yaşam sürmüş, azla yetinmiş, gücünü koruyacak kadar yemek yemiş, mütevazı yaşamayı ilke edinmiş bir filozoftur. Öyle ki Kleanthes'in yaşam şekli arkadaşlarının alay konusu olur, iri gövdeli oluşu ve ağır yük taşıması sebebiyle, ona “eşek” lakabı yakıştırılır. Bu alaylara karşı Kleanthes'in cevabı, gülümseyerek: “Zenon gibi bir bilgenin felsefe yükünü taşımak için, sizin gibi değil, benim gibi eşek olmak gerekir” olmuştur (Arslan, 2023:197). Çalışkan ve disiplinli bir öğrenci olan Kleantes, Zenon'un ölümü üzerine Stoa Okulunun başına geçmiştir. Stoa felsefesinin gelişiminde önemli bir rol oynamış, Epikürosçuların ve Septiklerin fikrîsel saldırılarına karşı, maddi yetersizlikle erişemediği tabletler yerine, yazılarını ve savunmasını hayvan kemiklerine yazarak mücadele etmiştir (Çapak, 2015: 15). Kleanthes, Zenon'un felsefesini sistematikleştirmiş ve Stoa felsefesinin temel kavramlarını geliştirmiştir. Kleanthes'in en önemli eseri, “Doğa Üzerine” adlı şiiridir. Bu şiir, Stoa felsefesinin evren ve insan hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Kleanthes, Zenon'un evren anlayışına dayanarak, evren ve tanrı arasındaki ilişkiyi şöyle açıklanabilir: Evren “*Her şey salt bir görkemli bütünün parçası. Ve bunun bedeni Doğa, ruhu Tanrı*” (Copleston, 1990: 16). Bu açıdan Kleanthes'e göre evren ve tanrı iç içe geçmiş birbirinden ayrılamaz kavramlardır. Kleanthes, Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini de geliştirmiştir. Kleanthes'e göre erdem, insanın tanrısal akılla uyum içinde olmasıdır. Dört temel erdem olarak bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük tanımlanır. Kleanthes, erdemli bir yaşamın, mutlu bir yaşamın temelini oluşturduğunu savunmuştur. Kleanthes, MÖ 232 yılında Atina'da ölmüştür. Stoa felsefesinin gelişiminde önemli bir rol oynayan Kleanthes, Stoa felsefesinde önemli bir yere sahiptir (Çapak, 2015: 14-16). Kleanthes'in Stoa felsefesine yaptığı başlıca katkılar şunlardır; İlk olarak Zenon'un felsefesini sistematikleştirdi ve Stoa felsefesinin temel kavramlarını geliştirdi. İkinci katkısı “Doğa Üzerine” adlı şiiri ile Stoa felsefesinin evren ve insan hakkındaki görüşlerini ortaya koydu ve Evren ve Tanrı arasında bir bağ kurarak Stoacılığı dine yaklaştırmıştır. Üçüncü katkısı ise Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini geliştirdi ve erdemli bir yaşamın, mutlu bir yaşamın temelini oluşturduğunu savundu. Son olarak çağdaşı olan Epikürosçu ve Septik okulların eleştirilerine karşı mücadele etmiştir

Stoa felsefesinin gelişiminde önemli bir rol oynayan Kleanthes, Batı düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Kleanthes, Stoacılık'ın temel kavramlarından biri olan Logos'a vurgu

yapmıştır. Evrende bir düzen ve akıl olduğuna inanarak, bu evrensel akıl üzerinden insanın yaşamını düzenlemesi gerektiğini savunmuştur. “Hymn to Zeus” adlı eseri, bu evrensel akıla yönelik bir övgü niteliği taşır (Copleston, 1990: 21). Kleanthes, Zenon'un öğretilerini derinleştirerek erdemli bir yaşamın ve eudaimonia'nın (iyi ruh hali) nasıl elde edileceğini daha ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Ona göre, insanın erdemli bir yaşam sürmesi, doğanın düzenine uyumlu olması ve içsel huzurunu bulması ile mümkündür. Kleanthes, Stoacılık'ta tanrısal bir düzenin varlığına büyük bir vurgu yapmıştır. Ona göre, evrensel akıl veya Logos, Tanrı'nın varlığını ifade eder. Kleanthes, Stoacılık'ta tanrısal bir düzenin varlığına büyük bir vurgu yapmıştır ve ruhun ölümsüzlüğü düşüncesini stoacılığa eklemiştir. Ona göre, evrensel akıl veya Logos, Tanrı'nın varlığını ifade eder. Bu tanrısal düzenin farkında olan insan, hayatını bu düzene uyumlu bir şekilde yönlendirmelidir. “Kaderler onları kabul edenleri yönlendirir, onlara direnenleri sürükler” (Hadot, 2011: 133-134) sözüyle kaderin insanın iradesinden bağımsız olduğunu ve belirlenen kaderin yoruma bağlı olarak iyi ya da kötü olarak değerlendirileceğini söyler. Bu anlamda mutluluğun ön şartı razı olmaktan geçmektedir bu da deterministik bir yaklaşım anlamına gelmektedir. Kleanthes'in Stoacılık'a kattığı bu düşünceler, öğrencileri tarafından daha sonraki dönemlerde de benimsenmiş ve Stoacılık geleneğini dini argümanlar ile birleştirerek güçlendirme çabasına girmiştir. İnsanın tanrısal düzenin farkında olduğunu kabul eden Kleanthes, hayatını bu düzene uyumlu bir şekilde yönlendirmesi gerektiğini düşünmüştür. Kleanthes'in Stoacılık'a kattığı bu düşünceler, öğrencileri tarafından daha sonraki dönemlerde de benimsenmiş ve Stoacılık geleneğini zenginleştirmiştir. Onun öğretileri, antik dünya düşüncesinde Stoacılık'ın derinleşmesine ve genişlemesine katkıda bulunmuştur. Kleanthes, sadece bir öğrenci değil, aynı zamanda Stoacılık okulunun önemli bir lideri olarak hatırlanmaktadır (Long, 1986: 44).

2.1.1.3.Hrisippos (M.Ö. 279–206)

Hrisippos, MÖ 279 yılında Kilikya'nın Soli kentinde doğmuştur. Aslen Fenike kökenli olan Hrisippos genç yaşlarında Atina'ya gitmiş Kleanthes'in öğrencisi olmuştur. Stoa felsefesinin üçüncü önemli filozofu ve Stoa Okulu'nun üçüncü başkanı olarak kabul edilir. Hrisippos, Stoa felsefesini bir mantık sistemi haline getirmiştir. Hrisippos 'un çalışmaları, Stoa felsefesinin Batı düşüncesinde önemli bir etkisi olmuştur. Hrisippos 'un Stoa felsefesine yaptığı katkılar, mantık ve etik olmak üzere iki ana alanda yoğunlaşmıştır.

Hrisippos, Stoa felsefesinin temel ilkelerini mantıksal olarak kanıtlamaya çalışmıştır. Bu çabaları, Stoa felsefesinin bir mantık sistemi haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Hrisippos, mantık alanındaki çalışmalarını, mantıksal çıkarım kuralları, sınıflandırmalar ve paradokslar gibi konularda yoğunlaştırmıştır. Hrisippos'un mantık alanındaki en önemli katkılarından biri, "syllogism" (çıkartım) kavramının gelişimidir. Hrisippos, syllogism kavramına, iki öncül ve bir sonuçtan oluşan bir mantıksal çıkarım olarak bir tanım getirmiştir. Hrisippos, syllogism kavramını kullanarak, Stoa felsefesinin temel ilkelerini, örneğin "akıl, doğanın temel yasasıdır" ilkesini, mantıksal olarak kanıtlamaya çalışmıştır. Hrisippos, mantık alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesini bir mantık sistemi haline getirerek, bu felsefi akımın Batı düşüncesinde önemli bir etkisi olmasını sağlamıştır (Long, 1986: 45).

Hrisippos, Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini de geliştirmiştir. Chrysippus'a göre erdem, insanın tanrısal akılla uyum içinde olmasıdır. Dört temel erdem olarak bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük tanımlanır. Hrisippos, erdemli bir yaşamın, mutlu bir yaşamın temelini oluşturduğunu savunmuştur. Hrisippos 'un etik alanındaki en önemli katkılarından biri, eudaimonia (mutluluk) kavramının gelişimidir. Hrisippos, eudaimonia kavramını, erdemli bir yaşam sürme yoluyla elde edilen bir içsel huzur ve mutluluk olarak tanımlamıştır. Hrisippos 'a göre, eudaimonia, dışsal koşullardan bağımsız olarak elde edilebilir. Hrisippos, etik alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini daha da derinleştirmiştir. Bu öğretiler, yüzyıllar boyunca birçok filozof ve düşünür tarafından benimsenmiştir (Long, 1986: 47). Septiklere karşı verdiği mücadele ve stoacılık içerisinde çıkan hizipleri bastırmasıyla Stoa Okulunun ikinci kurucusu olarak da adlandırılmıştır. Laertius'a göre 119'u mantık, 43'ü ahlakla ilgili olmak üzere çeşitli alanlarda 705'den fazla yazı yazdığı ve son derece üretken bir yazar olduğu ifade etmiştir (Çapak, 2015: 15). Öyle ki bu üretken filozofun yazıları da üretkenliği ile paralel eleştirilere maruz kalmış, çok fazla konuyu dağıttığı ve çok kapsamlı oluşunun soruyu cevaplamaktan ziyade laf kalabalığı ile geçiştirmek olduğu yönünde eleştirilmiştir. Her koşulda Hrisippos'un çalışmaları stoacılık akımına kalıcılık sağlamış ve gelecek stoacılığı üzerinde etkili olmuştur (Çapak, 2015: 16).

2.2. Orta Stoa

2.2.1. Orta Stoa Döneminin Özellikleri

Orta Stoa, Eski Stoa'ya göre daha ılımlı bir karaktere sahiptir. Eski Stoa'nın katı ahlak anlayışı, Orta Stoa'da daha esnek bir hale getirilmiştir. Orta Stoa filozofları, dışsal şeylerin insanın mutluluğunu belirlemede önemli bir rol oynadığına inanmasalar da tamamen önemsiz olduklarını düşünmemişler ve mutluluk için elzem olmasa da destekleyici olduklarını savunmuşlardır. Orta Stoa döneminde Stoacılık, Yunanistan'dan Roma'ya ve daha geniş bir

coğrafyaya yayılmaya başlamıştır. Bu dönem, Stoacılık düşüncesinin geniş kitlelere ulaştığı ve popüler hale geldiği bir zaman dilimini temsil eder. Bu durum Stoacılıkta sadece felsefi bir ekol olmaktan çıkıp, yaşam tarzı ve etik bir rehber olarak benimsenmeye başlandığı bir süreci işaret etmektedir. Orta Stoa'nın özellikleri şunlardır; İlk olarak daha ılımlı bir karaktere sahiptir. Eski Stoa'nın katı ahlak anlayışı, Orta Stoa'da daha esnek bir hale getirilmiştir. Orta Stoa filozofları, dışsal şeylerin insanın mutluluğunu belirlemede önemli bir rol oynadığına inanmışlardır. İkinci özelliği mantık ve doğa felsefesi alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Orta Stoa filozofları, mantık ve doğa felsefesi alanlarında önemli çalışmalar yapmışlardır. Örneğin, Hirisippos, mantık alanında syllogism kavramını geliştirmiş ve Stoa felsefesini bir mantık sistemi haline getirmiştir. Poseidonius ise, doğa felsefesi alanında evren ve insan arasındaki ilişkiyi ele alan önemli çalışmalar yapmıştır. Üçüncü özelliği ise Stoa felsefesinin Roma'da yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Orta Stoa döneminde, Stoacılık Roma'da giderek daha popüler hale gelmiştir. Bu dönemde, Stoacılık'ı benimseyen önemli Romalı filozoflar arasında Panaetius, Posidonius ve Cicero bulunmaktadır (Özgan, 2022: 347).

Orta Stoa döneminde Stoacılıkta yaşanan değişimlerin temelinde, bu dönemde Stoacılığın çeşitli diğer felsefi akımlarla etkileşime girmesi yatmaktadır. Bu etkileşim, özellikle Akademi ve Peripatetik okullarla olan diyaloglar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Stoacı filozoflar, diğer felsefi düşünce sistemlerinden bazı unsurları alarak Stoacılık'ı zenginleştirmişler ve bu dönemde eklektik bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Nickel, 2009: 4-10).

Etik alanında, Orta Stoa filozofları, erdemli bir yaşam sürmenin ve eudaimonia'ya yani iyi ruh hali ulaşmanın yollarını daha ayrıntılı bir şekilde ele almışlardır. Bu dönemde, insanın ahlaki gelişimi ve içsel huzurunun önemi daha da vurgulanmıştır. Stoacı filozoflar, insan doğası ve özgürlük konularına daha fazla odaklanmışlardır. Determinizm ile özgürlük arasındaki dengeyi kurma çabaları artmış, bu da Stoacılık düşüncesinde daha nuanslı bir bakış açısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Orta Stoa, Stoacılık'ın gelişiminde önemli bir dönemdir. Bu dönemde, Stoacılık daha geniş kitlelere ulaşmış ve popüler hale gelmiştir. Ayrıca, bu dönemde Stoacılıkta önemli gelişmeler kaydedilmiş ve Stoacılık düşüncesi daha derinleşmiş ve genişlemiştir (Barnes, 1997: 13).

2.2.2. Orta Stoa Filozofları ve Temel İlkeleri

Orta Stoa dönemi, Stoacılık düşüncesinin evriminde önemli bir aşama olarak ortaya çıkar ve bu dönemde öne çıkan filozoflar, Stoacılık geleneğinin ılımlaştırılması yönünde derinlemesine katkılarda bulunmuşlardır. Bu filozoflar, Stoacılık'ın daha geniş kitlelere

ulaşması ve bu felsefî ekolün zenginleşmesi için çeşitli alanlarda önemli çalışmalar yapmışlardır. Kleanthes ile başlayan stoa felsefesinin dine yaklaşması bu dönemde ivme kazanmıştır. Akıl yürüterek evrenin bir yaratıcısı olması gerektiği fikrinin ağırlık kazandığı bu dönemde, insan diğer canlılardan üstün olduğu fikri ön plana çıkmıştır çünkü yalnızca insan yaratıcı bir tanrının varlığını idrak edebilecek zihinsel gelişime sahiptir. Siyasi olarak eski stoa döneminden ayrılan orta stoa dönemi; evrensel devlet-kozmopolis anlayışından uzaklaşmış ve her devlet veya ulusun kendilerine ait vizyon ve misyonları gerçekleştirmeleri konusunda özgür olduklarını savunmuşlardır (Özgan, 2022: 347). Roma kültürü ile girilen etkileşim, Orta Stoa dönemi Stoacılık düşüncesinin daha geniş bir kitle tarafından benimsenmesine ve Stoacı filozofların eserlerinin yayılmasına imkân tanımıştır. Bu dönemin filozofları, özellikle; Panaetius, Posidonius ve Rodoslu Heketon gibi filozoflar Stoacılık'ın evriminde kilit bir rol oynamış, felsefî düşüncenin zenginleşmesine katkıda bulunmuş ve Stoacılık'ın tarih boyunca etkili bir felsefî akım olarak varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuşlardır. (Barnes, 1997: 13).

2.2.2.1.Panaetius (M.Ö. 185–110)

Panaetius, MÖ 185 yılında Rhodes'te doğmuştur. Ailesi, Yunan kökenli bir aristokrat ailedir. Panaetius, genç yaşta felsefeyle ilgilenmeye başlamıştır. Atina'ya gitmiş ve Tarsuslu Antipater ile Babilli Diogenes'in öğrencisi olmuştur. Panaetius, Atina'da Stoa Okulunun son başkanı olmuş ve Stoacılık düşüncesine özellikle eklektik bir bakış açısını getirmesiyle tanınan bir filozof olmuştur. Bu dönemde Stoacılık, diğer felsefî akımlarla etkileşim içinde olmuş ve Panaetius'un eklektik yaklaşımı, Stoacılık geleneği idealist ve katı normlarını daha ılımlı hale getirmiştir. Panaetius, Stoa felsefesini Roma'ya tanıtan ve Stoa felsefesinin Roma'da yaygınlaşmasında önemli bir rol oynayan kişidir. Panaetius, Stoa felsefesini daha ılımlı bir hale getirmesi daha geniş kitlelerin stoacı felsefeye yaklaşmasına vesile olmuştur (Elmalı, 2015: 344-345). Eski Stoa'nın katı ahlak anlayışı, Panaetius'ta daha esnek bir hale getirilmiştir. Panaetius ile Eski Stoa'nın mutluluğun şartı olarak görülmeyen aksine mutsuzluk sebebi olarak gösterilen şan, şöhret, zenginlik gibi değerlerin, zorunlu olmasa da mutluluğu desteklediği fikri ön plana çıkmıştır (Arslan, 2008: 201). Panaetius'un etik öğretileri, Stoacılık'ın etik yönünü güçlendirmiştir. Ona göre, insanın erdemli bir yaşam sürmesi, doğanın düzenine uyumlu bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ahlaki ilkelerin, içsel huzurun temelini oluşturduğunu savunmuştur (Barnes, 1997: 14).

Panaetius, erdemlerin içsel bir güç olduğunu ve dışsal şeylerden bağımsız olarak elde edilebileceğini savunmuştur. Bu görüş, Stoacılık'ın determinizm anlayışı ile uyumlu bir şekilde

ele alınmıştır. Panaetius'un eserleri günümüze ulaşmamıştır. Ancak, onun öğrencisi Poseidonius ve diğer Stoacı filozoflar tarafından aktarılan düşünceleri, Orta Stoa'nın Stoacılık düşüncesine katkılarını anlamamıza yardımcı olmuştur. Panaetius, Stoacılık düşüncesinin Roma'da yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Stoa felsefesini, Roma kültürü ve değerleriyle uyumlu hale getirmeye çalışmış ve Stoacılık'ı daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Panaetius'un etik öğretileri, Stoacılık'ın etik yönünü güçlendirmiş ve Stoacılığı daha pratik bir hale getirmiştir (Barnes, 1997: 16).

2.2.2.2. Posidonius (M.Ö. 135–51)

Posidonius, MÖ 135 yılında Suriye'nin kuzeyinde yer alan Apamea şehrinde doğmuştur. Ailesi, zengin ve kültürlü olmalarının yanı sıra Yunan asıllıdır. Posidonius, genç yaşta felsefeyle ilgilenmeye başlamıştır. Atina'da, Stoa Okulunun son başkanı Panetius'un öğrencisi olmuştur. Panetius'un M.Ö. 110 yılında ölmesiyle Rodos'a yerleşti ve kendi okulunu kurdu. Posidonius'un Rodos'a yerleşmesiyle stoacılığın merkezi de yer değiştirmiş ve Atina gölgede kalmıştır. Posidonius, Stoa felsefesinin mantık ve doğa felsefesi alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Posidonius'un mantık alanındaki çalışmaları, Stoa felsefesini bir mantık sistemi haline getirmeye yöneliktir. Posidonius'un eserleri günümüze ulaşmamıştır fakat insanların altın çağının yaşandığı bir dönemin olduğunu ve bu dönemde bilgelerin-filozofların yönetici olduğunu savunduğu başka kaynaklarda aktarılmıştır. Söz konusu altın çağın yöneticilerin tiran haline gelmesiyle yasalara ihtiyaç duyulduğu ve bu yasaların da yine bilgelere yapıldığını savunmuştur. Bu anlamda Posidonius bilgelere bilhassa önem vermiş ve tarih boyunca insanlığa yararlı olan hemen hemen tüm araçların bilgelere icat edildiğini öne sürmüştür (Uslu, 2021: 172). Posidonius'un yazılarından günümüze kalan anekdot ve fragmanlardan; kölelere, barbarlara ve mağlup halklara gösterdiği sempati göze çarpmaktadır. Ona göre doğa çağında aşağı görülen bu halklara bile insanlık onuru bahsetmiştir ve gaddar oluşları maruz kaldıkları şiddetin bir sonucudur. Bu minvalde her ne kadar daha aşağı devletlerin yasallaştırılması konusunda gerçekçi bir tutum izlese de kölelerin özel hukuktaki yerlerinin daha insani olması gerektiğini savunmuştur (Ergin, 2014: 358). Posidonius'un doğa felsefesi alanındaki çalışmaları, evren ve insan hakkındaki Stoacı görüşleri daha da geliştirmiştir. Posidonius, yargılarında daha ihtiyatlı olan hocası Panetius'un aksine astroloji ve kahinliğe de itibar etmiş ve söylemlerinde daha kesin ve dogmatik olmuştur. Astronomi, fizik, coğrafya ve tarih gibi alanlarla da ilgilenen Posidonius Cicero'nun da öğretmenidir. Yöntemsel olarak rasyonellikten çok empirik nitelikte kanıtlara önem veren Posidonius: İnsan, bu evrenin

bir parçasıdır ve evrenle uyum içinde olmalıdır görüşünü savunmuştur (Çapak, 2015: 17). Posidonius'un etik öğretileri, Stoacılık'ın etik yönünü güçlendirmiştir. Posidonius, erdemli bir yaşamın önemine vurgu yapmıştır. İnsanın içsel huzurunu ve mutluluğunu erdemli bir yaşam sürerek elde edebileceğini savunmuştur. Posidonius, erdemi, insanın tanrısal akılla uyum içinde olması olarak tanımlamıştır. Posidonius, Stoacılık düşüncesini evrenselleştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Stoa felsefesini, farklı kültür ve geleneklerden gelen insanlara hitap edecek şekilde yorumlamıştır. Posidonius, Stoa felsefesinin, evrensel bir geçerliliğe sahip olduğunu savunmuştur (Cavini, 1993: 87).

2.2.2.3. Rodoslu Hekaton (M.Ö. 1. yüzyıl)

Hekaton, MÖ 1. yüzyılda Atina'da doğmuştur. Panetius'un öğrencisi olan Hekaton, Orta Stoa'nın en önemli filozoflarından biridir (Veillard, 2020:84-85). Hekaton, mantık, doğa felsefesi ve ahlak üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Özellikle eklektik bir bakış açısı benimseyerek Stoacılık'ı diğer felsefi akımlarla entegre etmeye çalışmıştır. (Cavini, 1993: 92 – 96) Hekaton, mantık, doğa felsefesi ve ahlak üzerine önemli çalışmalar yapmış olduğu aktarılsa da günümüze ulaşabilmiş bir eseri bulunmamaktadır (Encyclopaedia Britannica, Crisholm, 11th, s.193). Cicero, Seneca ve Diogenes Laertius gibi yazarların eserlerinde bahsi geçen filozofun Mallar Üzerine, Ereklere Üzerine, Tutkular Üzerine, Bitişte, Paradokslar Üzerine ve Özdeyişler isimli eserlerinin olduğu bilinmektedir. Hekaton'un Stoacılık'a katkıları şu şekildedir; Mantık alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesinin mantıksal temellerini sağlamlaştırmıştır. Hekaton, mantık alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesini bir mantık sistemi haline getirmeye yöneliktir. Hekaton, mantık alanındaki çalışmalarında, Aristo'nun mantık sistemini geliştirmiştir. Hekaton, Aristo'nun mantık sistemini, daha basit ve anlaşılır bir hale getirmeye çalışmıştır. Hekaton, mantık alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesinin mantık alanındaki liderliğini sürdürmesini sağlamıştır. Hekaton, Ereklere Üzerine isimli çalışmasında doğaya uygun yaşamakla erdeme uygun yaşamının aynı şey olduğunu çünkü insanın, evrenin bir parçası olduğunu vurgular. Doğa insanı erdeme yöneltir; Hekaton'a göre erdem sağduyu ve adalet gibi zihinsel ilkelerin yanı sıra sağlık, güç zihinsel olmayan ilkeleri de içinde barındırır (Aydoğan, 2023: 248). Ahlak alanındaki çalışmalarıyla, Stoa felsefesini daha pratik ve uygulanabilir bir hale getirmeye çalışmıştır. Hekaton, Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini, Roma siyaseti ve kültürü ile ilişkilendirmiştir. Hekaton'a göre, insanın mutluluğu, erdemli bir yaşam sürmede bulunur. Hekaton, erdemi, insanın tanrısal akılla uyum içinde olması olarak tanımlamıştır. Hekaton, erdemli bir yaşamın, insanın hem iç dünyasında hem de dış dünyasında

mutlu olmasını sağladığını savunmuştur. Hekaton, Stoacılık'ı diğer felsefi akımlarla entegre etmeye çalışan eklektik bir bakış açısıyla öne çıkmıştır. Akademi ve Peripatetik okullarından etkilenerek, Stoacılık'ı bu okulların düşünceleriyle sentezlemeye çalışmıştır. Bu eklektik yaklaşım, Stoacılık geleneğine çeşitli perspektiflerin eklenmesine yardımcı olmuştur. Hekaton'un Stoacılık'a katkıları, eklektik yaklaşımı ve özellikle doğa felsefesi alanındaki düşünceleriyle Stoacılık düşüncesini zenginleştirmiştir (Veillard, 2020: 90-95). Onun çalışmaları, Stoacılık geleneğinin Orta Stoa dönemindeki gelişimine önemli bir ivme kazandırmış ve bu felsefi akımın daha karmaşık ve derin bir yapıya ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

2.3. Roma Stoası Filozofları ve Temel İlkeleri

Roma, Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk olmak üzere 3 dönem olarak incelenmekte olup her dönemde Yunan felsefesi, siyaseti, kültürü, sanatı ve dininden etkilenmiştir. Pragmatik bir devlet kültürünün yer ettiği Roma toplumunda felsefe de siyasi sebeplerle fayda merkezli olarak ele alınmış ve başta Platonculuk olmak üzere Epikurusçuluk ve Stoacılık felsefi akımlarından etkilenmiştir. Stoa felsefesi özellikle Cumhuriyetin son dönemlerinde geniş kitlelere hitap eder ve taraftar toplar hale gelmiştir. Cumhuriyetin diktatörler, komutanlar, zenginler ve aşırı güçlenen senatörler tarafından tehdit edildiği, sınırların bir hayli genişlediği bu dönemde Roma artık kelimenin tam anlamıyla kozmopolit bir görünüm almıştır. Roma kurulduğu ve bir Krallık olduğu ilk zamanlarından itibaren bir göç merkezi olmuştur, çevre kent devletlerini gerek savaşlarla gerek anlaşmalar ile kendisine bağlayarak genişleyen Roma, topraklarına kattığı memleketlerin vatandaşlarının köle, tüccar, sanatçı, zanaatkar, esnaf, din adamı veya düşünürü olarak göç ettiği bir nokta haline gelmiştir. Bilhassa Cumhuriyetin son dönemlerinde sosyo kültürel yapı daha heterojen hale gelmiş olup eski aristokratik üstünlükler yeni konjonktürde işlemez hale gelmiş ve soy, ırk kavramları dejenere olmuştur. Bu dönemde kozmopolis önermesi ile uluslar üstü bir dünya yurttaşlığını salık veren Stoacı felsefe Roma'da kendine uygun bir zemin bulmuştur. Hele ki Roma'nın sosyo kültürel yapısında yer alan kast sistemi ve Roma ekonomisinin sürdürülebilirliğinin dayandığı Latifundum (köle emeğine dayanan büyük arazi ve işletme) sistemi, Stoacılığın deterministik (kaderci) felsefesi ile son derece uyumlu bir sinerji yakalamıştır. Yunan etkilerinin ve ahlak anlayışının etkin olduğu Eski Stoa ve Orta Stoanın mirasının devralındığı ve özellikle Eski Stoa görüşlerinin Romalılaştırıldığı bu dönemde evrensel ahlak ve siyaset anlayışı ile çok çeşitli kültürel unsurları Stoacı ahlak potasında birleştirme işi yine stoacı filozoflara kalmıştır. Zenon'un tek ve evrensel

devleti olmalı o devletinde tek bir yasası olmalı ve o yasa logosa uygun olmalı görüşünün doğaya uygun deterministik bakış açısının özgürlüğü içsel olarak tanımlaması kölecî Roma’da hızla benimsenmiştir (Yetkin, 2005: 169-170). Roma Stoası dönemi incelendiğinde Cicero ve Seneca devlet adamı ve siyasetçi olarak stoacı görüşleri paylaşırken, Epiktetos bir köle, Marcus Aurelius ise bir imparator olarak stoacı felsefeyi benimsemişlerdir. Toplumun farklı katmanlarından taraftar bulan stoacılık, Hristiyanlık öncesi Roma’da normalde dinin üstlendiği ahlaki normların yerini almış ve toplumsal düzenin kurulmasında bir tutkal işlevi görmüştür.

2.3.1. Marcus Tullius Cicero (M.Ö. 106–43)

Marcus Tullius Cicero, MÖ 106 yılında Arpinum’da doğdu. Küçük yaşlardan itibaren iyi bir öğrenim gördü ve eğitime karşı tutku duydu. Hukuk eğitimi aldıktan sonra, mahkemelerde ve siyasette ün kazandı. Savaşa karşı olmasına rağmen askerlik yapan Cicero konsül seçildi ve Catilina isyanını bastırdı. Caesar, Pompey ve Crassus’un oluşturduğu ilk Triumvirliğe karşı çıktı. Clodius’un düşmanlığı yüzünden sürgüne gönderildi. Milo’yu Clodius’un öldürülmesi davasında savundu, ancak başarısız oldu. Caesar ve Pompey arasındaki savaşta Pompey’in yanında yer aldı, ancak Caesar’ın düşmanlığını kazanmak istemedi. Caesar’ın ölümünden sonra, Mark Antony’ye karşı Octavianus’u destekledi. Ancak desteklediği Octavianus’un Antony, ve Lepidus ile kurduğu ikinci Triumvirlik (üç liderli yönetim) Cicero için sonun başlangıcı oldu. Triumvirlik yönetimi Cicero’yu, devlet düşmanı ilan etmesi üzerine kaçmaya çalışırken yakalandı ve başı ile elleri kesilerek Roma’da halka gösterilmek üzere idam edildi (Arslan, 2023: 420-422).

Cicero gibi düşünürler, her ne kadar belli bir felsefe ekolünü tamamen benimsemiş olmasa da Stoacılık düşüncesini Roma kültürüne entegre etmiş ve kendi özgün perspektiflerini eklemişlerdir. Epikürcü Phaedos, Stoacı Diodotos ve Platoncu Akademiden Philon ders aldığı isimler olup Cicero’nun felsefesinde 3 ekolünde etkisi görülür. Ancak ahlak alanında sergilediği dogmatik tavır kendisini Stoacılığa ve Sokrates’e yaklaştırmaktadır. Stoacılık geleneğini, özellikle evrensel ahlaki prensipleri ve hukukun üstünlüğünü vurgulayarak Roma toplumuna aktarmıştır. Cicero, Stoacılık düşüncesini diğer felsefi okulların öğretileriyle birleştiren eklektik bir yaklaşım benimsemiştir. Platon, Aristoteles ve diğer Hellenistik düşünce okullarından etkilenerken Stoacılık’ı zenginleştirmiştir. Cicero’nun eklektik bakış açısı, Stoacılık düşüncesini Roma kültürüne daha uygun hale getirmiştir. Hukukun evrensel bir düzen olduğundan ziyade devletçi bir çizgide yer alarak devleti her şeyin üstünde görmüştür bu anlamda insanlar arasında adalete dayalı bir toplumun önemini vurgulamıştır (Özgan, 2022:

348). Stoacılık'ın adalet anlayışını güçlendirerek, Roma hukuk sistemi üzerinde etkili bir rol oynamış ve adaletin toplumsal düzen içinde nasıl işlemesi gerektiğine dair Stoacı prensipleri vurgulamıştır. Stoacılık'taki yeri, doğa hukuku kavramını güçlendirmesiyle de önemli bir boyuta sahiptir. Ona göre, doğa hukuku, insanların içsel doğasına ve evrensel ahlaki prensiplere uygun olarak belirlenmiştir. Bu düşünce, Stoacılık'ın evrensel normları ile Roma hukuk sisteminin entegrasyonunu işaret etmiştir. Stoacılık düşüncesini bireylerin toplumsal sorumluluklarına vurgu yaparak zenginleştirmiştir. İnsanların, topluma hizmet etmek ve adil bir şekilde liderlik etmek için doğal bir sorumlulukları olduğunu savunmuştur. Bu, Stoacılık'ın etik prensiplerinin günlük yaşamda nasıl uygulanabileceğine dair pratik bir yaklaşımı temsil etmektedir (Çevik, 2014: 81).

Cicero, Stoa felsefesini Roma kültürü ve değerleriyle uyumlu hale getirme çabasıyla, bu düşünce ekolünü Roma elitleri arasında popülerleştirmiştir (Çevik, 2014: 99-108). Cicero, Stoacılığın temel kavramlarını ve öğretilerini Latince yazarak Roma'da daha geniş kitlelere ulaştırmış ve bu sayede Stoacılığın Roma'da yaygınlaşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Roma'nın kültürel zenginliğine duyduğu saygıyla, Stoacılığın bazı kavramlarını Roma'nın kültürel değerleriyle uyumlu hale getirmiştir. Örneğin, Stoacılığın "dışsal şeylerin insanın mutluluğunu belirlememesi" ilkesini, Roma kültüründe büyük önem taşıyan "adalet" kavramıyla ilişkilendirmiştir. Cicero, Stoa felsefesinin ahlaki öğretilerini Roma siyaseti ve kültürü ile ilişkilendirerek, Stoacılığın Roma toplumunda daha çekici hale gelmesini sağlamıştır; bu bağlamda adalet özellikle vurguladığı temel kavramlardan biridir. Ayrıca, Cicero, Stoa felsefesinin tanrı kavramını Roma kültüründe önemli bir yere sahip olan tanrı anlayışıyla uyumlu hale getirmiştir, bu sayede Stoacılığın tanrı kavramı Roma toplumunda daha kolay kabul görmüştür (Çevik, 2014: 99-108).

Cicero'nun bu çabaları, Stoacılık düşüncesinin Roma İmparatorluğu'nda güçlenmesine ve evrimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Cicero'nun eserleri, Stoacılık geleneğinin Roma Stoası olarak bilinen dönemde daha da derinleşmesine ve genişlemesine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun düşünceleri, Stoacılık'ın Batı düşüncesinde uzun süreli etkiler bırakmasına yardımcı olmuştur.

2.3.2. Lucius Annaeus Seneca (M.S. 4–65)

Seneca, MÖ 4 yılında İspanya Eyaletinde Cordoba şehrinde doğan ve Roma Stoası'nın önemli figürlerinden biri olan bir filozof, devlet adamı ve oyun yazarıdır. Seneca'nın Stoacılık'a katkıları, özellikle ahlaki ikilemler, kişisel gelişim ve pratik uygulamalar konularında

yoğunlaşmıştır. Seneca'nın hayatı, Roma siyaseti ve kültürüyle iç içe geçmiş, Stoacılık düşüncesine özgün bir perspektif kazandırmıştır. Seneca'nın hayatı, Roma tarihine önemli bir iz bırakmıştır. MÖ 41 yılında Caligula tarafından sürgüne gönderilen ve MÖ 49 yılında Caligula'nın öldürülmesinin ardından Roma'ya dönen Seneca, Nero'nun danışmanlığını üstlenmiştir. Ancak Nero'nun tiranlaşması üzerine, MÖ 65 yılında, Seneca, Nero'nun emriyle intihar etmiştir. Seneca, Stoacılık düşüncesini derinleştirip popülerleştiren bir figür olmuştur. Onun Stoacılık'a katkıları şu şekildedir; (Kayapınar ve Sönmez, 2014: 12)

Seneca, Stoacılık'ın ahlaki öğretilerini daha da geliştirmiş ve özellikle erdemli bir yaşam sürmenin insan mutluluğuyla doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Bu açıdan Seneca ahlaki öğretileri geliştirme çabası içinde olmuş ve siyaset felsefesinin ahlak ile ilintili olarak geliştirmiştir. Seneca'nın siyaset ile ilgili olması pratik ve uygulanabilirliği önemli kılmıştır, bu sebeple, Stoacılık'ın ahlaki prensiplerini daha pratik ve günlük yaşama uygulanabilir hale getirmeye çalışmıştır. Bu, Stoacılık'ın sadece teorik bir felsefe olmadığını, aynı zamanda günlük yaşamla entegre edilebileceğini gösterir. Seneca'nın bir diğer özelliği ise Stoacılık düşüncesini Stoacılık ile ilişkilendirmesindeki amaç ise adaleti Roma toplum ve siyasetinde etkin kılmaktır. Adalet, onun Stoacılık prensiplerini Roma toplumuna aktarırken vurguladığı temel kavramlardan biridir. Seneca, Stoacılık'ta adalet, bilgelik ve içsel gelişim kavramlarına özel bir vurgu yaparak, insanın içsel potansiyelini geliştirmesini ve evrensel ahlaki ilkeleri takip etmesini öne çıkarmıştır.

Seneca'nın Stoacılık'a katkıları, kaleme aldığı birçok eserle şekillenmiştir. 'De Brevitate Vitae' (Yaşamın Kısıtlılığı Üzerine), 'De Tranquillitate Animi' (Ruhun Huzuru Üzerine), 'De Ira' (Öfke Üzerine) ve 'De Clementia' (Merhamet Üzerine) gibi eserleri, Stoacılık düşüncesinin derinleşmesine ve genişlemesine önemli katkılarda bulunmuştur (Kayapınar ve Sönmez, 2014: 33). Seneca'nın Stoacılık'a kattığı bu düşünceler, özellikle ahlaki zorluklarla başa çıkma, içsel dengeyi koruma ve bilgelik üzerine odaklanma konularında öne çıkar. Onun eserleri, Stoacılık düşüncesini pratik yaşamla entegre etme ve bireyin içsel gelişimine odaklanma açısından önemli birer kaynaktır. Seneca'nın düşünceleri, Stoacılık'ın Batı düşüncesinde uzun süreli etkiler bırakmasına yardımcı olmuştur.

2.3.3. Epiktetos (M.S. 55–135)

Epiktetos, MÖ 55 yılında Hierapolis'te (şimdiki Pamukkale, Türkiye) köle olarak doğmuştur. Babası bir Yunan, annesi ise bir Frigyalı idi. Gerçek adı bilinmeyen filozof Epiktetos yani “satın alınmış uşak ya da köle” olarak tanınmaktadır (Çavuşoğlu, 2022: 98).

Epiktetos, küçük yaşta felsefeyle ilgilenmeye başlamıştır. Bazı kaynaklara göre felsefeye olan ilgisi efendisi İmparator Neron'un danışmanlarından Epaphroditus'un dikkatini çekmiş ve efendisi eğitim alması için Romalı Stoacı filozof Musonius Rufus'un yanına göndermesi ile stoacılık felsefesini öğrenmiş ve içselleştirmiştir. Bazı kaynaklar ise efendisi tarafından şiddet gördüğü ve kasıtlı olarak topal kaldığını ifade etmektedir (Bakır, 2009: 74). Hayatı hakkında ki belirsizliklere rağmen 89 yılında Domitianus'un Roma'da ki filozofları sürgün etmesi ile hayatının seyri değişmiştir. Sürgün edilen Epiktetos, günümüzde Yunanistan'ın kuzey batısında yer alan Nicopolis şehrine yerleşmiş ve bir okul kurmuştur. Hayatının büyük bir kısmını öğrencilerine ders vererek geçirmiş İmparator Hadrianus tarafından ziyaret edilecek kadar ünlenmiştir (Elmalı, 2015: 352). Stoacılık düşüncesini yazılı eserlere dökmemiş, ancak öğrencisi tarihçi Arrianus tarafından kaydedilen dersleri Diatriabai (Sohbetler) ve Encheiridion (Düşünceler) adı ile günümüze ulaşmıştır (Hadot, 2011: 28).

Epiktetos'un öğretileri, temelde insanın kendi düşüncelerini ve davranışlarını kontrol edebileceği ve insana kendisinden başka kimsenin zarar veremeyeceği (Elmalı, 2015: 352). Dışsal olaylar üzerindeki kontrolün sınırlı olduğunu savunur ve insanların tepkileri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmaları gerektiğini öğütler. Bu, içsel huzurun kendi içsel durumumuza odaklanarak elde edilebileceği anlamına gelir. Stoacılık geleneğinde önemli bir kavram olan "iradi ve irade dışı" ayrımına vurgu yapan Epiktetos, insanların sadece kendi içsel durumlarını kontrol edebileceklerini; dışsal olaylar, mal mülk, sağlık gibi faktörlerin ise istedik dışı olduğunu öne sürer. Ona göre, insanların mutluluğu, bu ayrımı net bir şekilde görmelerine ve içsel erdemlere odaklanmalarına bağlıdır. Bu anlamda Epiktetos'a göre insan iradi dışı etmenlere olan istenci kişiyi köleleştiren unsurlardır. Çünkü kişi mülk, statü, mevki için çalışırsa daima engeller ile yüzleşir, sıkıntılar çeker, daha fazlasını ister ve mutlu olamaz bu yüzden insanlardan ve Tanrıdan yakınacaktır (Bakır, 2009: 75). İnsan kendine ait olan iradi eylemlere yönelmesi ise olanı olduğu gibi kabul etmesine, kendini benimsemesine ve kendisinin kontrolü dışındaki durumlar karşısında kendi ile barışık kalmasını sağlayarak asla zorlanamamasına ve mutlu olmasına vesile olacaktır. Bu anlamda özgür ve mutlu olmak ancak iradi eylemlere yönelmek ile ulaşılabilecek hedefler olduğu anlaşılabilmektedir.

Özgürlüğün şartının iradi dışı değil de iradi olduğunu düşünen Epiktetos; dış özgürlüğün önemsiz olduğu, önemli olanın iç özgürlük olduğu bu anlamda köle ya da efendi olmanın bir şey değiştirmeyeceğini savunmuştur. Dış kaynaklı; şiddet, baskı, açlık, yoksulluk gibi her türlü olumsuz unsura karşı takınılması gereken tavır duyarsız kalmak, soğukkanlı olmak, şikayet etmemek ve olanı olduğu gibi kabul etmektir. Yine dış kaynaklı; zenginlik, şan, şöhret, mal,

mülk gibi unsurlara karşı ise ihtiras göstermemek, tutkusuz kalmak takınılabilecek en erdemli tavidir bu yönüyle en insani tavidir aynı zamanda. Çünkü mutluluk ve erdem insanın hayvani hazlar peşinde koşmasıyla elde edilebilecek şeyler değildir, insan ancak iç dünyasına yönelerek mutluluğa ve erdeme erişebilir (Bakır, 2009: 76). Gerçek soyluluğu kişinin doğuşunda ya da kanında olmadığını, soyluluğun kişinin erdemli olup olmamasına bağlı olduğunu savunan Epiktetos, insana bir değer biçerken doğruluktan ayrılmama, sözlerinin arkasında durma ve bir öze sahip olmak gibi değerleri şart koşmaktadır. İnsan olmanın gereği ancak akla ve doğaya uygun yaşamak ile mümkündür bu anlamda Epiktetos felsefesi yaratıcıya güven, vicdani davranış, insanların barış içinde kardeşçe yaşaması düşüncelerine dayanmaktadır (Çavuşoğlu, 2022: 100). Bu anlamda Epiktetos'a göre insanın kaybettiği servet uğruna hayıflanması fakat sözüne bağlı kalmadığında, doğru olandan şaştığında veya mütevaziliği elden bıraktığı durumlarda ise bunları bir kayıp veya üzülmeye değer görmemesi erdemli insana yakışmayacak bir tutumdur (Çuhadar, 2011: 118-124). Mutluluğu erdeme, erdemi ise akla ve doğaya uygun yaşamaya dayandıran Epiktetos bu yönüyle Sokrates'ten etkilenmiş olup yaşam ve doğa konularında iyimser bir yaklaşım sergilemiş, doğaya uygun yaşam sürenlerin iyi, iyi insanların ise mutlu olduğunu vurgulamıştır (Bakır, 2009: 76-77). Epiktetos genel olarak ahlak felsefesine yoğunlaşmış olup “*Katlan, mahrum ol!*” sözüyle ıstıraba göğüs germeyi, tahammül etmeyi, tevazu öğütlemektedir (Epiktetos, 1997: 11).

Epiktetos'a göre belli bir devletin yurttaşı olmak önemli değilken asıl önemli olanın dünya vatandaşı olmak, evrensel düşünmektir. Bu anlamda köle ve özgür olmak arasında bir fark yoktur ve bir insanın köle olup olmaması sosyal statüsünün yüksekliği ile doğru orantılı değildir. Düşünülenin aksine sosyal statü yükseldikçe kişi daha fazla köleleşir.

“Küçük ve büyük esirler vardır. Küçükler küçük şeyler için; bir yemek, ufak tefek yardımlar için esir olanlardır. Büyükler ise konsüllük, valilik gibi şeyler için esir olanlardır. Vilayet makamının timsali olan baltaların ve okların kimin önünde taşındığını görüyorsun, o vali diğer esirlerden daha esirdir. Eğer bu insanların statüsüyle keyfinin istediği gibi yaptığı ve bu anlamda özgür olduğu söylenecek olursa; o aslında kendine bahşedilenleri sorumsuzca kullanan, bayramda efendisinin yokluğunu fırsat bilen bir köledir ve efendisi geri döndüğünde ona bahsettiklerini her an geri alabilir.” (Epiktetos, 1997: 11)

Bu sözlerinden anlaşılmaktadır ki; Epiktetos, kölelik ve efendilik kavramlarını yine kaderci bir perspektiften ele almaktadır. Sosyal statünün tanrı tarafından önceden belirlendiğini ve kişinin statüsünün ne olduğu önemli olmaksızın herkesin kaderinin kölesi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Epiktetos'un Stoacılık'a katkıları arasında cesaret, adalete bağlılık, bilgelik ve ölçülülük gibi erdemlere vurgu yapması önemlidir. Ahlaki değerlerin, kişinin doğru eylemlerle ifade

edilmesi gerektiğini savunur. Ayrıca, yaşamın kaçınılmaz zorluklarına karşı hoşgörü ve kabulün önemini vurgular. İnsanların, karşılaştıkları zorlukları kabullenerek içsel güçlerini korumak adına olumlu bir tutum sergilemeleri gerektiğini öğütler (Hünler, 2004: 110). Epiktetos'un felsefi görüşleri, Batı düşüncesinde önemli bir etki yaratmıştır. Orta Çağ'da, Hristiyanlığın gelişmesinde etkili olmuş ve modern çağda birçok filozof ve yazar tarafından esin kaynağı olarak kullanılmıştır. Özellikle bu tez çalışmasının konusunu teşkil eden Marcus Aurelius'un en çok atıf yaptığı ve etkilendiği filozof olması hasebiyle önemli bir düşünürdür. Kendisi Roma sosyo kültürel yapısında en aşağı kasta yer alan bir köle ile kastın zirvesindeki bir imparator aynı felsefe ekolü içerisinde yer almaları, stoacılığın kapsayıcılığı ve statüler üzerimi bir felsefe akım olduğunun bir göstergesidir. Tabi bu iki zıt kasta mensup iki stoacı filozofun bu akımda yer almaları stoacılığın aynı zamanda mevcut siyasal düzenin ve çağın statükosu ile paralel düşmeleri hasebiyle de eleştirilebilir. Zira stoacılığın kişinin kaderinin kölesi olmasını salık vermesi kölelik kurumunun devamlılığı ile paraleldir. Bu açıdan bakıldığında zaten bir köle olan Epiktetos'un kaderini kabul etmesi ve yazgısına boyun eğmesi Roma'da varlığını sürdüren ve gerek ekonomisinin, gerekse de kültürünün ayrılmaz bir parçası olan kölelik kurumunun devamlılığı ile çelişmiyor oluşu bazı perspektiflerden öğütlemiş olduğu erdem ile ters düştüğü düşünülebilir (Bakır, 2009: 83-85).

Epiktetos'un görüşleri genel olarak birer tavsiye niteliğinde olup akıl, irade, özgürlük, kölelik, kadercilik, dünya vatandaşlığı, dürüstlük, doğruluk, erdemlilik, mütevazılık, adalet, doğa ile uyum gibi temel meseleler üzerinde durmaktadır. Kendi özgürlüğüne efendisinin ölümü ile kavuşan Epiktetos'un özellikle özgürlük konusunun üzerinde durmasında etkili olmuş ve özgürlüğü "İnsanın bedeni köle haline getirilebilir ancak insan, her zaman kendi düşüncelerinin efendisidir" sözleri ile tanımlamıştır. Epiktetos'a göre özgürlük zihin özgürlüğüdür çünkü köle de olsan, imparator da olsan değişmeyen kişinin kaderinin kölesi oluşudur. Yaşamı ve felsefesi incelendiğinde stoacılık geleneği içindeki önemi daha iyi anlaşılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARCUS AURELIUS: HAYATI, FELSEFESİ VE HÜKÜMDARLIĞI

3.1. Marcus Aurelius'un Hayatı

Marcus Aurelius'un hayatı, felsefesi ve hükümdarlığı; Marcus Aurelius'un, Platon'un ünlü filozof kral önermesine ne kadar uygun bir hükümdar olduğunun anlaşılabilmesi için özellikle önem taşımaktadır. Platon, ideal devletin başında bilge bir filozof kralın bulunması gerektiğini savunmuş, bu yöneticinin adil, bilge ve erdemli olacağını öne sürmüştür. Marcus Aurelius'un Platon'un filozof kralı kriterlerini karşılayıp karşılamadığının tespiti için hayatı, felsefesi, hükümdarlığı döneminde almış olduğu kararları ve eylemlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu maksatla bu bölümde Marcus Aurelius'un hayatı çocukluğu, gençliği ve veliahtlığının inceleneceği imparator oluşundan öncesi ile imparatorluğu dönemi olmak üzere iki alt bölüme ayrılarak incelenecektir.

3.1.1. Marcus Aurelius'un Çocukluğu, Gençliği ve Veliahtlığı

Marcus Aurelius, Roma İmparatorluğu'nun 2. yüzyıl imparatorlarından biri olan ve aynı zamanda Stoacı felsefenin önde gelen temsilcilerinden biri olarak bilinen bir hükümdardır. Gençliği ve aldığı eğitim, onun sonraki dönemdeki hükümdarlığına ve düşünsel yaklaşımlarına büyük ölçüde etki etmiştir (Vogt, 2008:239).

Marcus Aurelius, Roma Cealius Tepesinde yer alan bir malikhanede soylu bir ailenin çocuğu olarak MS 121 yılında dünyaya geldi (Orhun, 2022: 111; Millot, 2020: 22). Annesi Domitia Lucilla, babası ise Marcus Annius Verus olup Annia Cornificia Faustina isminde küçük bir kız kardeşi vardır. Marcus Aurelius'un doğum adı Marcus Annius Catilius Severus olup evlenince Marcus Annius Verus adını almış İmparator olunca ise kendisini Marcus Aurelius Antoninus olarak adlandırmıştır.

Aurelius'un soy ağacı incelendiğinde her ne kadar Roma kastının en üst sınıfına mensup bir aileden gelse de imparator olmasına yönelik bir kan bağına sahip değildir (Akderin, 2013: 58). Baba tarafı incelendiğinde otuz yaşında ölen babası Marcus Annius Verus preator (senato sınıfında yargıç) görevinde bulunmuş, büyükbabası yine babası ile aynı isme sahip olup üç kere konsül olmuş ve şehir başkanlığı görevini üstlenmiştir. Aslında Pleb (orta ve alt sınıf olarak kabul edilen ayrıcalıklı patrici sınıfından ayrı Roma vatandaşlarının genelini ifade eden sınıf) sınıfına mensup olsa da imparatorlar: Vespasianus ve Titus tarafından patrici sınıfına yükseltilmiş bir ailedir. Babasının halası Vibia Sabina, imparator Hadrianus'un eşi olup

Hadrian'ın evlat edindiği halefi Antoninus Pius'a Aurelius'u evlatlık edinmesini şart koşması imparator olması üzerinde etkili olmuş olması muhtemeldir. Anne tarafı incelendiğinde annesinin babası Calvisius Ruso'nun da iki kere konsüllük görevini üstlendiği görülmektedir. Hem anne hem baba tarafından iki dedesinin de konsüllük makamına layık görülmüş olan Aurelius'un anneannesi de yine bir konsülün kızıdır. Annesinin dedesi olan Catilius Severus'da konsüllük ve kent praefectus'luğu görevlerinde bulunmuş saygın ve tanınmış bir senato üyesiydi (Orhun, 2022: 101).

Marcus Aurelius'un Kendime Düşünceler eserinde mutlu bir çocukluk olduğunu anlatması haricinde çocukluğu hakkında pek bir bilgi yoktur (Millot, 2022:23). Orhun'a göre Marcus Aurelius henüz 3 yaşında iken Millot'a göre ise 7 yaşında iken babasını kaybetmiştir. Herhalde babasının ölümünün ardından gerek babasının mirasını devralabilmesi için gerekse de dedesinin oğlu konumuna geçerek eğitiminin gözetlenmesinde dedeye elverişli bir yasal konum vermesi amacıyla büyükbabası Annus Verus tarafından evlat edinilmiştir (Özgan, 2022: 102). Marcus Aurelius'un evlat edinilmesi torununun iyi eğitilmesini isteyen bir dedenin vazifesi olarak değerlendirilebilir olsa da mevcut imparator Hadrianus'un en yakın erkek akrabası olması sebebiyle de geleceğin imparator namzetinin eğiticisi olma sebebiyle de eğitimi önem arz etmektedir. Marcus Aurelius'un ilk eğitiminde annesi Domitia Calvia ve büyükbabası Annus Verus'un etkisinin büyük olduğu görülür zira Kendime Düşünceler isimli kitabında her ikisinden de övgüyle bahsetmiştir zira kitabın ilk cümlesi "*Dedem Verus'tan iyi niyetliliği ve sakinliği*" öğrendiği ile başlamaktadır (Aurelius, 2022: 29). Annesi Domitia Calvia'nın ailesi Roma'da yaşamış oldukları dönemde göç etkisiyle nüfusun arttığı ve barınma ihtiyacının artması ile doğan konut kıtlığı süresince tuğla üretim işinden yüklü bir servet sağlamış olan zengin bir aileye mensuptur (Hadot, 2021: 17). Döneminin hatırı sayılır zenginlerinden olan Domitia Calva mütevazı bir yaşam tercih etmiş, eşinin ölümünün ardından bir daha evlenmemiş, lüksten uzak muhafazakar ve erdemli bir yaşamı savunan Roma pagan dinine bağlı bir portre çizmiştir. Ölümüne kadarda oğlu ile yaşayan bu dindar kadın oğlunun imparator olduğunu göremeden MS 150'li yıllarda vefat etmiştir.

Nervan-Antoninler Hanedanı'nın 5. İmparatoru olarak tahta çıkan Aurelius, Beş İyi İmparator olarak adlandırılan silsilenin son üyesi olup kendinden önceki dört imparatorunda olduğu gibi selefi tarafından evlat edinilerek taht üzerinde hak elde etmiştir (Orhun, 2022: 107). 138 yılı öncesinde mevcut imparator Hadrianus ilerleyen yaşı ve bozulan sağlığını da göz önünde bulundurarak bir halef belirleme meselesi üzerine eğilir. Çocuğu olmayan Hadrianus selefleri Nerva ve Trajan gibi evlatlık edinme yöntemiyle bir halef belirlemesi gerekmektedir.

136 yılında konsüllerden biri olan Lucius Ceionius Commodus'u kendine evlatlık edinse de 137 yılında sağlık durumu çok da iyi olmayan ilk evlatlığı kendisinden önce vefat etmiştir. Söz konusu dönemde henüz 17 yaşında olan Marcus Aurelius güzelliği, erken olgunlaşmış zekası ve yaşından çok daha vakur tavırları ile imparatorun dikkatini çekmiştir (Millot, 2022:52-53). Hadrianus, Marcus Aurelius'u erkek çocuklarının bir nevi çocukluktan adam olmaya geçişlerini temsil eden Toga giyme töreninde gözlemler ve genç Marcus'u düşüncesini açıkça, çarpıtmadan ve gizlemeden söylemesini överek, ona Verus yani doğruyu söyleyen lakabını yakıştırır. Historia Augusta'da Mars Rahipleri onuruna düzenlenen bir törende rahiplerin farklı renklerdeki taçlarını geleneksel olarak havaya atmaları esnasında Marcus'un atmış olduğu tacın Tanrı Mars heykelinin başına düşmesini Hadrianus'un mutlu bir alamet olarak yorumlaması aktarılır. Fakat imparator olmak için çok genç bir yaşta olan Marcus Aurelius'un evlat edinmesi büyük tepki ve belki de karmaşa çıkaracağı endişesi ile bu niyetini gerçekleştiremez (Millot, 2022: 54-55). Son zamanlarını yaşadığının farkında olan imparator yerine geçecek halefi belirlemek üzere senatoyu toplantıya çağırır. Çağrılan senatörlerin aceleyle koşuşturmaları arasında arkada yaşlı üvey babasına destek olarak gelen Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus'u gören imparator zevk ve hayranlıkla izlediği bu manzara karşısında sorumluluk, itaatkarlık dindarlık gibi erdemleri ile tanınan bu genç adamı Latince; sorumluluk sahibi, itaatkar ve dini bütün anlamına gelen Pius ismine laik görerek Antoninus Pius ismiyle evlat edinmiştir. (Aurelius Victor, 361; aktaran Millot, 2022: 54)

Asya Eyaleti Valisi olan ve görevlerine bağlılığı ve itaatkarlığı ile tanınan Antoninus Pius'u evlat edinen Hadrianus halefinin de Marcus Aurelius'u evlat edinmesini istemiştir. Halihazırda Lucius Verus'u evlat edinmiş olan Antoninus Pius iki genci de ortak evlatlık edinmiştir. Bu sayede hem Marcus Aurelius'un gelecekte imparator olmasını garantilerken hem de Antoninus Pius'un imparatorluğu boyunca evlatlığı olması hasebiyle imparatorluğun yönetiminde tecrübe kazanmasına olanak sağlanmıştır. Antoninus Pius, Marcus Aurelius'u evlatlık almakla da yetinmemiş kızı Faustina ile nişanlayarak geleceğin imparatorunun konumunu daha da güçlü kılmıştır (Orhun, 2022: 102).

Antoninus Pius'un imparatorluğu dönemi Roma tarihi açısından benzerine az rastlanır barışçıl bir dönemdir. Saltanatının başlangıcında Güney İskoçya'ya düzenlenen başarılı bir askeri hareket haricinde ne bir isyan ne de bir savaş yaşanmamıştır. Tarihi kayıtlar hiçbir zaman bir ordu yönetmemiş ve bir savaşta yer almamış Antoninus Pius'u eleştirse de merhametli mizaçlı bu imparatorun döneminde Roma refah ve huzurlu olarak tarif edilmektedir. Pius imparator olur olmaz ilk işi hasta ve yaşlı selefi Hadrianus'un idama mahkum ettiği insanları

affetmesi ile son derece sert bir mizaca sahip olan ve senato tarafından da çok sevilmeyen Hadrianus'un tanrılaştırılmasını sağlamak olmuştur. Marcus Aurelius da bu merhametli imparator örneğinin yanında, imparatorun evinde yaşamıştır. Antoninus Pius'un çatısı altında eğitimine devam eden Marcus Aurelius bir yandan da imparatorluğun yönetiminde merkezde olayları gözleme ve öğrenme imkanı bulmuştur (Millot, 2022:57-60).

Antoninus Pius'un huzurlu süren imparatorluğu döneminde Marcus Aurelius ilk başta bir çırak gibi gözlemciyken 140 yılından itibaren imparatorla birlikte konsül olarak atanmış ve varis olduğu için Sezar unvanını almıştır (Koyuncu, 2017: 114). Varisi olarak 16 yıl boyunca Pius'a destek olan ve idari ve siyasi anlamda yükünü paylaşan Marcus Aurelius; Pius'un 161 yılında 23 yıllık iktidarının ölümüyle son bulmasıyla gerek senato, gerek ordu, gerekse de halk tartışmasız yeni imparatoruydu. Senato'nun Marcus Aurelis'u tek başına imparator ilan etmeyi istemesine rağmen Marcus Aurelis, Antoninus Pius'un diğer evlatlığı olan Lucius Verus'u ortak imparator olarak ilan etmelerini şart koşturmuştur. Marcus Aurelius'un ortak imparatorluğu şart koşmasıyla senato hem Aurelius' hem de Verus'a İmperius ve Augustus ünvanı verdi. Böylece Roma ilk kez iki imparator tarafından yönetilmiştir. Her ne kadar eşit ünvana sahip olsalar da daha fazla konsüllük yapması ve Pius'un yanında tecrübe kazanması sebebiyle Aurelius daha fazla otorite sahibiydi ve Verus'u eşiti olarak gören Aurelius haricinde asıl imparator yine Aurelius'du (Millot, 2022: 73-75). Marcus Aurelius resmi olarak kardeşi ve ortak imparator olan Lucius Verus ile kızını nişanlayarak aralarındaki ortaklığı evlilik bağıyla da güçlendirmiştir. Marcus Aurelius'un Genç Faustina ile olan evliliği önemlidir çünkü ilerleyen yıllarda çift arasında geçen bazı sıkıntılar dolayısı ile boşanmalarını tavsiye verenlere Marcus Aurelius: *"Eğer karımızı boşarsak çeyizini de geri veririz. Onun çeyizi sayılan nedir? Hadrianus'un isteğiyle kayınpederi tarafından evlat edinildikten sonra Marcus'un almış olduğu imperium"*. Sözleri aralarındaki evliliğin bir nevi Marcus Aurelius'un imparator oluşundaki önemini ifade etmektedir (Orhun, 2022: 106).

3.1.2. Marcus Aurelius'un Roma İmparatorluğu Dönemi

İmparatorluğun başına geçtiği sırada kırk yaşında olan Marcus Aurelius, sekiz yıl boyunca Lucius Verus ile ortak imparator, Verus'un 169'da ölümüyle de tek imparator olarak Roma'yı yönetmiştir. Aurelius'un imparatorluğu Roma için zor bir dönemdir ve bir dizi talihsizlik, isyan ve savaş bu dönemde filozof imparatoru uğraştırmıştır. Öncelikle adalet ve senato gibi işlere Aurelius'un, askeri konulara ise Verus'un bakması konusunda iki imparator da anlaşmış olsa da Lucius Verus'un sefahat düşkünü, tembel mizacı Aurelius açısından işleri

kolaylaştırmak bir yana daha zor hale getirmiştir. Aurelius'un iktidarının ilk yılı Tiber nehrinin taşması ile Roma'nın sular altında kalması ile şehrin kıtlığa sürüklenmesi geçmiştir. İmparatorların özellikle ilgi gösterdiği bu duruma kısa sürede çözüme kavuşturulmuştur. İmparatorluk tahıl ambarları halka paylaştırılması ile kıtlığın tahribatı en aza indirilmiştir.

Aurelius'un imparatorluğunun ikinci problemlili olayı ise Armania tahtı meselesidir. Part Kralı 3. Vologases, Armania tahtına yeğenini geçirmek istemektedir. Oysaki Armania Roma için stratejik olarak önemli bir konuma sahiptir ve kontrolünün Roma'da olduğu bir kralın başında olması Roma çıkarları açısından kritik öneme sahiptir. Part İmparatorluğu ve Roma arasında ortaya çıkan menfaat çatışması Roma'nın gönderdiği Kapodokya Lejyonu'nun yenilmesiyle Roma açısından daha ciddi tedbirlerin alınmasını gerektirir. Marcus Aurelius, müşterek imparator Lucius Verus'u Armenia sorununu çözmek üzere görevlendirir fakat keyfine düşkünlüğü ile tanınan Verus tüm zamanının Antakya'da eğlenerek geçirir (Orhun, 2022: 109). Buna rağmen güçlü Roma lejyonları zafer kazanır ve Roma kontrolünde olan Sohemos tahta geçer fakat onun da iktidarı kısa sürer ve Armania meselesi çözümsüz kalır. Bunun üzerine Marcus Aurelius, kuzeni Annius Libo'yu gönderir fakat Lucius Verus ile aralarında anlaşmazlıklar çıkar ve Annius Libo aniden ölür. Bunun üzerine Marcus Aurelius'un Lucius Verus'un yanına yerleştirdiği komutanlar ve Legatus Cassius'un önderliğinde Roma orduları Part Kralı 3. Vologas'ın sarayını yerle bir edene kadar durmamış ve Armania sorununa kalıcı çözüm getirmiştir. Marcus Aurelius meselenin çözümünde her ne kadar ordunun başında olmasa da yüksek mevkilere yerleştirdiği komutanlar ile meseleyi yakından takip etmiştir. Lucius Verus ise sefahat düşkünlüğü savaş zamanında dahi bir kenara koymayarak iki imparator arasındaki farkı daha da ortaya koymuştur.

Marcus Aurelius'un uğraşması gereken bir diğer sorun ise 167 yılında Tuna cephesinde ortaya çıkan çeşitli kuzey kavimlerinin taarruzlarıdır. Roma lejyonlarının uzun Pius imparatorluğu süresince rahata alışmış olması ve savaş olmayışı ile yüksek komutanlık ve mevkilerin yeteneğe değil de akrabalığa dayalı atamalar imparatorluğun hazırlıksız yakalanmasına sebep olmuştur. Marcomanniler ve Quadi saldırıları karşısında Roma'nın toparlanması uzun sürmez ve General Pertinax başarılı bir taarruz ile düşmanı geri püskürtür fakat devam eden tehdit karşısında İmparatorlar; Marcus Aurelius ve Lucius Verus Tuna cephesine intikal ederler. Filozof kumaşı taşıyan ve tabiatı felsefeye meyilli olan Marcus Aurelius hiç tecrübesi olmamasına rağmen kuzey ordularının komutanlığı görevini üstlenir. Roma'da kalıp senatörlerin çekişmelerinden ve halkın gürültücü kalabalığından uzakta, ordu çadırı ve kışlalarda aslında filozofça özlemini çektiği sakinliği bulacak olan imparator yine

felsefe ile uğraşacak zaman bulabilmiştir (Bauer, 2013: 780). Yaz ayları boyunca cephede kalan imparatorlar Kış için çekildikleri Aquileia’da döneminin bir diğer problemi olan *Antoninus Vebası* ismi verilen bir çeşit çiçek hastalığı salgını ile yüzleşir. Salgın aslında Armenia krallığının kontrolü için çıkılan doğu seferinin zaferiyle gelen kötü bir ganimetidir. Doğu’dan zaferle dönen ordu hastalığı önce Anadolu, sonra Yunanistan, nihayetinde ise Roma’ya kadar yaymıştır. Salgının kökeni tam olarak bilinmese de Etiyopya’da ortaya çıktığı ve savaş sırasında Part’lardan bulaştığı veya yağmadan korunmak amacıyla mezarların Part’lar tarafından bilinçli olarak enfekte edildiği ve Roma lejyonlarına böyle bulaştığı gibi görüşler yer almaktadır (Karakuş 2018: 38-41). Salgın zafer ile dönen ortak imparator Lucius Verus’un ölümüne de sebep olur, bazı söylentiler Verus’un ölümünü Marcus Aurelius’a bağlasa da elde kesin bir bilgi yoktur ve modern görüşler salgın sebebiyle öldüğü doğrultusundadır (Millot, 2022:87-89).

Yıl 169’u gösterdiğinde imparatorluğun kuzeyi yine karışmıştır. Bu sefer Dağların da destek verdiği Marcomanni istilasını daha tehlikelidir çünkü Roma ordusu salgın sebebiyle çok fazla zaiyat vermiş ve yorgundur. Marcus Aurelius, köleler dahil silah tutabilecek herkesin askere alınmasını emrederek savaşın kazanılmasını sağlar. Bu kapsamda dövüşmeleri için özel olarak eğitilen ve “gladyatör” adı verilen köleler de askere alması halk tarafından şaşkınlıkla karşılanır ve Roma’nın sokaklarında “İmparator halkın bütün zevklerinden vazgeçerek herkesin felsefeyi benimsemesini istiyormuş” şeklinde şakalaşmalar yapılır (Hadot 2021: 47-48). Her ne kadar halkın şakalarına konu olsa da Marcus Aurelius bir köle ile özgür bir Romalı arasında yaşadıkları hayatı savunma konusunda bir fark gözetmez ve Roma’nın çıkarı için Roma geleneklerine yabancıda olsa aldığı kararda karlı bir tavır ortaya koyar.

Uzun süren salgın ve savaşın maliyeti çok yüksek olur Marcus Aurelius hazineyi zorlayan bu maliyetleri imparator mücevherleri ve mobilyalarını satarak bir kısmının karşılanmasını sağlar (Karakuş, 2018: 40). Yine bu dönem son derece rasyonel olan Aurelius gibi bir imparator için katlanılması zor olarak tanımlanabilecek hurafelerin ve şarlatanlıkların çok rağbet görmesidir. Dönemin bağlamı incelendiğinde imparatorluğun gücünü oluşturan yollar aynı zamanda imparatorluğu kırılganlaştıran bir unsur haline getirmiştir. Roma yolları olarak bilinen bu iyi korunan ulaşım ağları istilaları da kolaylaştırmıştır. Sınırlarda yer alan karakollar bir kez aşıldı mı düşmanın ilerleyişi son derece kolay hale gelmektedir (Millot, 2022: 81). Her elli yılda kronik olarak kuzeyden gelen göçler ile yüzleşen Roma Aurelius döneminde de birçok kez yüzleşmek zorunda kalmış olmasına ilaveten salgın hastalığında etkisiyle hem hastalık hem de kötü haberlerin yarattığı umutsuzluk kısa sürede imparatorluğun her yerine yayılmıştır. Talihsizlerin arttığı ve ölümleri gömecek yerin kalmadığı ve gömülen ölümlerin su

taşkınları ile yüzeye çıktığı bu korku döneminde insanlar giderek daha fazla büyüye, kehanete ve hurafelere bel bağlar olmuştur. Öyle ki o dönemin kahin ve büyücülerinin söz ve eylemleri bazen askerlerin savaşa katılıp katılmamasın da bile etkili olmuştur bu ise Aurelius'un imparatorluğunda yüzleştiği bir diğer problem olmuştur (Milot, 2022: 93-100).

Marcus Aurelius dönemi bir diğer sorun ise Hristiyanlık meselesi olmuştur. Roma'nın Hristiyanlığa karşı genel tavrı bir Yahudi mezhebi olduğu ve kamu düzenine aykırı davranmadıkları sürece kendi hallerine bırakmaktır. Fakat Aurelius dönemine gelindiğinde özellikle köleler olmak üzere bir hayli taraftar toplayan din güçlenmeye ve taşkınlıklar çıkarmaya başlamıştır. Oysaki imparatorluğu bir arada tutan temel tutkal imparatorun şahsının birleştirici bir tapınma nüvesi oluşudur. Çok tanrılı Roma Pantheonun'da imparatorlar da birer yaşayan tanrıdır ve öldüklerinde bu Panteonun daimi üyesi olurlar. Hristiyanlık ise tek tanrıcı doğası ve Yahudilik'te olmayan yayılmacı doğası ile imparatorluk için tehlike arz etmektedir. Marcus Aurelius bu problem karşısında tolerans göstermesi demek imparatorluğun parçalanması anlamına geleceği için sert tedbirler almış karışıklık çıkaran Hristiyanlar idam edilmiştir üstelik idam edilenler arasında Roma vatandaşlarının da bulunması imparatorun bu konu hakkındaki tutumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

170-173 yıllarında kuzeyli saldırılarını durdurmak için Tuna kıyılarında konaklayan Marcus Aurelius hastalıkla geçen bir yılın ardından 175 yılında Doğu'da ortaya çıkan bir isyanla yüzleşmek zorunda kalır. Marcus Aurelius'un ilerlemiş yaşı ve hasta olduğu söylentileri ile pekişen, imparatorun öldüğüne dair bir söylentiye fırsat bilen Suriye Valisi Avidius Cassius fırsatı değerlendirerek kendini imparator ilan eder. Durumu haber alan Marcus Aurelius orduya bir söylev verir bu sayede öldüğü yönündeki söylentileri yanlışlar ve orduların mevzisini doğu yönüne çeker. Kuzeyde halihazırda seferde olan imparatorluk için tehlikeli bir manevradır fakat iyi sonuç verir. Marcus Aurelius'un oğlu ve eşi ile Doğu'ya hareket etmesi ile Avidius Cassius ordusunda yer alan ve imparatora sadık olan askerleri tarafından öldürülür ve kafası kesilerek imparatora gönderilir. Aurelius ise başın gömülmesini emreder ve bir senatörün öldürülmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmekten çekinmez. Zira kendisi asla bir Senatörü idam ettirmemiş veya sürgüne göndermemiştir. Aurelius kısa sürede çözülen bu isyanın üzerine bir insanın doğduğu ilde vali olması yasaklanması tedbiri getirir. Orduda ve idari yapıda yer alan isyancıları elemine ederek kendine sadık kalanların desteğini toplar (Orhun, 2022: 115).

Aurelius çıkmış olduğu doğu seferiyle Doğu Eyaletlerini gezmesi anlamında siyasi ve kültürel bir fırsat yakalar. Önce İskenderiye'ye giden Aurelius isyana destek veren şehirde iyi karşılanır ve şehir sakinlerini cezalandırmaz. Ardından Antakya'ya geçer ve bu eski Roma

garnizonunda bir süre kalır. Antakya'dan sonra Torosların güney eteklerinde yer alan Halala şehrinde eşi Faustina hayatını kaybeder. Cenaze işleri ile uğraşan imparator ölen eşinin şerefine şehrin ismi Faustinopolis olarak değiştirir. On üç çocuğunun annesi olan Faustina'nın ardından bir daha evlenmeyen Aurelius, Roma'ya dönünce eşinin adına bir tapınak yaptırılır ve tanrı mertebesi verilir.

Geri dönüş yolunda birçok kenti ziyaret etme fırsatı bulan imparator özellikle Atina ziyareti önemlidir. Bir filozof olan Aurelius'un felsefenin ve kendi tabii olduğu stoacılığın ortaya çıktığı şehre olan ziyareti hem şehir için hem de imparator için önemlidir. İmparator Atina'da Platoncu, Aristotelesçi Epikuroscu ve Stoacı okullar için yeni kürsüler kurmuş ve öğretmenlerine maaş bağlamıştır (Orhun,2022:116). 176 yılında sekiz yıldır ayrı kaldığı başkent Roma'ya dönen imparator MS 177 yılında oğlu Commodus'u ortak imparator ilan ederek tribunica, potestas yetkisi ve augustus unvanını verdirdi. Aurelius'un Commodus'u erkenden imparator konumuna getirmesi arkasında birkaç neden yatmaktadır. İlk imparator olmayı en başta dahi istemeyen Aurelius'un imparatorluğun yükünü hafifletmek, ikincisi; Commodus'un sorumluluk almayı ve imparator olmanın ne demek olduğunu kendisi yaşarken öğrenmesi, üçüncü ve son olarak; veliaht belirleyerek kendi ölümü veya ölümü dedikodusu gibi durumlarda başa kimin çıkacağına dair çıkacak olası kaosu önlemek (Orhun, 2022:117 ve Millot, 2022:112-113).

Marcus Aurelius MS 177 yılına geldiğinde 56 yaşındadır ve imparatorluğuna boyunca dinlenme fırsatı bulamamış ordu ile yaşamış ve sürekli hareket halinde hüküm sürmüştür. Bu dönemde Tuna sınırı yine karışmaktadır. MS 178 yılında oğlu Commodus ile birlikte bölgedeki kontrolü yeniden tesis etmek için yola koyuldu. Aynı anda dört farklı kabile tarafından saldırıya uğrayan Roma sınırları, Marcus Aurelius'un cepheye hızla ulaşması ile başarıyla savunulmuştur. MS 179 yılında Hermunduri ve Sarmatae kabileleri ile anlaşma yapan Roma, Marcomanni ve Quadi kabileleri ile olan mücadele ise MS 180 yılına kadar devam etmiştir. MS 180 yılı kabileler ile olan mücadele devam ederken 59 yaşındaki imparator Marcus Aurelius hastalanır. Hastalığı ağırlaşan filozof kral ölümü de önceki stoacı filozoflarda gördüğüm gibi dostça karşılar. Hastalığın işini kolaylaştırmak istercesine yemeyi ve içmeyi reddeder. Son anlarında oğluna savaşı bitirmeyi ihmal etmemesini ister ve yanında fazla kalmasını istemez. Heradianus'un anlatımıyla son anlarında dostları yanına çağıran imparator karakterini ve kusurlarını bildiği oğlunu ve eylemlerini dostlarına emanet eder. Tarihi anlatılar da Marcus Aurelius'un Commodus'un iyi bir imparator olamayacağının bilincinde olduğu dahası kendinden önce oğlunun ölmesini dilediğini dile getirdiğini ifade eder (Millot, 2022:114-116).

Babası ölürken Commodus'un tek düşündüğü Roma'ya geri dönmek gibi görünmektedir. Cassius Dio ise Marcus Aurelius ve Commodus hakkında şu sözleri aktarır:

“Neredeyse tüm saltanatı boyunca çok sayıda sıkıntıya karıştığı için hak ettiği iyi talihle karşılaşmadı. Olağandışı ve olağanüstü zorluklar arasında hem kendi başına hayatta kaldı, hem de imparatorluğu korudu. Onu tamamen mutlu olmaktan alıkoyan tek bir şey vardı, o da oğlunu mümkün olan en iyi şekilde yetiştirip eğittikten sonra büyük bir hayal kırıklığına uğtamasıydı. Tarihimiz şimdi altın bir krallıktan demir ve pas krallığına iniyor.” (Cassius Dio, LXXII:36, akt. Orhun, 2022: 118).

Belki Roma'daki sefahata olan özlemi belki orduda kol gezen salgından kaçma isteği fakat bilinen o ki filozof kral Marcus Aurelius'un 17 Mart 180 tarihinde ölümünün ardından oğlu Commodus savaşı komutanlara bırakıp Roma'ya dönmüştür. Marcus Aurelius'un cesedi Roma'ya götürülmüş ve Hadrianus Mausoleumu'na gömülmüştür. Askeri, ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında bilgelik, basiret, azim, çalışkanlık gibi erdemler ile hüküm süren Marcus Aurelius ölümünden çok sonra bile saygı ve övgü ile adından bahsettirmiştir (Akşit, 1976:237). Öyle ki Russell da Marcus Aurelius dönemini *“Eğer, dünya tarihinde insan soyunun en mutlu, en müreffeh olduğu dönemin belirlenmesi istenirse, çekinmeksizin Domnatus'un ölümünden Commodus'un tahta çıkışına değin geçen zaman anılabilir”* (Russell, 2000: 387-388) sözleri yüceltir.

3.2. Platon'un Filozof Kral Tezinin Marcus Aurelius Üzerindeki Etkisi

Marcus Aurelius'un hükümdarlık dönemi, Antik Roma'nın yönetiminde önemli bir noktayı temsil ederken, Platon'un Filozof Kral tezi bu dönemde doğrudan etkiler yaratmıştır. Platon'un ideal devlet liderinin bir filozof olması gerektiği tezi, Marcus Aurelius'un felsefi düşünce yapısını etkilemiş ve hükümdarlık tarzını belirlemede rol oynamıştır. Platon'un Filozof Kral tezi, devlet liderinin sadece politik bilgelğe değil, aynı zamanda etik değerlere de sahip olması gerektiğini savunur (Özgan, 2022: 353). Birinci bölümde Platon'a Göre Filozof Kral Kimdir? Başlığı altında filozof kralın özelliklerine değinmiştik. Bu bağlamda filozof kralın taşıması gereken özellikler; bilgelik, cesaret, adalet, eğitilmiş olmak, fedakârlık, ölçülülük, erdemlilik olmak üzere yedi temel tema altında incelenebilmektedir.

Marcus Aurelius, Roma İmparatoru ve stoacı filozof olarak, bilgelik özelliğiyle öne çıkan bir liderdir. Platon'un filozof kral kavramında bilgelik, devletin ideal yönetimini sağlayan en önemli erdemlerden biridir. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un bilgelik özelliği, Platon'un filozof kral tanımına uygunluğunu değerlendirmek açısından dikkate değerdir. Marcus Aurelius'un "Kendime Düşünceler" adlı eseri, onun bilgece düşünce yapısını ve erdemli yaşam anlayışını ortaya koyar. Bu konuda *“Olaylar kendi başına ruhu etkilemez, ona sızamaz, onu*

döndüremez veya hareket ettiremez; sadece ruh kendini döndürür ve hareket ettirir; olayları, hakkı olduğunu düşündüğü hükümlere uydurur” sözleri ile otokontrolün kendinde olduğu, dış etmenlere karşı etkilenmenin kişinin kendi elinde olduğu sonucu çıkarılabilmektedir bu çıkarım ise bilge bir yönetici olduğu işareti olarak kabul edilebilir (Aurelius, 2023: 81). Bilgelik, stoacı felsefenin merkezinde yer alır ve bu, Marcus Aurelius’un yaşamına ve yönetimine derinlemesine yansımıştır. Platon’un filozof kralı gibi, Marcus Aurelius da akılcılığı, erdemli yaşamı ve adaleti ön planda tutar. Platon’a göre bilgelik, hakikate ulaşma ve doğru bilgiye sahip olma yeteneğidir (Özgan,2022: 341). Marcus Aurelius da sürekli olarak kendini ve evreni anlama çabası içinde olmuş, bu doğrultuda yaşamını ve yönetimini şekillendirmiştir. Marcus Aurelius’un bilgelik anlayışı, stoacı felsefenin prensiplerine dayanır: doğaya uygun yaşamak, duygusal aşırılıklardan kaçınmak ve akıl yoluyla erdemli bir yaşam sürmek. Bu anlayış, Platon’un bilgelik tanımına oldukça uygundur. Marcus Aurelius, doğaya uygun yaşamının önemini vurgularken, insanın doğasına uygun olarak akıllı ve erdemli davranması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşım, Platon’un filozof kralının, toplumun iyiliği için akıl ve erdemle hareket etme idealine paraleldir (Orhun, 2022: 121). Bu anlamda bir stoacı için bilgelik her şeyden önce kaderini kabul etmekten yatar, zira kaderin kabul edilmesi tanrısallığa boyun eğmenin bir biçimidir. İnsan dünyada özgür olamaz; dünya gelişir, değişir ve son bulur fakat insan bu dünya düzenini değiştiremez. Bu açıdan insanın tek özgürlüğü kaderine katlanmaktır (Millot, 2022: 68). Bu perspektiften bakıldığı zaman Marcus Aurelius bilgece bir tavır sergilemiş ve kaderinin kendine getirmiş olduğu imparatorluk görevi ve zorluklarını üstlenmiştir. Ayrıca, Marcus Aurelius’un yönetim tarzı da onun bilge bir lider olduğunu gösterir. Platon’un filozof kralı, bilgeliliği ve adaletiyle toplumu doğru ve adil bir şekilde yönetir. Marcus Aurelius, yönetiminde adaleti ve erdemi esas almış, kişisel çıkarlarını bir kenara bırakarak Roma İmparatorluğu’nun iyiliği için çalışmıştır. Onun yönetiminde, stoacı felsefenin etkisiyle adaletli ve akılcı kararlar alması yukarıdaki bölümde değinilmiş olup, Platon’un bilge lider tanımına uygun düşmektedir. Marcus Aurelius’un bilge lider tanımına uygun düşmesine örnek olarak savaş ve salgınlarda çok kayıp veren Roma Ordusunun asker eksiğinin köle ve gladyatörlerin askere alınması gösterilebilir. Normal şartlar altında Roma Ordusunda kölelerin yer alması düşünülemez bir durum olarak görülüp, geleneklere aykırı iken Marcus Aurelius Roma’nın çıkarı için bu geleneği yıkmaktan geri durmamıştır. Almış olduğu bu karar geleneğe karşı bile olsa toplumun çıkarını gözeten Platon’un bilge filozof kralı ile son derece paralel bir karardır.

Marcus Aurelius’un bilgelik özelliği, aynı zamanda onun sürekli olarak kendini sorgulama ve geliştirme çabasında da görülür. "Kendime Düşünceler" eseri, onun içsel

yolculuğunu ve bilgelik arayışını gözler önüne serer. Platon'un filozof kralı, hakikate ulaşma ve sürekli öğrenme yolunda olan bir liderdir. Marcus Aurelius'un kendine yönelik eleştirileri, içsel disiplin ve kendini geliştirme çabaları, onun bilgelik arayışının ve bilgelik sevgisinin somut bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak, Marcus Aurelius'un bilgelik özelliği, Platon'un filozof kral tanımına büyük ölçüde uygundur. Onun stoacı felsefeye dayalı bilgelik anlayışı, doğaya uygun yaşam, akılcılık ve erdemli yönetim ilkeleri, Platon'un ideal lider modeline paralel bir yapı sergiler. Marcus Aurelius, bilgelik erdemiyle, Platon'un filozof kralında aradığı nitelikleri büyük ölçüde taşımış ve uygulamıştır. Bu bağlamda, Marcus Aurelius, Antik Çağın bilge liderlerinden biri ve Platon'un filozof kralı idealine önemli bir örnek olduğu söylenebilir.

Marcus Aurelius'u Platon'un filozof kralının özelliklerinden olan "cesaret" özelliği özelinden değerlendirdiğimizde, Marcus Aurelius'un cesaretini içsel güç ve ahlaki kararlılıkla harmanladığı görülür. Platon'a göre, cesaret sadece fiziksel korkuları yenmekle değil, aynı zamanda ahlaki değerlere sadık kalarak doğru olanı yapma cesaretiyle de ilgilidir. Marcus Aurelius, Stoacı felsefenin etkisiyle, içsel zorluklarla başa çıkma ve ahlaki ilkelerinden taviz vermeden hareket etme konusunda büyük bir cesarete sahipti. Onun yönetim tarzı, zor zamanlarda bile doğruluktan ve adalete bağlı kalmayı vurgular. İmparatorluğun sıkıntılı dönemlerinde, Marcus Aurelius'un cesareti hem kişisel hem de toplumsal düzeyde istikrar ve güvenin sağlanmasına yardımcı oldu. Cesaretinin temeli, güçlü ahlaki değerlerine ve içsel berraklığına dayanıyordu, bu da onu Platon'un ideal kralının cesaret özelliğini taşıyan bir lider haline getiriyordu. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un cesareti, Platon'un filozof kralının aradığı erdemleri yansıtırken, güçlü bir ahlaki duruşun ve doğruluktan sapmama kararlılığının önemli bir ifadesidir. Marcus Aurelius'un cesaretine örnek vermek gerekirse, yukarıda bahsettiğimiz salgın ve savaşlarda kışlalarda ordu ile birlikte ikamet etmesi gösterilebilir. On dokuz yıllık iktidarının on yedi yılında orduyla beraber cephelerde yaşayan Marcus Aurelius, gerek Platon'un cesur filozof kralı gibi gerekse de Stoacı bir filozofa uygun düşecek bir tavırla ölüm tehlikesine karşı cesaret göstermiştir. Öyle ki yaşamına son veren de cephede yakalanmış olduğu salgındır.

Marcus Aurelius, Roma İmparatoru ve stoacı filozof olarak, adaletli bir yönetim sergilemiş ve bu yönüyle Platon'un filozof kral tanımındaki adaletli olma özelliğine uygunluk göstermiştir. Platon'un filozof kralı, toplumun refahını sağlamak için adaleti en üst düzeyde uygulayan bir liderdir. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un adalet anlayışı ve uygulamaları, onun bu felsefi idealin somut bir örneği olup olmadığını değerlendirmek açısından önemlidir. Adalet

kavramının Marcus Aurelius için önemi yasama işleri ile ilgilenmesi gösterilebilir. Özellikle üç konuda yenilikler getirmiştir. Bunlar; yetim ve küçük yaştakilerin vesayeti kölelerin azat edilmesi, belediye meclisi için seçilecek üyelerin belirlenmesidir. Vesayet mevzusu hakkında Lex Plaetoria olarak bilinen vasi tayin kanununu tüm yurttaşları kapsayacak şekilde genişletmiştir. (Orhun, 2022: 112). Marcus Aurelius'un adalet anlayışı, stoacı felsefenin temel prensiplerinden olan erdem ve doğaya uygun yaşam kavramlarına dayanır. Stoacılığın en önemli erdemlerinden biri olan adalet, bireyin kendisi ve toplumla uyum içinde yaşaması gerektiğini vurgular. Marcus Aurelius, imparatorluğu boyunca bu erdemi yönetiminde uygulamaya çalışmıştır. Adalet onun yönetiminde merkezi bir rol oynamış ve yönetim kararlarında toplumsal faydayı gözetmiştir. Platon'un filozof kralı, adaleti "herkesin kendine ait olana sahip çıkması ve üzerine düşen işi yapması" olarak tanımlar (Platon, 2018: 133). Marcus Aurelius da yönetiminde bu prensibi benimsemiş ve her bireyin haklarını korumaya, görevlerini adil bir şekilde yerine getirmesine önem vermiştir. Onun yönetim anlayışı, Roma İmparatorluğu'nun çeşitli kesimlerine eşit davranmayı ve hukuk sistemini adaletli bir şekilde uygulamayı hedeflemiştir. Bu, Platon'un ideal devletinde adaletin sağlanması açısından önemlidir. Marcus Aurelius'un adalet anlayışının bir diğer önemli yönü, yönetimde liyakat ve erdemi esas almasıdır. Platon'un filozof kralı, yöneticilik pozisyonlarına erdemli ve yetkin kişileri getirir. Marcus Aurelius, yönetim kademelerinde bu ilkeyi uygulamış, yetkin ve dürüst kişileri görevlendirmiştir. Bu uygulama, Platon'un filozof kralının adaletli yönetim ilkesiyle örtüşmektedir. Ayrıca, Marcus Aurelius'un kişisel yaşamında da adaleti ön planda tutması, onun bilge ve adil bir lider olduğunun göstergesidir. "Kendime Düşünceler" adlı eserinde, adil olmanın sadece bir yönetim ilkesi değil, aynı zamanda kişisel bir erdem olduğunu sıkça vurgular. Bu eser, onun adalet anlayışını ve bu anlayışı günlük yaşamında nasıl uyguladığını ortaya koyar. Bu anlamda "*Efendisinden kaçan kaçak bir köledir. Yasa da bir efendidir, dolayısıyla yasayı çiğneyen de kaçak bir köledir*" sözleri dikkate değerdir (Aurelius, 2023: 148). Platon'un filozof kralı, adaleti hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlayan bir figürdür ve Marcus Aurelius da bu idealin somut bir örneğidir. Marcus Aurelius'un adaletli yönetimi, özellikle kriz dönemlerinde kendini göstermiştir. Onun döneminde Roma İmparatorluğu çeşitli iç ve dış sorunlarla karşı karşıya kalmış, ancak Marcus Aurelius adil kararlarıyla bu sorunlara çözüm aramıştır. Savaş ve salgın hastalık gibi zorlu dönemlerde bile, adaleti ve erdemi esas alarak kararlar almış, halkın refahını gözetmiştir. Hukuk sistemini reforme etti, eğitim ve kültüre yatırım yaptı ve halka refah sağlamak için çalıştı. Ayrıca, imparatorluğun farklı etnik ve dini grupları arasında uyumu sağlamaya çalışmıştır (Birley,

2001: 121). Bu, Platon'un filozof kralının idealize ettiği adaletli yönetim anlayışına uygundur. Sonuç olarak, Marcus Aurelius'un adaletli olma özelliği, Platon'un filozof kral tanımına büyük ölçüde uymaktadır. Onun stoacı felsefeye dayalı adalet anlayışı, erdemli ve adil yönetim ilkeleri, Platon'un ideal lider modeline paralel bir yapı sergiler. Marcus Aurelius, adalet erdemiyle Platon'un filozof kralında aradığı nitelikleri taşımış ve uygulamıştır. Bu bağlamda, Marcus Aurelius, Antik Çağın adil liderlerinden biri olarak, Platon'un filozof kralı idealine önemli bir örnek teşkil eder.

Marcus Aurelius, Platon'un filozof kralının özelliklerinden biri olan "eğitilmiş olma" açısından değerlendirildiğinde, bu özelliği büyük ölçüde taşıdığı görülür. Platon'un filozof kralı, ideal devleti yönetmek için gerekli bilgiye ve eğitime sahip olmalıdır. Bu bilgi ve eğitim, yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik bilgeliği de kapsar zira Marcus Aurelius, Antoninus Pius'un yanında devlet yönetiminin pratiklerini öğrenme imkanı da bulmuştur. Marcus Aurelius'un hayatı ve eserleri incelendiğinde almış olduğu eğitim ve öğretmenlerinin döneminin en iyilerinden olması onun bu nitelikleri nasıl karşıladığını gösterir. Marcus Aurelius, öncelikle dedesinin himayesinde kapsamlı ve titiz bir eğitim almıştır. Küçük yaşlardan itibaren retorik, felsefe ve hukuk gibi çeşitli disiplinlerde eğitim görmüştür. Onun eğitimi, dönemin en seçkin öğretmenlerinden olan stoacı filozof Diogenes ve retorik ustası Cornelius Fronto gibi isimler tarafından verilmiştir. Özellikle gençliğinden yetişkinliğine kadar öğrencisi ve arkadaşı olan Epiktetos öğretisinin takipçisi Rusticus özel bir öneme sahiptir. Marcus Aurelius'un döneminin yetkin ve ünlü düşünürlerinden almış olduğu felsefe, retorik, hukuk ve idare dersleri düşünsel ve yönetsel yeteneklerini geliştirmiştir (Millot, 2022: 47). Platon'un filozof kralı, devletin yönetiminde başarılı olabilmek için geniş bir bilgi birikimine sahip olmalıdır. Bu bilgi birikimi, yalnızca akademik bilgiyle sınırlı değildir; aynı zamanda ahlaki ve etik değerleri de içermelidir. Marcus Aurelius, stoacı felsefenin temel ilkelerini öğrenmiş ve bunları hayatında ve yönetiminde uygulamıştır. Stoacı felsefe, kişinin içsel dengeyi bulması, erdemli ve ahlaklı bir yaşam sürmesi ve topluma hizmet etmesi gerektiğini vurgular. Marcus Aurelius'un bu felsefi ilkeleri benimsemesi, onun eğitilmiş bir lider olduğunun kanıtıdır. Marcus Aurelius'un eğitilmiş olma özelliği, onun "Kendime Düşünceler" adlı eserinde de açıkça görülür. Bu eser, onun düşüncelerini, felsefi bakış açısını ve yaşamla ilgili derin sorgulamalarını içerir. "Kendime Düşünceler", Marcus Aurelius'un sadece teorik bilgiye değil, aynı zamanda bu bilgiyi pratikte uygulama yeteneğine sahip olduğunu gösterir. Platon'un filozof kralı, bilgeliği ve eğitimiyle toplumun rehberi olmalıdır. Marcus Aurelius, "Kendime Düşünceler" aracılığıyla, hem kendini geliştirme çabalarını hem de devlet yönetiminde izlediği ahlaki ilkeleri ortaya koyar. Marcus

Aurelius'un eğitimli olma özelliği, onun yönetim tarzında da kendini gösterir. Eğitimi sayesinde, yönetiminde adaleti, bilgelik ve erdemi esas almış, kriz dönemlerinde bile soğukkanlılıkla ve akılcı kararlar alabilmiştir. Platon'un filozof kralı, eğitimli olması sayesinde, toplumun ihtiyaçlarını doğru bir şekilde analiz edebilme ve bu ihtiyaçlara uygun çözümler üretebilme yeteneğine sahiptir. Her ne kadar Marcus Aurelius Platon'un filozof kralı gibi örgün bir eğitim alıp 20 yaşlarında bir sınava girip ardından fiziksel, ahlaki ve zihinsel bir eğitimin ardından tekrar sınava girip 35 yaşında tekrar sınava girip geçmesi halinde felsefe eğitimi olarak filozof kral olmaya hak kazanmış değildir. Fakat Roma'da döneminde rağbet gören özel öğretmenlerden alınan dersler ile kendini geliştirme imkanı bulmuş olan Marcus Aurelius maddi olarak iyi bir ailenin ferdi olması ve imparator namzeti de olması sebebiyle birçok kaynağa ve imkana sahip olarak eğitilmiştir. Özel hocalardan almış olduğu geniş ve derin eğitim ve evlatlığı olduğu selefi Antoninus Pius'un usta-çırak ilişkisine benzer pratik eğitimi sayesinde, Roma İmparatorluğu'nun çeşitli sorunlarına etkili çözümler getirebilmiştir. Sonuç olarak, Marcus Aurelius'un eğitimli olma özelliği, Platon'un filozof kral tanımına büyük ölçüde uymaktadır. Onun kapsamlı eğitimi, stoacı felsefeyi benimsemesi ve bu bilgiyi hem kişisel hem de yönetsel yaşamında uygulaması, onu Platon'un idealize ettiği filozof kral modeline yaklaştırır. Marcus Aurelius, eğitimi ve bilgelik arayışıyla, Platon'un filozof kralında aradığı nitelikleri taşıyan ve uygulayan bir lider olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Marcus Aurelius, Antik Çağın eğitimli ve bilge liderlerinden biri olarak, Platon'un filozof kralı idealine önemli bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Marcus Aurelius, Roma İmparatoru ve stoacı filozof olarak, Platon'un filozof kralının özelliklerinden biri olan " fedakârlık" açısından değerlendirildiğinde, bu özelliği büyük ölçüde taşıdığını iddia etmek çok da yanlış olmayacaktır. Platon'un filozof kralı, toplumun iyiliği için kendi çıkarlarını ikinci plana atan, fedakâr ve erdemli bir liderdir. Marcus Aurelius'un yaşamı ve yönetim tarzı, bu felsefi idealin somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Marcus Aurelius'un fedakârlığı stoacı felsefenin temel prensiplerine dayanmaktadır. Stoacılık, bireyin kişisel arzularını ve çıkarlarını, toplumsal iyilik ve erdem uğruna feda etmesini vurgular. Marcus Aurelius, bu felsefi ilkeleri benimsemiş ve imparatorluğu boyunca bunları uygulamaya çalışmıştır. Öyle ki hocası ve yakın dostu Fronto, çalışmaktan hastalanan ve kendini toplumsal faydaya adan Marcus Aurelius'u;

"Bu ne anlama geliyor? Nasıl ki bir bahçe her zaman meyve veremiyorsa, biz de durmadan çalışamayız, dedeniz bile dinlenirdi. Kendine biraz olsun vakit ayırdın mı? [...] Vahşi bir kurdu bile hayatına keyif duygusundan daha kolay alırdın. Toprağın verimi, dinlenmekten gelir (Millot, 2022: 74).

sözleri ile yazmış olduğu mektupta paylamıştır. Onun kişisel yazıları olan "Kendime Düşünceler", kendi arzularını nasıl dizginlediğini ve toplumsal sorumluluklarını nasıl ön planda tuttuğunu açıkça gösterir. Öyle ki;

Her saat görevini, bir Romalı ve bir erkek olarak, özenle, yapmacıksız bir asalet ve türüne duyduğun sevgiyle, bağımsızlık ve adalet bilinciyle yerine getirmek için zihnen hazırlan ve diğer tüm düşlemlerden sıyrıl. Kendini amaçsızlıktan, tutku uğruna, aklın düzeninden sapma eğiliminden, riyakarlıktan, bencillikten ve payına düşenden duyduğun memnuniyetsizlikten kurtarırsan, bunu başaracaksın. Bir insanın huzurlu ve tanrılarinkine benzer bir yaşam sürebilmesi için ne kadar az şeye hakim olması gerektiğini anlayacaksın, zira tanrılar bu kurallara uyan kişilerden başka bir şey istemez. (Aurelius, 2023: 43)

pasajında kendi kendine telkin ettiği gibi fedakâr bir yaşamın değerine dikkat çeker. Platon'un filozof kralı, toplumun refahını ve adaletini sağlamak için kendi çıkarlarından vazgeçebilen bir liderdir. Marcus Aurelius, imparatorluğu döneminde sürekli olarak bu ilkeyi benimsemiş ve yönetiminde uygulamıştır. Örneğin, imparatorluğu boyunca süren savaşlar ve salgın hastalıklar döneminde, Marcus Aurelius kendi rahatını ve güvenliğini bir kenara bırakarak askerleriyle birlikte cepheye gitmiş, zorlu koşullarda onların yanında bulunmuştur öyle ki ölümü de yine askerleri ile beraber kışla yaşamı yaşarken yakalanmış olduğu salgın hastalıktan olmuştur (Orhun,2022 118). Bu, onun halkının refahını ve güvenliğini kendi kişisel konforunun önünde tuttuğunun bir göstergesidir. Marcus Aurelius'un fedakarlığı, sadece fiziksel anlamda değil, aynı zamanda ahlaki ve duygusal anlamda da kendini gösterir. Platon'un filozof kralı, erdemli yaşamı ve bilgelikle donanmış bilgisi sayesinde, fedakârlık yaparak topluma hizmet eder. Marcus Aurelius, stoacı felsefenin rehberliğinde, kişisel arzularından vazgeçmiş ve yaşamını Roma İmparatorluğu'nun iyiliğine adanmıştır. "Kendime Düşünceler" adlı eserinde, sık sık kendi içsel mücadelelerinden ve fedakârlık anlayışından bahseder. Bu yazılar, onun içsel disiplinini ve toplumsal sorumluluklarını nasıl dengede tuttuğunu gösterir. Marcus Aurelius'un fedakârlık anlayışı, aynı zamanda yönetim tarzında da belirgindir. Platon'un filozof kralı, toplumun ihtiyaçlarını ve refahını kendi kişisel çıkarlarının önünde tutar. Marcus Aurelius, yönetiminde bu ilkeyi benimsemiş ve uygulamıştır. Örneğin, ekonomik zorluklar ve sosyal huzursuzluklar döneminde, kişisel servetini halkın refahı için kullanmış ve mali reformlar yaparak toplumsal dengeyi sağlamaya çalışmıştır (Millot, 2022: 66). Bu, onun toplumsal sorumluluklarını ne kadar ciddiye aldığını ve fedakâr bir lider olduğunu gösterir. Sonuç olarak, Marcus Aurelius'un fedakârlık özelliği, Platon'un filozof kral tanımına büyük ölçüde uymaktadır. Onun stoacı felsefeye dayalı fedakârlık anlayışı, kişisel arzularından vazgeçme ve toplumsal iyilik için çalışmayı ön planda tutma ilkeleri, Platon'un ideal lider modeline paralel bir yapı sergiler.

Marcus Aurelius, fedakârlık erdemiyle Platon'un filozof kralında aradığı nitelikleri taşıyan ve uygulayan bir lider olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Marcus Aurelius, Antik Çağın fedakâr ve erdemli liderlerinden biri olarak, Platon'un filozof kralı idealine bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Marcus Aurelius'u Platon'un filozof kralının "ölçülülük" özelliği açısından değerlendirdiğimizde, Marcus Aurelius'un ölçülülüğü, duygusal denge, öz kontrol ve ahlaki ılımlılıkla iç içe geçmiştir. Stoacı felsefenin etkisi altında, Marcus Aurelius, içsel dengeyi koruma ve tutarlı bir şekilde ahlaki prensiplere bağlı kalma konusunda önemli bir ölçülülük sergilemiştir. Marcus Aurelius;

“Herhangi bir olayda acıya ve hoşnutsuzluğa kapılan bir insanı, kurban edilirken tekmeleyen ve bağırarak bir domuz gibi hayal et. Yatağında yalnız başına ve sessizlik içinde inleyip duran insan da böyledir. Yaşama bağlandığımız zinciri, kendi iradesiyle koşullara boyun eğmenin sadece akıl sahibi canlıya bahşedildiğini, salt boyun eğmenin ise her şey için kaçınılmaz olduğunu düşün.” (Aurelius, 2023: 149).

sözleri ile her koşulda ölçülü olmak gereğini ifade etmiş aksini ise bir takım şımarık ve akılsız hayvanların özelliği olduğuna dikkat çekmiştir. Marcus Aurelius'un liderliği, aşırılıklardan kaçınma ve dengeli bir şekilde hareket etme üzerine kuruludur. İmparatorluğun kriz dönemlerinde bile, Marcus Aurelius'un sakinliği ve ölçülülüğü, etkili kararlar almasına ve toplumu istikrar altında tutmasına yardımcı olmuştur (Özgan,2022: 358). Marcus Aurelius'un ölçülülüğü, Platon'un ideal kralının özelliklerinden birini taşıyan bir lider olduğunu gösterirken, içsel denge ve ahlaki tutarlılık konusunda önemli bir örnek teşkil eder. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un ölçülülüğü, Platon'un filozof kralının aradığı erdemleri yansıtırken, güçlü bir ahlaki duruşun ve dengeli bir liderlik tarzının önemli bir ifadesidir.

Platon'a göre erdem, ruhun içsel düzeni ve uyumuyla ilgilidir. Ona göre, erdem, akıl, cesaret, ölçülülük ve adalet gibi dört temel erdemin birleşimidir. Platon'un ideal filozof kralı, bu erdemleri en yüksek düzeyde temsil etmelidir. Marcus Aurelius'un Platon'un erdem kavramı üzerinden değerlendirildiğinde, onun erdemli olduğunu söylemek mümkündür. Marcus Aurelius, Stoacı felsefenin etkisi altında, içsel uyum ve ahlaki mükemmeliyet arayışında bir lider olarak öne çıkar. Platon'un erdem kavramının temelini oluşturan akıl, cesaret, ölçülülük ve adalet gibi değerler, Marcus Aurelius'un düşünsel ve pratik yaşamında önemli bir yer tutar. Onun yönetim tarzı, adalet ve ölçülülük ilkelerine dayanırken, kişisel güçlüklerle başa çıkma ve toplumun refahını sağlama konusundaki cesareti ve kararlılığı da göz önüne alındığında, Platon'un ideal kralının erdemlerini yansıttığı söylenebilir (Birley, 2001: 230 – 250). Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un liderliği, Platon'un erdem kavramının bir örneği olarak

görülebilir, çünkü içsel uyum ve dışsal eylemler arasındaki dengeyi sağlama çabası, Platon'un ideal kralının öngördüğü filozof liderin niteliklerini yansıtır.

Sonuç olarak Platon'un filozof kral tezi, Marcus Aurelius'un liderliğinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Felsefe okuyarak büyüyen ve kendi de bir filozof olan bu kralın Platon'un pratiğe dökmek istemesine filozof kral tezinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez, onun hükümdarlık tarzını bilgelik, adalet, fedakârlık, erdemlilik ve halkın çıkarlarına odaklanan bir şekilde şekillendirmesine katkıda bulunmuştur.

3.3. Stoacılık Felsefesinin Marcus Aurelius Üzerindeki Etkisi

Marcus Aurelius, MS 161-180 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nu yöneten Stoacı filozof bir hükümdardı. Bu açıdan Marcus Aurelius'un felsefesi Stoacılığın karakteristik özelliklerinden ayrı düşünülemez. Stoacılık ise evren ve insan arasındaki uyumu vurgulayan bir felsefedir, insanı toplumsal bir varlık olarak kabul eden ve dünya yurttaşlığı gibi kavramların ön plana çıktığı bu felsefe daha çok kişisel mutluluk ve erdem üzerinde durmuştur. Marcus Aurelius, Stoacı felsefenin ilkelerini kendi hayatında ve yönetiminde uygulamıştır. Marcus Aurelius'un hükümdarlığı döneminde, Stoacılık felsefesi onun düşünsel temelini oluşturmuş ve imparatorluğu yönetme anlayışını şekillendirmiştir. Belirtmekte fayda var ki genel olarak Stoacılık felsefesi imparatorluğun resmi felsefesi ile uyumaktadır bu anlamda Marcus Aurelius'un düşünceleri de imparatorluğun resmi felsefesi olarak kabul edilebilecek Stoacılık ile uyumludur. Antik Yunan'da doğan Stoacı felsefe, kişinin içsel huzurunu, erdemini ve doğruluğunu korumasını savunur ve bu ilkeler Roma kültürü ile de uyumludur. Çünkü Marcus Aurelius'un da içinde bulunduğu Beş İyi İmparator döneminde geldiğinde Roma: kozmopolit ve göç alan bir yer olmasının sebebiyle bir hayli yoğun bir nüfusa sahipti, yoksul ve işsiz sayısını fazla oluşu, köle sınıfına mensupların çokluğu toplumsal sıkıntıların çok yüksek olduğu bir süreci işaret etmektedir. Vaziyetin şartları gereği o çağın felsefesini yine toplumsal koşullar belirlemiştir (Russell, 2000: 415). Toplumsal koşullar ile şekillenen felsefe bu anlamda Roma İmparatorluğunun çıkarları ile de uyumluydu. Evrensel bir devlet olma gayretinde olan Roma için halihazırda sahip olduğu geniş topraklar ve üzerinde yaşayan tabanın imparatorluk ideolojisine olan bağlılığı elzem bir faktördü. Bu açıdan imparatorluk vatandaşlarını dünya vatandaşı olduğuna inandırması devletin devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Pagan inancının tüm vatandaşları bir araya getirmek konusunda yaşamış olduğu başarısızlık, yerel halkların kendi inançlarını sürdürme istenci ile birleşince ortaya çıkan siyasi tutkal eksikliğini evrensel aklı ön plana çıkaran Stoacı felsefe tamamlamıştır (Kılıç, 2008: 20-21). Marcus

Aurelius da bir imparator ya da filozof olarak bu siyasi tutkal olarak düşünölebilecek Stoacılık prensiplerine sıkı sıkıya bağılı kalarak imparatorluk yönetimini şekillendirmiş ve bu felsefenin etkisi altında adalet, öz denetim ve bilgelik üzerine bir yönetim anlayışını benimsemiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 30).

Marcus Aurelius'un felsefe ile olan ilgisi her ne kadar çocukluğunda başlasa da Stoacı oluşu üzerinde almış olduğı eğitimin katkısı büyüktür. Marcus Aurelius'un eğitimi, imparator Pius'un mahiyetine katılmasının ile döneminin önde gelen düşünce insanlarıyla iç içe olmasının yanı sıra dönemin önde gelen eğitmenlerinden ders alması, idari ve felsefi gelişimi açısından önemlidir. Çok küçük yaşlarda babasını kaybetmesi üzerine büyükbabası tarafından evlatlık alınan Marcus, bu süreçte çeşitli ve iyi öğretmenlerden eğitim almıştır. Ancak, en etkili eğitmenlerinden biri, Stoacı filozof Diognetus'tur. Marcus Aurelius, Diognetus'un rehberliğinde Stoacılık felsefesine derinlemesine bir şekilde dalmış ve hayatının geri kalanında bu düşünce sistemini benimsemiştir. Marcus Aurelius kendisine *“beyhude uğraşlar uğruna zahmete girmemeyi”* öğreten ilk kişinin Diognetus olduğunu ifade eder (Aurelius, 2023: 30). Epiktetos'un ünlü formölüne göre *“bize bağılı olan şeyler”* ve *“bize bağılı olmayanlar”* arasında ayırım yapabilme yetisi, elimizden bir şey gelmeyen olaylar karşısında kendimizi serbest bırakmamızı salık veren stoa felsefesini hayatına tatbik etmeyi de Diognetus'tan öğrenmiştir (Millot, 2022:39-40)

Marcus Aurelius'un hayatında çok ehemmiyet taşıyacak bir diğereğitmeni de Marcus Cornelius Fronto'dur ki döneminin en ünlü hatibi olarak gösterilmektedir. Fronto, Marcus Aurelius henüz 14 yaşında iken hitabet konusunda eğitmeye başlar. Sadece bir öğretmen değil bir ömür boyu yazıştığı bir dost olan Fronto, geleceğın imparatorunun hem kitleleri ikna edebilecek bir hitabet eğitimi verirken bir yandan da yönetim ve tarih konulu metinler seçerek öğrencisini hazırlamıştır (Millot, 2022: 47).

Marcus Aurelius daima stoacılığa uygun bir mizacı olsa da kendisini stoacılık ile bütünleştirmesini sağlayan kişi Epiktetos öğretisini takip eden Rusticus'tur. Marcus Aurelius Kendime Düşünceler isimli eserinde kendini stoacılık ile tanıştıran Diognetus'tan hemen sonra Rusticus'tan bahseder ve büyük övgüler ile anar hocasını (Aurelius, 2023: 31). Rusticus'un etkisi Marcus Aurelius'un yazılarında bol miktarda yer verdiği Epiktetos alıntılarında görülür. Bir imparator olan Marcus Aurelius, köle Epiktetos'un sözlerini kendine öğüt edinir. Stoacılığın en ilginç özelliğı belki de budur; Epiktetos bir köleydi ve ağır işkenceler altında dahi düşüncel özgürlüğüne kavuşarak kendi bedeninin olmasa bile iradesinin efendisi olabildi, Marcus Aurelius ise bir imparatordu ve imparatorluğın yükünü taşıyan bir hamal gibi imparatorluğın

kölesiydi. Çünkü vazifenin kölesi olmak stoacı bir duruş ve bir köle ile bir imparatoru bile aynı potada eritebilen bir yaklaşımdır. Marcus Aurelius'un stoacılığa özellikle Epiktetos Stoacılığına olan yatkınlığının kaynağı da Rusticus'tur (Milot, 2022: 64-67).

Stoacılık, Marcus Aurelius'un yaşamına ve yönetim anlayışına önemli bir etki yapmıştır. Bu felsefe, yaşamın zorluklarına karşı direnç geliştirme, içsel huzurun sağlanması ve ahlaki erdeme odaklanma gibi prensipleri içerir. Marcus, Stoacılık sayesinde özellikle ahlaki mükemmeliyeti vurgulamış ve bu değerleri yönetimine yansıtmıştır. Marcus Aurelius, imparatorluk tahtına çıktığında (MS 161), Stoacılık prensiplerini kendi hayatına uygulamış ve yönetiminde stoacı erdemlere dikkat etmiştir. Stoacı düşünce, ona zorlu dönemlerde kararlar alırken sükûneti ve adalete odaklanma yeteneği kazandırmıştır. İnsan zaaflarının da farkında olan Marcus Aurelius bir imparator olmasına rağmen değiştiremeyeceği şeyler olduğunun farkındadır ve yazılarında kötülüğe karşı bile anlayışlı oluşu şu sözleri ile anlaşılabilir:

“Biri hata yaptığı izlenimini verdiğinde, bunun gerçekten bir hata olup olmadığını nasıl bilebilirim? Gerçekten bir hata yaptıysa, kendi yüzünü tırmalayan biri gibi davranıp davranmadığını nasıl bilebilirim? Kötü bir insanın hata yapmamasını isteyen biri, incir ağacının incirlerinde acı sıvı bulunmamasını, bebeklerin ağlamamasını, atın kişnememesini veya kaçınılmaz olan herhangi bir şeyi isteyen biri gibidir. Karakteri kötü olan biri başka ne yapabilir? Gücün varsa, onun karakterini iyileştir.” (Aurelius, 2023: 171).

Marcus Aurelius'un gençlik yıllarında aldığı Stoacı eğitim, onu sadece bir hükümdar olarak değil, aynı zamanda düşünsel bir lider olarak da şekillendirmiştir. Stoacılığın etkisi, onun hayatındaki çalkantılı anlarda sağlam bir duruş sergilemesine ve Roma İmparatorluğu'na hizmet etme amacını belirlemesine yardımcı olmuştur. Bugün Marcus Aurelius'un Stoacılık felsefesine olan katkıları ve felsefenin Marcus Aurelius'a olan katkısı hem tarihsel hem de felsefi açıdan büyük bir öneme sahiptir. Marcus Aurelius için felsefenin önemi ise şu sözleri ile daha anlamlı hale gelmektedir:

“...bedene ait olan her şey akış halindeki bir nehirdir, ruha ait olan her şey ise sadece bir düşünce ve sanrı. Yaşam bir savaş ve yabancının konaklaması ve ölümden sonraki şöhretimiz unutulmaya yazgılı. Bu durumda bize ne yardımcı olabilir? Sadece bir şey, felsefe. Felsefe, içimizdeki tanrısal iradeyi temiz ve hatasız, tüm hazları ve acıların efendisi kılar, hiçbir şeyi amaçsız yapmamamızı veya yanlış ve riyakarlığa başvurmamamızı, başkasının eylemine veya eylemsizliğine dayanmamamızı, dahası başımıza gelen ve payımıza düşen her şeyi aynı kaynaktan geliyormuşçasına gülerек karşılamamızı, hepsinden önemlisi ilimi, yaşayan her varlığı meydana getirmiş elementlerin dağılmasından başka bir şey olarak görmeyip neşeli bir zihinle beklememizi sağlar. Eğer elementler için sürekli bir durumdan başka bir duruma geçmek korkunç bir şey değilse, niçin hepsinin değişmesinden ve çözülmesinden korkalım? Doğaya uygun olan budur ve doğaya uygun olan hiçbir şey kötü olamaz” (Aurelius, 2023: 48).

Marcus Aurelius'a göre felsefe nasıl ki bedenin iyileşmesinde ilaç faydalıdır, ruhun iyileşmesinde de felsefe aynı öneme sahiptir (Kılıç, 2008: 21). Stoacılık, içsel huzurun ve öz denetimin önemini vurgular. Marcus Aurelius, imparatorluğu yönetirken bu prensipleri benimsemiş ve kişisel hissiyatlarına hakim olma konusunda çaba göstermiştir. Bu, onun kararlarını duygusal tepkilere değil, akıl ve bilgelikle yönlendirmesini sağlamıştır. Marcus Aurelius, imparator olarak adaletin üstünlüğünü benimsemiş ve halkına eşitlik temelinde yaklaşmıştır. Onun yönetiminde, hukukun üstünlüğüne olan inanç, imparatorluğun istikrarını sağlamış ve toplumsal düzeni korumuştur. Stoacılık, doğanın evrensel düzenine uyum sağlama ve değişen koşullara uyum gösterme gerekliliğini öne sürer. Marcus Aurelius, zorlayıcı dönemlerde bile doğaya uyum sağlama felsefesini benimseyerek, imparatorluğunu sarsan veba salgını gibi felaketlere karşı dayanıklı bir yönetim sergilemiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2004:35).

Marcus Aurelius, kendi düşüncelerini kaleme alarak ve Stoacılık prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, bir filozof kralın sahip olması gereken erdemleri imparatorluğun yönetimine entegre etmiştir. Stoacılık, bireyin toplumsal sorumluluklarını önemser. Öyle ki *“Şafak vakti kalkmaya isteksiz olduğunda aklına şunu getir: İnsanlık işi için uyandım”* sözleri ile kendine topluma hizmet için yaratıldığının telkinini yapmıştır (Aurelius, 2023: 73). Marcus Aurelius, imparator olarak halkına karşı sorumluluklarını yerine getirmiş ve onların refahını artırmak için çaba göstermiştir. Bu, toplumun bir bütün olarak refahı için çaba gösterme anlayışını yansıtmaktadır. Felsefenin temelinde olumsuzluklara karşı direnci ve bu olumsuzlukları fırsata çevirmeyi öğretir. Marcus Aurelius, savaşlar, salgınlar gibi zorlu dönemlerde bile dirençli bir liderlik sergileyerek, Stoacılık felsefesinin gücünü yansıtmıştır (Göze, 2015: 298).

Marcus Aurelius'un Stoacılık ile imparatorluğu yönetme felsefesi, içsel huzur, adalet, doğaya uyum, filozof kral ideali, toplumsal sorumluluk ve olumsuzluklara direnç gibi temel prensiplere dayanır. Bu felsefi görüşler, onun imparatorluğunu etkili bir şekilde yönetmesine ve Roma'nın istikrarını sürdürmesine katkı sağlamıştır. Marcus Aurelius'un Stoacılık ile imparatorluğu yönetme felsefesi, günümüzde de geçerliliğini koruyan bir felsefedir. Bu felsefe, yöneticilerin adaletli, erdemli ve bilge olmaları gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca, yöneticilerin Tanrısal Logos'un iradesini yerine getirmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Marcus Aurelius'un hükümdar olarak icracı bir makamda bulunması, onun Aristoteles, Platon veya Solon gibi teorik bir politika felsefesi geliştirmesini engellemiştir. Bu nedenle, ahlaki öğretileri politik bakış açısıyla iç içe geçmiş olup, siyaset felsefesinin ana ilkelerini de

oluşturur; dolayısıyla bu iki alanı keskin çizgilerle ayırmak mümkün değildir (Özgan, 2022: 358). Marcus Aurelius için siyasi olan ahlaki, ahlaki olan ise siyasidir. Kişi, ister devlet adamı olsun ister sıradan bir yurttaş, kimsenin takdir veya talimatını beklemeden kendisine verilen görevi en iyi şekilde yapma gayreti içinde olmalıdır. Marcus Aurelius’a göre her birey bütünün bir parçasıdır ve birey, kendisini görev başında bir asker gibi görerek, üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmelidir. Bu yaklaşım, Platon’un devleti bir organizmaya benzeterek iş bölümüne verdiği önemi hatırlatır. Platon’un düşüncesinde olduğu gibi, Marcus Aurelius için de iş bölümü ve hiyerarşi önemlidir bu açıdan şu sözleri dikkate değerdir;

“Başka insanların egemen unsurlarına dönüp bakma, sadece doğanın yani hem başına gelen şeyler aracılığıyla kendi doğanın seni yönelttiği şeye bak. Her varlık kendi yapısına uygun olan şeyi yapmalıdır, diğer bütün şeyler akıl sahibi varlıklar için meydana getirmiştir; akıldan yoksun şeylerin daha üstün şeyler için var olması gibi, akıl sahibi varlıklar da birbirleri için vardır. ” (Aurelius, 2023: 109).

Romalı Stoacılar yurtseverliğin ve görev bilincinin ideologları olarak düşünülebilir (Yetkin, 2005: 215). Bu tespit, eşitsizliğin belirgin olduğu bir toplumda, yönetimin herkesin yazgıcı bir kadere boyun eğerek vazifesini yerine getirmesini istemesi bağlamında haklılık taşır. Bu görevin halka telkin edilmesi, Stoa felsefesine düşer. Marcus Aurelius, da doğaya uyulmasını öğütler: *“Tam şu anda doğanın senden istediği şeyi yap. Elinden geliyorsa işe koyul ve birisi fark edecek mi diye arkana bakma. Platon’un ideal devletini umut etmemelisin, aksine en ufak ilerlemeden bile memnuniyet duy ve böyle bir sonucu değersiz bir şey olarak görme”* (Aurelius, 2023: 136). Bu yaklaşım, bireyin görevine bağlılığını ve doğaya uygun hareket etmesini vurgular, böylece herkesin toplumdaki rolünü en iyi şekilde yerine getirmesi gerektiği anlayışını pekiştirir.

Platoncu bir yaklaşımla, insanın toplumsal bir varlık olduğunu vurgulayan Marcus Aurelius, toplumdan uzaklaşıp inzivaya çekilmenin hem bireye hem de topluma zarar vereceğini savunur. *“Bir bütün olarak ağaçtan kesilmedikçe, bir dalı başka bir daldan kesmek de mümkün değildir, aynı şekilde başka bir insandan kopmuş bir insan bir bütün olarak toplumdan kopmuş olur.”* derken, bir insanın da yalnızca başka bir bireyden değil, tüm toplumdan ayrıldığını ifade eder (Aurelius, 2023: 158). İnsan, toplumun bir parçası olarak, yaptığı işin topluma faydalı olduğunu bilmelidir. Bu açıdan; birey, toplum, devlet ve doğa arasında uyumlu bir etkileşim vardır ve bu unsurlar birbirlerini etkilerler. Marcus Aurelius, olayların, olguların ve kişilerin evrende birbirinden ayrılmaz bir birlik ve işbirliği içinde olduğunu belirtir: *“Hepimiz tek bir amaç için birlikte çalışıyoruz, bazılarımız bilinçli ve anlayışlı, bazılarımız bilmeden”* (Aurelius, 2023: 95). Bu nedenle, kişinin toplum içinde

yaşaması ve topluma fayda sağlaması gerektiği görüşünde Platon ve Cicero ile uyum içindedir, ancak devlet işlerinden uzak durmayı savunan Seneca ile bu konuda ayrışır (Özgan, 2022: 359).

Aurelius, kozmopolitanizmi savunan bir düşünür olarak öne çıkar.

“Kentim ve vatanım bir Antoninus olarak Roma, bir insan olarak evrendir. Bu kentlere fayda sağlayan her şey bana da fayda sağlar” sözü ile kendini hem bir Romalı hem de bir dünya vatandaşı olarak tanımlamakta ve her ikisi için faydalı olanın kendisine de faydalı olacağını ifade ederek kendini toplum ve evren ile bütünleştirmektedir” (Aurelius, 2023: 96)

sözüyle, genel anlamda evrenin, devletin, toplumun ve en sonunda bireyin iyiliğine öncelik verir. Bu yaklaşım, insana faydalı olanın insanlığa da faydalı olduğu inancını yansıtır. Marcus Aurelius, “*Arı kovanına faydalı olmayan, arıya da faydalı olmaz*” diyerek, bireyin toplumla olan karşılıklı bağımlılığını vurgular (Aurelius, 2017: 66). Marcus Aurelius'un düşünce dünyasında, evrensel yasalar hakim olmalı ve tüm insanlık üzerinde tek bir dünya devleti egemen olmalıdır. Bu perspektifte, bilge bir kral hem yayılcı, emperyalist bir bakış açısına sahip olmalı hem de kozmopolitanizmi hayata geçirmeye çalışmalıdır. Marcus Aurelius'a göre, eğer bir dünya devleti varsa, bu Roma'dır; ve eğer tüm insanlar aynı gökyüzü altında yaşıyorsa, evrensel yasalar geçerli olmalı ve herkes bu tek siyasi örgüt olan tek devletin yurttaşı olmalıdır (Özgan, 2022: 360)

Platon'un filozof kralı gibi, Marcus Aurelius da aile, bilgi ve adalet kavramlarının önemine vurgu yaparak demokratik yönetimi, eşitliği ve ifade özgürlüğünün önemini belirtir (Aurelius, 2023: 29-40). Bir imparatorun, yaşadığı dönemde eşitliğin ve ifade özgürlüğünün demokratik bir devletin ayrılmaz parçası olduğunu ifade etmesi dikkat çekicidir. Bu anlamda; Marcus Aurelius,

“Biraderim Severus'tan aile sevgisini, hakikat sevgisini, onun sayesinde Thrasea, Helvidius, Cato, Dio, Brutus'u tanımayı, bireysel doğruluğa ve konuşma özgürlüğüne dayanan, herkesi bağlayan tek bir yasanın egemen olduğu devlet fikrini, bireyin özgürlüğünü her şeyin üzerinde tutan yönetim anlayışını öğrendim” (Aurelius, 2023: 34)

pasajı ile demokratik değerlere olan saygısını dile getirir. Ancak, bu söylemlerden yola çıkarak kesin bir sonuca varmak için, Marcus Aurelius'un hükümdarlığı sırasında ifade özgürlüğü kapsamında hangi uygulamaların ve yasaların önerildiğinin ve hayata geçirildiğinin de incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un döneminde ifade özgürlüğüne dair örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, Marcus Aurelius, Senato'ya karşı saygılı ve adil davranışlar sergilemiş, haksız yere hiçbir senatörü cezalandırmamaya özen göstermiştir. Dış politika ve iç işlerde senatörlerle danışmıştır. İmparatorluğun mutlak hükümdarı olmasına rağmen, harcamalar için rutin olarak Senato'dan izin istemiştir. Senatörlere hitap ettiği bir konuşmasında, yaşadığı imparatorluk sarayının aslında kendisinin değil, onların mülkü

olduğunu hatırlatmıştır (Orhun, 2022: 111) . Ayrıca zamanın komedi yazarı Marullus, şakaları ve eleştirileriyle Marcus Aurelius'u kızdırmasına rağmen ceza almamıştır. Bu olay, başka bir kral döneminde idamla sonuçlanabilecek bir durumun, Marcus Aurelius'un hoşgörüsü sayesinde cezasız kalması olarak kaydedilmiştir (Birley, 2001: 119).

Marcus Aurelius için dürüstlük ve güven, bir devlet adamının olmazsa olmaz özellikleridir. Stoacı politikacı ve filozof Maximus'tan öğrendiklerini aktarırken *“müsamahakarlığı, doğruluğu ve zorla doğru yola sevk edilen değil, doğru yoldan sapmayacak bir insan izlenimi vermeyi öğrendim.”* (Aurelius, 2023: 35) sözleriyle, bu değerlere olan bağlılığını vurgular. Bir devlet adamının halkına güven vermesi, doğruluktan ayrılmaması, özü sözü bir olması gerektiğini savunur. Güven, zor kazanılan ancak oldukça kolay kaybedilen bir olgu olduğu için, Marcus Aurelius, Platon'un da bir filozof kral için vazgeçilmez özellikler olarak belirttiği dürüstlük, doğruluk ve güvenilirlik kavramlarına eserinde sıkça yer verir. Marcus Aurelius'un siyaset felsefesi, Cicero'nun yönetici, devlet ve halk arasındaki değer yargıları arasında kurduğu paralelliklere sahiptir. Cicero, yönetim biçimlerini ve liderleri analiz ederken, Platon gibi, yönetimlerin bozulmasını ele alır. Ona göre, adaletsiz bir kral devletin en kötü şekline yol açar; halkın adil bir krala baskı yapması aristokrasiyi doğurur; aşırı özgürlük ise halkı köleliğe sürükler. Cicero'ya göre devlet yapısı bir topa benzer, onu tiranlar krallardan, aristokratlar ya da halk tiranlardan ve partiler ise aristokratlar ya da halktan alır; bu yüzden aynı devlet sistemi çok uzun süre kalmaz (Cicero, 2014: 68). Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un yönetimini bozulmadan sürdürmesi ve hüküm sürdüğü dönemin olumlu analiz edilmesi, bir anlamda Platon ve Cicero'nun ideallerinin Marcus Aurelius döneminde gerçekleşmesine olanak bulduğu söylenebilir (Özgan, 2022: 361).

Marcus Aurelius'a göre, kamusal yarar son derece önemli bir değerdir. O, kamusal yararı olan herhangi bir fikre sahip kişileri dikkatle dinlemeyi önerirken, fikirlerimize karşı çıkanlara hoşgörüyle yaklaşmayı ve başkalarının daha iyi bir fikir bulduğunda buna sevinmeyi tavsiye etmektedir (Aurelius, 2023: 92). Bu, onun istişareye verdiği önemi gösterir ve kararlarını tek başına ve kimseye danışmadan aldığı söylenemez. Bir kralın, makam ve mevkileri olmayan bireylerin fikirlerini dinlemesi, Marcus Aurelius'un devletin çıkarlarına katkı sağlayabilecek herkesin görüşlerine değer verme anlayışını yansıtır. Bu nedenle, Marcus Aurelius'un, Platon'un bilgi felsefesine doğru adım adım yaklaştığına dair bir çıkarım yapmak kaçınılmazdır (Özgan, 2022: 362). Marcus Aurelius, bir devlet adamı olarak karşılaşılabileceği iftira, kıskançlık, entrika ve haksızlıkların farkında olduğunu belirtir. Ona göre, herhangi bir idareci ne yaparsa yapsın, iftiraya uğrayabilir ve bunun sonucunda seilmeyebilir. Ayrıca, *"Kralın payına düşen: İyilik*

yapmak ve kötü sözler işitmektir" diyerek, insanların bazen haksız yere eleştirilebileceğini ve bu durumu kabul etmek gerektiğini vurgular (Aurelius, 2020: 106). Ancak, yine de insan sevgisine değer verir ve değiştiremediği insanlara katlanmanın doğanın bir kuralı olduğunu ısrarla belirtir.

Marcus Aurelius, kişinin kendi emeği ve başarısıyla bulunduğu yere gelmesine büyük önem verir. Ona göre, insan kendi ayakları üzerinde durarak hem kendisine hem de topluma faydalı olabilir. Bu anlamda;

“İçindeki tanrı yaşayan bir varlığın, yani yiğit, olgun, devlet adamı, Romalı ve göreve başlayan, bir yemine veya başka birinin tanıklığına ihtiyaç duymadan yaşamdan ayrılmak ve serbest kalmak için bir işaret bekleyen bir kişinin gözlemcisi olsun. Başkalarının sağladığı bir dış desteğe veya huzura ihtiyaç duymayan içindeki neşeyi koru. Dik olmak gerek, dikleşmiş değil.” (Aurelius, 2023: 53)

pasajında, kişinin kim ya da hangi statüye sahip olursa olsun, geline yere ve kazanılan başarıya kendi emeğiyle ulaşmasının önemine vurgu yapar. Marcus Aurelius, bulunduğu üstün mevki ve ayrıcalıklı konumdan dolayı dalkavukluk ve etrafının ikiyüzlü insanlarla çevrili olabileceğinin farkındadır. Alkışların ve dalkavukluğun savuşturulması gereken unsurlar olduğunu öne sürer ve tiranlık özelliklerinden olan kıskançlık, ikiyüzlülük ve kurnazlık üzerine odaklanmanın önemini vurgular. Ayrıca, dönemin mülk sahibi sınıfını hedef alarak, bu tür insanların kendi çevrelerinde de bulunduğunu ve kurdukları ilişkilerin samimiyetinden yoksun olduğunu belirtir. (Aurelius, 2023: 33).

Marcus Aurelius’un siyaset felsefesi incelendiğinde gerçek manada felsefeyle uğraşan bir imparator portresi ortaya çıkmaktadır. Platon’un filozof kralın temel erdemleri arasında saydığı bilgelik, muhakkak ki yaşamsal bir bilgeliktir bu anlamda bilgelik teoriden çok pratiğe dayalıdır, eylemseldir. Bu bağlamda Marcus Aurelius’un on dokuz yıl süren hükümdarlığının on yedi yılını savaş meydanlarında geçtiği düşünüldüğünde cesur, hoşgörülü, anlayışlı ve bilge, oluşu onun bir filozof kral olduğunun göstergeleri olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Siyaset, insanlık tarihinde her zaman merak uyandıran ve birlikte yaşamın düzenlenmesinde temel rol oynayan bir alandır. Birçok düşünür, filozof ve devlet adamı, en ideal toplumun ve en iyi yönetim biçiminin nasıl olması gerektiği sorusunun peşine düşmüşlerdir. Bu arayışta sıklıkla, siyaset ve felsefe kesişerek gelerek siyaset bilimine ve toplum yapısına yön vermiştir. Bu kapsamda felsefe ve siyaseti sentezleyerek, normatif ve teorik bir tutumla en uygun devlet yönetim biçimi üzerine düşüncelerini dile getiren düşünürlerin başında Platon gelmektedir. Platon'un idealize ettiği devlet modelinde, yurttaşlar siyasal birliğin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu tür bir devlet, akılcı prensipler doğrultusunda yönetilmelidir. Platon'a göre, tüm yönetim biçimleri kötüdür ve kötülüklerden arınmış bir yönetim ancak devlet başkanlarının filozof olması veya mevcut yöneticilerin filozoflaşmasıyla mümkündür. "Bilge kral" olarak adlandırdığı bu türden bir devlet adamı; bilgiyi arayan, doğruluğa bağlı kalan, adaletli, cesur ve evrensel akla erişen kişidir.

Platon'un kafa yorduğu benzer sorulara kimi zaman benzer kimi zamansa farklı bir normatif perspektiften cevaplar sunan kent devletlerinin yaşadığı çözülme sürecinde olgunlaşan bir öğretisi olan Stoacılık ise özellikle ahlak felsefesine odaklanmıştır ve doğaya uygun bir yaşamın en doğru yol olduğunu savunmuştur. Stoacılık, mutluluğun erdemle, erdemin ise doğaya uygun yaşamla elde edilebileceğini ileri sürerken, sadece bilgelik erdemine sahip olan bir kişinin yönetici olabileceğini öne sürmüştür. Münzevi bir yaşamı hoş görmeyen bu öğretide, insanın toplumsal bir varlık olduğu ve yaşamın ortasında kalarak sorumluluklarından kaçmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, birçok Stoacı düşünür devlet görevlerinde bulunmuş. Bunlar arasında en önemlisi ve imparator olanı ise Marcus Aurelius'tur. Marcus Aurelius'un Stoacılığını ve onun ahlak ve siyaset felsefesini anlamak için "Kendime Düşünceler" adlı eseri büyük öneme sahiptir. Savaş meydanlarında yazılmış olmasıyla dikkat çeken bu eser öz disiplin, kendini geliştirme, toplum ve görev bilinci ekseninde sürekli kendini sorgulayan Marcus Aurelius'un kendine öğütlemiş olduğu nasihat ve hatırlatmalarından meydana gelmektedir.

Marcus Aurelius'un Platon'un ünlü önermesinden yola çıkarak ne ölçüde bir filozof kral olarak nitelenebileceği sorusuna yanıt aradığımız bu çalışma sonucunda, Marcus Aurelius'un bir filozof kral olarak nitelendirilmesinin yanlış olmayacağı kanısına varılmıştır. Çünkü Marcus Aurelius'un felsefi yaklaşımının ve kral olarak pratik uygulamalarının, hem Platon'un hem de

kendisinin bir temsilcisi olduğu Stoacılık felsefesinin temel ilkeleriyle uyumlu olduğu gör÷lmektedir. Platon'a göre bir filozof kral, derin bir bilgiye ve felsefi eğitime sahip olmalıdır. Marcus Aurelius, genç yaşlardan itibaren Stoacı filozoflar tarafından eğitildi ve bu felsefeye olan bağlılığı hayatı boyunca devam etti. "Kendime Düşünceler" adlı eseri, onun içsel dünyasını ve felsefi düşüncelerini yansıtır, bu da onun bilgelik arayışının derinliğini gösterir. Platon, bir filozof kralın erdemli olması gerektiğini vurgular. Marcus Aurelius, Stoacılık felsefesi doğrultusunda erdemli bir yaşam sürmeye çalıştı. Yukarıdaki bölümlerde incelendiğı üzere adalet, cesaret, bilgelik ve ölçölülük gibi erdemleri, hem kişisel yaşamında hem de imparatorluk yönetiminde tatbik etmiştir. Platon'un filozof kralı, adil bir yönetim anlayışına sahip olmalıdır. Marcus Aurelius, imparatorluğu boyunca adaletli bir yönetim sergilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda imparatorluğu döneminde veraset, kadın hakları, çocukların hakları, gladyatör ölümünün azaltılmasına yönelik emirleriyle adalet ve merhamet erdemlerini sergilediğı söylenebilir. Savaş zamanlarında bile askerleri ve halkıyla adilane ilişkiler kuran Marcus Aurelius, imparatorluğun içinde bulunduğı zor koşullarda dahi halkın refahını gözetmiştir. Platon'a göre, bir filozof kral içsel denge ve huzura sahip olmalıdır. Marcus Aurelius, Stoacı felsefe sayesinde içsel dengeyi ve huzuru arayarak, dış dünyanın zorluklarına karşı direnç kazandı. Bu, onun imparatorluk görevlerini yerine getirirken karşılaştığı zorluklarla başa çıkmasına yardımcı oldu. Platon, filozof kralın kişisel çıkarlarından ziyade toplumun iyiliğı için yaşaması gerektiğini söyler. Marcus Aurelius, kişisel zevklerinden feragat ederek, imparatorluk yönetiminde kamu yararını gözettti. Stoacı anlayışla kendi çıkarlarını geri plana itti ve halkının refahını ön planda tuttu. Bu anlamda 19 yıllık imparatorluğunun 17 yılı cephelerde geçen Marcus Aurelius, kendi kişisel konforundan feragat ederek toplumun ve imparatorluğun faydasını gözetmiştir.

Sonuç olarak Marcus Aurelius, sadece bir Roma İmparatoru değil aynı zamanda bir dünür ve de filozoftur. O, bir imparator olarak Stoacı öğretileri uygulamak için çaba sarf etmiş ve bir filozof olarak da bilgelikten faydalanmıştır. Bu bağlamda, Marcus Aurelius'un Platon'un filozof kral idealinin gerçek yaşamdaki yansımalarını temsil ettiğı ve Stoacı felsefenin etkili bir temsilcisi olduğı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2011) *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Akşit, O. (1976). *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ.27-MS. 192)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2008). *İlkçağ Felsefe Tarihi (MÖ.27-MS.192)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2023). *İlkçağ Felsefe Tarihi II Sofistlerden Platon'a*. Alfa Felsefe Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2023). *İlkçağ Felsefe Tarihi IV Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular, Stoacılar, Septikler*. Alfa Felsefe Yayınları, İstanbul.
- Arslan, M. (2001). "Hellenistik Dönem'e Damgasını Vuran Yaratıcı Felsefe Sistemleri: Epikürosçuluk ve Stoacılık". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (100): 19-28.
- Aurelius, M. (2017). *Kendime Düşünceler*. (Çev. C. Eskin), Oda Yayınları, İstanbul.
- Aurelius, M. (2023). *Kendime Düşünceler*. (Çev. C. C. Çevik), Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Aydoğan, E. (2023). "Antik Çağ'da Phûsis ve Etik: Platon, Aristoteles ve Stoacılar". *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(3): 242-250.
- Bakır, K. (2009). Roma'da Felsefe, "Stoa Ahlakı, Kölelik ve İmparatorluk: Epiktetos ve Marcus Aurelius". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (50): 67-86.
- Barnes, J. (1997). *Logic And The Imperial Stoa*. Brill, Leiden.
- Birley, A. (2001). *Marcus Aurelius A Biography*. Routledge, London.
- Brun, J. (2006). *Stoa Felsefesi*. (Çev. M. Atıcı). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bauer, S. (2013). *Antik Dünya- İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına*. (Çev. M. Moralı). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Cavini, W. (1993). "Chrysippus On Speaking Truly And The Liar". In K. Döring And T. Ebert (Eds.), *Dialektiker Und Stoiker: Zur Logik Der Stoa Und Ihrer Vorläufer*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 85–109.
- Cicero (2014). *Devlet Üzerine*. (Çev. C. Çevik). İthaki Yayınları, İstanbul.

Crisholm, H. (1910-1911-1922). Encyclopaedia Britannica, Hekatarus of Abdera içinde (11. Edisyon, 33. Cilt, s.193), Encyclopaedia Britannica Company.

Copleston, F. (1990). *Copleston Felsefe Tarihi Helenistik Felsefe*. (Çev. A. Yardımlı) İdea Yayınevi, İstanbul.

Çapak, İ. (2015). "Kıbrıslı Zenon ve Stoa Okulu". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, (1): 9-20.

Çapak, İ. (2015). "Stoa Mantığı." *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Antikçağ Yunan ve Ortaçağ Düşüncesi*, Cilt 2, (Der.) Bayram Ali Çetinkaya, 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları. 357-371.

Çavuşoğlu, F. (2022). "Epiktetos", Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Anadolu Düşünürleri. A. Demirel ve Y. Yağmur (drl.). *Nobel Bilimsel Eserler*, Ankara.

Çıvgın, A. G. (2018). "Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı". *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 212-229.

Çuhadar, C. (2011). Epiktetos'un Felsefe, Filozof ve Felsefe Eğitimi Üzerine Düşünceleri. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(39), 115-138.

Elmalı, O. (2015). "Hellenistik Felsefe ve Roma Felsefesi/Ahlak Felsefesi: Stoacılık." *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Antikçağ Yunan ve Ortaçağ Düşüncesi*, Cilt 2, (Der.) Bayram Ali Çetinkaya, 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları. 333-355.

Epiktetos. (1997). *Düşünceler ve Sohbetler*. (Çev. B. Toprak). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Ergin, G. (2014). "Roma Toplumunda Kölelik Eleştirisi ve Kölelere Empati". *Cedrus*, (2): 355-376.

Ertürk, O. (2020). Platon'un Filozof Kral'ı Bağlamında Deli Deli Küpeli Filmindeki Kaymakam Karakterinin Değerlendirilmesi. *Kültür ve İletişim*, 23(46), 413-442.

Francis, E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. (Çev. H. Hünler). Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitapevi, İstanbul.

Göze, A. (2015). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Beta Yayınları, Ankara.

Güvenç, E. (2020). "Manevi Danışmanlığın Felsefi Temelleri Bağlamında Stoa Ahlak Öğretisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29(2): 529-558.

Hadot, P. (2011). *İlkçağ Felsefesi Nedir*. (Çev. M. Cedden). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hadot, P. (2021). *İçsel Kale*. (Çev. H.C. Utku). Alfa Yayınları, İstanbul.

Haşlakoğlu, O. (2016). *Platon Düşüncesinde Tekhnê*. Sentez Yayıncılık, Bursa.

Karakuş, O.S. (2018). “Doğu’dan Gelen Ölüm: Antoninus Vebası”. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (296): 38-41.

Kaya, M. (2018). “Platon’da Filozofların/Filozofun Kral Olması Üzerine.” *Edebiyat, Eğitim, Sanat, ve İktisat: Modern Dönemde*. Osman Köze ve Emel İslamoğlu (Der.). Berikan Yayınevi, Ankara.

Kayapınar R. ve Sönmez A. (2014). *Seneca, Annem Helvia’ya Teselli*. Hel Yayıncılık, İstanbul.

Kılıç, N. (2008). *Marcus Aurelius’un Ahlak ve Siyaset Felsefesine Bir Bakış*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.

Koyuncu, C. (2017). “Scriptores Historiae Augustae: Roma İmparatoru Antoninus Pius’un Çevirisi”. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 11(1): 111-128.

Long, G. (1986). *The Harvard Classics, Edited By Charles W. Eliot, “The Meditations Of Marcus Aurelius”*, (Çev. G. Long). With Introductions And Notes, P. F. Collier And Son Corporation, New York.

Millot, V. B. (2022). *Filozof İmparator Marcus Aurelius*. (Çev. A. Sarı). Kronik Kitap, İstanbul.

Nickel, R. (2009). “Stoa Und Stoiker. Auswahl Der Fragmente Und Zeugnisse”. 2 Vols. *Artemis Und Winkler*, Dusseldorf.

Oral, U. (2018). “Antik Yunan Demokrasisinin Doğuşu ve Modern Demokrasiyle Karşılaştırılması”. *Turan-San Dergisi*, 10(39): 114-118.

Orhun, M. (2022). “Roma’nın Filozof İmparatoru Marcus Aurelius”. *Diyalektolog Sosyal Bilimler Dergisi*, (29): 99-131.

Özgan, A. (2022). “Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (40): 338-372.

Platon (2013). *Şölen*. (Çev. F. Akderin) Say Yayınları, İstanbul

Russel, B. (2000). *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*. (Çev. M. Sencer). Say Yayınları, İstanbul.

Şenel, A. (1970). “Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*. 24(03).

Topakkaya, A. (2009). “Stoa Etiğinin Temel Kavramları”. *Felsefe Dünyası*. 1(49): 56-69.

- Topakkaya, A. ve Şahin, B. Ö. (2015). Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon- Aristoteles Örneği. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (40)
- Uslu, A. (2021). *Siyasi Düşüncelerin Toplumsal Tarihi- 1*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Veillard, C. (2020). “Hecato of Rhodes and Stoic Casuistry. Fons”. *Revista de estudios sobre la civilización clásica y su recepción*, (5): 83-102
- Vogt, K. M. (2008). *Law, Reason, And The Cosmic City: Political Philosophy İn The Early Stoa*. Oxford University Press, Oxford.
- Weber, A. (1992). *Felsefe Tarihi*. (Çev. H. V. Eralp). Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (2011). “Platon’un Bilişi” Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi. (Der.) Mehmet Ali Ağaoğullar. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yetiş, M. (1999). “Antik Atina’da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratus’un Tiranlığına”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (54)2.
- Yetkin, Ç. (2005). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Birinci Kitap*. Otopsi Yayınevi, İstanbul.
- Yıldızdöken, Ç. (2015). Platon’da Demokratia Kavramı. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (25):59-75
- Yıldız, H. (2006). “Çağdaş Totolitarizm Platon’a Dayandırılabilir Mi?”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (14)
- Yılmaz, O. (2022). “Platon’un Siyaset Düşüncesinin Evrimi”. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 41-59.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	İsmet SEYİT
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kumluca Anadolu Lisesi.
Yurtdışı Eğitim Programları	-Escola Superior de Tecnologia e Gestão Politécnico do Porto, Erasmus Programı, PORTEKİZ, 2017. -Ahmet Yesevi Üniversitesi, 4. Türk Dünyası Üniversiteli Gençler Yaz Okulu Programı, KAZAKİSTAN, 2018.
Lisans Diploması	-Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, 2019. -Anadolu Üniversitesi, AÖF, Sosyoloji Bölümü, 2020.
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurum	İller Bankası Van Bölge Müdürlüğü